

Viron yleisten sananmuotojen ymmärtäminen

**Maisterintutkielma
Aleksi Palokangas
Suomen kieli
Kieli- ja viestintätieteiden laitos,
Jyväskylän yliopisto
2018**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä – Author Aleksi Palokangas	
Työn nimi – Title Viron yleisten sananmuotojen ymmärtäminen	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year Joulukuu 2018	Sivumäärä – Number of pages 87
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkimusaiheena tässä tutkielmassa on suomen ja viron keskinäinen ymmärrettävyys, eli reseptiivinen monikielisyys. Aihe on perusteltu muun muassa tutkimuksen toteuttamistavan vuoksi, mikä on uusi: Tutkimuksessa selvitettiin ensi kertaa, miten kuvien käyttö pohjustimina koetaan kahden suomalais-ugrilaisen kielen, suomen ja viron, keskinäisen ymmärrettävyyden kannalta. Lisäksi tutkimuksen asetelmassa uutena lähtökohtana oli, että suomen ja viron keskinäistä ymmärrettävyyttä tutkittiin sellaisten vanhojen sanojen kautta, jotka ovat molemmille kielille yhteisiä ja virossa hyvin yleisiä. Yhtäältä tärkeänä osana tutkimusta oli selvittää, miten viron ja suomen sukulaisuussuhteen tiedostaminen tai sen tietämättömyys vaikuttaa viron ymmärtämiseen ilman viron kielen opintoja. Näiden kysymysten selvittämiseksi tutkimuksen koehenkilöt tekivät käännöskokeen ja heidät haastateltiin.</p> <p>Pohjustimina käytettyjen kuvien tarkoituksena oli jäljitellä sellaisia tilanteita, joissa suomalaiset tavallisesti tutustuvat ensi kertaa viron kieleen, eli sanat olivat yleisiä. Toisaalta sanat olivat molemmille kielille yhteisiä ja vanhoja. Kokeessa ei käytetty esimerkiksi uusia lainasanoja, koska ne ovat monissa Euroopan kielissä samoja ja näin ollen oletettavasti helpohkoja kääntää. Koehenkilöille tehdyn kokeen osassa 1 he käänsivät viron sananmuotoja ilman pohjustimina toimineita kuvia. Kokeen osassa 2 heille esitettiin kuvia, joiden apua käyttäen he käänsivät jo kokeen osassa 1 kääntämänsä samat sanat uudelleen. Kuvat oli kerätty pääosin julkisilta paikoilta Tallinnasta, ja niissä oli esimerkiksi tekstejä liikennemerkeistä ja mainoksista. Koetta seurasi puolistrukturoitu haastattelu. Sen avulla selvitettiin, miten kuvien koettiin vaikuttavan kääntämiseen sekä mitä kääntämisen strategioita koehenkilöillä oli, esimerkiksi kuinka ensisijaisesti he vertasivat käännettäviä sanoja suomen kielen sanoihin. Lisäksi tarkasteltiin heidän suhdettaan virolaisuuteen ja viron kieleen sekä selvitettiin heidän tietämystään muistakin sukukielistä ja niitä puhuvista kansoista. Osana tätä tutkittiin, miten tietämättömyys suomen ja viron sukulaisuudesta vaikuttaa keskinäiseen ymmärrettävyyteen ja käytettyihin strategioihin.</p> <p>Kokeen ja haastattelujen pohjalta havaittiin, että kuvien koettiin nostavan keskinäistä ymmärrettävyyttä selvästi. Lisäksi tuli ilmi, että suomen sanoihin vertaaminen oli koehenkilöiden tärkein strategia. Sitä käyttivät nekin koehenkilöt, jotka eivät tienneet kielen sukulaisuudesta. Toisaalta tietämättömyys ei ollut välitön este koemenestykselle. Tätä tarkemmin asiaan ei voi kantaa ottaa, sillä asiasta tietämättömien joukko jäi liian pieneksi.</p> <p>Tehtyjen haastatteluiden perusteella voidaan olettaa, että suomalaisilla voi olla murre- ja kieli-identiteetilleen jatke, joka ilmenee myönteisenä suhtautumisena ja taipumuksena samaistua sukukielen puhujiin. Vaikuttaa siltä, että myönteisen suhtautumisen ollessa vahvaa, siihen kuuluu myös jonkinasteista samaistumista virolaisuuteen, esimerkiksi sen kautta, että eräät asiat Virossa, mutta myös viron kieli muistuttavat Suomea ja suomen kieltä. Samaistumisen tunne voi puolestaan synnyttää halun yrittää ymmärtää viron kieltä. Myönteinen suhde tuli ilmi esimerkiksi myötätuntona virolaisia ja heidän kokemiaan tragedioita kohtaan. Sukukielen puhujiin myönteisesti suhtautuvat olivat usein myös kiinnostuneita viron kielestä.</p>	
Asiasanat – Keywords Reseptiivinen monikielisyys, itämerensuomalaiset kielet, viron kieli, kielikontaktit, kielisukulaisuus, kielellinen identiteetti	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto, Fennicum	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 RESEPTIIVINEN MONIKIELISYYS JA LÄHISUKUKIELTEN KESKINÄINEN YMMÄRRETTÄVYYS.....	3
2.1 Keskeiset käsitteet	3
2.1.1 Reseptiivinen monikielisyys sekä sen tutkimushistoriaa.....	3
2.1.2 Siirtovaikutus ymmärtämisen ja kääntämisen näkökulmasta sekä pohjustin .	5
2.1.3 Kieliasenteet ja samaistuminen	10
2.2 Itämerensuomen keskinäisen ymmärrettävyyden sekä sukukielen oppimisen tutkimus	13
2.2.1 Suomen ja viron siirtovaikutuksen tutkimuksesta keskinäisen ymmärrettävyyden tutkimiseen	13
2.2.2 Suomen ja viron välinen siirtovaikutus oppimisessa ja reseptiivisessä monikielisydessä suhteessa tämän tutkimuksen painopisteisiin	18
2.3 Tutkimuskysymykset ja hypoteesit.....	22
3 AINEISTO JA MENETELMÄT	24
3.1 Tämän tutkimuksen toteuttamisen taustat perusteluineen	24
3.1.1 Yleiset sananmuodot.....	25
3.1.2 Samaa alkuperää oleva sanasto	25
3.1.3 Tilanteiden jäljittely, joissa suomalaiset saavat ensikosketuksia viroon vieraana kielenä	27
3.1.4 Keskinäinen ymmärrettävyys ja kielitietous sekä samaistuminen sukukielen puhujiin.....	28
3.2 Kuva-aineiston keräämisen periaatteet.....	31
3.3 Koetilanne ja siinä käytetty sana-aineisto.....	33
3.4 Puolistrukturoidun haastattelun rakenne ja tarkoitus	40
4 KIELIKOKEEN JA HAASTATTELUN TULOKSET JA NIIDEN ANALYYSI	43
4.1 Koetulokset ja niiden pisteytys.....	46
4.1.1 Kielikokeen pisteytyksen periaatteet	46
4.1.2 Koetulokset pisteineen	51
4.2 Koehenkilöiden käyttämät strategiat viron kääntämiseksi	55

4.3 Koehenkilöiden näkemykset kuvavihjeistä ja kielisukulaisuudesta	62
4.3.1 Haastattelujen sisällönanalyysi.....	62
4.3.2 Koehenkilöiden näkemykset kuvavihjeiden käytöstä	63
4.3.3 Kielisukulaisuuden tiedostaminen.....	64
4.3.4 Koehenkilöiden tiedot virosta ja muista suomen sukukielistä.....	68
4.3.5 Koehenkilöt ja suhtautuminen virolaisuuteen	71
5 PÄÄTÄNTÖ	75
LÄHTEET	79
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Käsillä olevassa maisterintutkielmassa tutkitaan, miten suomalaiset, jotka eivät osaa viroa, kääntävät sellaisia yleisiä viron sanoja, joilla on sama alkuperä ja suunnilleen sama merkitys kuin vastaavilla suomen sanoilla. Tutkimuksen päämääränä on selvittää, miten tietoisuus suomen sukukielistä vaikuttaa sukukielten keskinäiseen ymmärrettävyyteen. Näkökulma on suomalais-ugrilaiden kielten keskinäisen ymmärrettävyyden tutkimuksessa uusi ja tämän tutkimuksen merkittävyyden kannalta keskeinen (ks. Taulukko 1. Suomen ja viron oppimista ja keskinäistä ymmärrettävyyttä koskevat tutkimukset menetelmien, koehenkilöiden ja aineistojen mukaan jaoteltuna).

Tässä tutkimuksessa näitä kysymyksiä on lähestytty teettämällä 15 koehenkilöille kaksiosainen kielikoe. Sen osassa 1 he yrittivät kääntää yksittäisiä viron sananmuotoja, joista valtaosa oli osana lyhyitä muutaman sanan pituisia tekstejä. Kokeen osassa 2 koehenkilöt käänsivät näiden samojen lyhyiden tekstien yhteydessä olevat samat sanat uudelleen. Merkittävää erona kokeen osaan 1 oli sanojen esittäminen jonkin kuvan osana. Kaksiosaisen kokeen tarkoituksena oli tarkkailla, miten tällainen kuvallisia vihjeitä käyttävä koe soveltuu keskinäisen ymmärrettävyyden tutkimiseen.

Muun muassa mainoksista, opasteista ja liikennemerkkeistä koostuva kuva-aineisto oli kerätty pääosin julkisilta paikoilta Tallinnasta. Ideana oli jäljitellä sellaisia tilanteita, joissa suomalaiset tavallisesti tutustuvat viron kieleen. Lisäksi kielikokeen jälkeen kukin koehenkilö haastateltiin, jotta voitiin selvittää, mitä he tiesivät suomen ja viron kielten suhteesta ja miten he suhtautuivat virolaisuuteen. Näin pyrittiin analysoimaan, miten tietoisuus sukukielten suhteista vaikutti keskinäiseen ymmärrettävyyteen sanastotasolla.

Tutkimus lähtyy monia eri kielitieteen aloja. Suomen kielen tutkimuksen lisäksi se on **fennougristiikkaa** sen laajassa merkityksessä. Laajasti miellettyä fennougristiikkaa vertailee suomalais-ugrilaisia kieliä historiallisesti, mutta myös muilla tavoilla (Alhoniemi 1997: 11, 13–14). Se voi tutkia näiden kielten puhujien kulttuureja ja vertailla niitä toisiinsa (mts. 11). Käsillä oleva tutkimus koskee paikoin tätä jälkimmäistäkin osa-aluetta.

Koska tutkimus selvittää myös, miten suomalaiset samaistuvat toiseen suomalais-ugrilaiseen kieleen ja kansaan, eli viroon ja virolaisiin, koskee se myös **sosiolingvistiikkaa**. Eräs sosiolingvistiikan tutkimusalue on juuri kielen osuus ryhmäidentiteetin muodostumisessa (Pauonen 2009: 561).

Kielitaidon kartoitus, kieliä koskevat tiedostamiskysymykset ja kielen omaksuminen kuuluvat soveltavan kielitieteen alaan (Dufva, Aro, Suni & Salo 2011: 23, 27, 32; Dufva 2014). Tämä maisterintutkielma on siis osin **soveltavaa kielitiedettä**, koska se tutkii suomalaisten viro-ron taitoa, kielisukulaisuuden tiedostamista ja sen mahdollisia vaikutuksia sanojen kääntämi-seen. Myös vieraan kielen – jos ei suoranainen omaksuminen niin – ymmärtäminen ja yhtäläi-syyksien tunnistaminen liittyvät tutkimuksen soveltavaan kielitieteeseen.

Työssä keskeisessä osassa oleva sanastontutkimus on puolestaan vanha ja perinteikäs kie-lentutkimuksen ala – sanat ovat olleet perinteisen kielioppimallin keskiössä ainakin 2 000 vuotta (ks. Pitkänen 1997: 22; ks. Häkkinen 1996: 135). Olihan jo Platon (n. 427–347 eaa.) sitä mieltä, että sana on idean aineellinen muoto (Häkkinen 1996: 57). Näin ollen tämä tutkimus liittyy sanastontutkimukseen keskittyessään nimenomaan läheisen sukukielen sanoihin, eikä esimerkiksi pelkästään kieliopillisten seikkoihin, kuten sijamuotojen havaitsemiseen. Tutkimus koskee myös sanojen alkuperän tutkimusta, eli **etymologiaa**, koska kokeessa käännettävillä vi-ron sanoilla on etymologiset vastineensa suomen sanaston kanssa. Ne ovat myöhäisimmillään kantasuomen puhuma-ajalta. Myös etymologinen näkökulma sitoo tätä tutkimusta sanastontut-kimukseen.

2 RESEPTIIVINEN MONIKIELISYYS JA LÄHISUKUKIELTEN KESKINÄINEN YMMÄRRETTÄVYYS

2.1 Keskeiset käsitteet

2.1.1 Reseptiivinen monikielisyys sekä sen tutkimushistoriaa

Keskeistä tämän tutkimuksen teoriataustassa on **kielten keskinäinen ymmärrettävyys**, nykyään usein **reseptiivinen monikielisyys**. Reseptiivinen monikielisyys on oman äidinkielen käyttöä sellaisen henkilön kanssa keskustellessa, joka puhuu äidinkielenään jotain muuta kieltä (Zeevaert & ten Thije 2007: 1). Määritelmän mukaan nämä keskustelun kielet voivat olla typologisesti kaukaisia tai läheisiä (Cenoz & Gorter 2017: xiv). Käsitettä voidaan käyttää siis myös sellaisesta viestinnästä, jossa henkilö pyrkii ymmärtämään äidinkieltä sukukieltä, esimerkiksi sen sanoja lukemalla (Zeevaert & ten Thije 2007: 16).

Kuitenkin on tärkeää huomata, että sanojen kääntäminen ja niille omasta äidinkielestä käänkösvastineiden löytäminen ei ole sama asia kuin koko luetun asiakokonaisuuden ymmärtäminen. On nimittäin todettu, että toisaalta tilanteissa, joissa sukukielen sanoja yritetään kääntää, vastaavasti luetun ymmärtämisen prosessointi voi jäädä vaillinaiseksi esimerkiksi asiayhteyden hahmottamisen osalta, varsinkin jos luettu teksti on hyvin muodollista kieltä (Zeevaert & ten Thije 2007: 16). Näin voi käydä, vaikka henkilö pystyisikin kääntämään yksittäisiä sanoja, sillä tällainen lukeminen on niin vaativaa (mts. 16). Toisaalta ilmiö voi toimia myös toisin päin, jolloin lukija ymmärtää asiasisällön, muttei kykene kääntämään tekstiä tai sen sanoja äidinkielelleen.

Blees ja ten Thije (2017: 335) mainitsevat, että Conti ja Grin (2008) puolestaan rajaavat keskinäisen ymmärrettävyyden (*intercomprehension*) käsitteen koskemaan eritoten sellaisia tilanteita, jossa kahden typologisesti lähekkäisen kielen käyttäjät pyrkivät ymmärtämään toisiaan. Kyse ei näin ollen ole vain esimerkiksi kääntämisestä tai pelkistä sanatason ilmiöistä. Verschik (2012: 265) täydentää, että tämänkaltaista toimintaa voidaan kuvata myös käsitteellä luontainen reseptiivinen monikielisyys (*inherent receptive multilingualism*, lyhennettynä *inherent RM*), josta hän käyttää esimerkkinä juuri viroa ja suomea.

Toisaalta eräät tutkijat, kuten Herkenrath (2012: 287–288) sisällyttävät reseptiivisen monikielisuuden käsitteen alle myös omaksutun reseptiivisyyden (*acquired receptive knowledge*),

jossa kahden typologisesti kaukaisen kielen puhujat ymmärtävät toisiaan, esimerkiksi siksi, että keskustelijat ovat altistuneet toistensa kielille.

Lisäksi vuonna 2012 Rehbein, ten Thijs ja Verschik esittelivät semikommunikaation (ks. s. 5) ja reseptiivisen monikielisyyden rinnalle *lingua receptiva* -käsitteen (lyhennettynä LaRa). Sillä he tarkoittavat niitä kaikkia kielellisiä, henkisiä, vuorovaikutuksellisia ja kulttuurivälisiä taitoja, jotka aktivoituvat luovalla tavalla, kun keskustelijat kuuntelevat puhetekoja kielitaitonsa, joka on laadultaan kuitenkin passiivista, avulla. Keskeistä tällaisen toiminnan määrittelyssä on se, että näissä tilanteissa vastaavasti puhujat soveltavat erilaisia taitojaan löytääkseen sellaisen viestinnällisen tien, jolla kuulijat voivat herättää omat passiiviset taitonsa. Näin puhujat ohjaavat käynnissä olevaa ymmärtämistä ja tapahtumia. Esimerkkinä tästä on oman puheen mukauttaminen siten, että valitsee käyttöönsä sellaisia sanoja, joiden käännösvastineet ovat hyvin samankaltaisia kuulijan äidinkielen kanssa tai sellaisia rakenteita, jotka ovat yhteisiä kuulijan äidinkielen kanssa. (Rehbein, ten Thijs & Verschik 2012: 249–250.)

Kun Herkenrathin tavoitteena on ollut laajentaa reseptiivisen monikielisyyden merkitystä, Rehbein, ten Thijs ja Verschik ovat kehittäneet *lingua receptiva* käsitteen, joka on suoraan sitä laajempi (ks. Herkenrath 2012: 287–288; Rehbein, ten Thijs & Verschik 2012: 258–259). He katsovat, että *lingua receptiva* koskee sellaisiakin keskustelutilanteita, joissa puhujat eivät välttämättä käytä äidinkieliään, eikä käytettyjen kielten tarvitse olla keskenään välttämättä sukukieliäkään (Rehbein, ten Thijs & Verschik 2012: 258–259). Erilaisia määritelmiä reseptiivisen monikielisyyden käsitteelle on siis useita, ja sille on myös olemassa rinnakkaisia käsitteitä ja alakäsitteitä. Zeevaert ja ten Thijs (2007: 1) ovatkin todenneet, että reseptiivinen monikielisyys ei ole vielä vakiinnuttanut paikkaansa monikielisyyden tutkimuksen kentällä. Ilmiönä reseptiivinen monikielisyys on vanha, ja tässä alaluvussa esitellään sen tutkimushistoriaa muiden kuin itämerensuomalaisten kielten osalta. Niihin paneudutaan alaluvussa 2.2.

Jo myöhäiskeskiajalla ja uuden ajan alussa Pohjois-Euroopassa käytettiin germaania kieliä viestinnässä reseptiivisen monikielisyyden keinoin. Tämä oli tavallisinta epämuodollisissa tilanteissa, varsinkin kauppaa käydessä. Tällaisella viestinnällä oli selkeä päämäärä ja tarkoitus, eli se pyrki pääasiassa vain välittämään viestejä ja tehostamaan kanssakäymistä. Tuolloin keskustelukumppaneiden tavoitteena ei ollut kohdekielen omaksuminen (ainakaan niin, että he olisivat sitä osanneet tuottaa), vaan vain sen ymmärtäminen. (Braunmüller 2007: 29–30.) Ensimmäisten joukossa keskinäisestä ymmärrettävyydestä kirjoitti Heinz Kloss, joka vuonna 1929 tutki länsigermaanisten kielten keskinäistä ymmärrettävyyttä. Nämä tutkimukset jäivät kuitenkin vähälle huomiolle. (Zeevaert 2007: 110.)

Varsinaisesti reseptiivisen monikielisuuden tutkimus on alkanut 1950-luvulla, jolloin Einar Haugen alkoi tutkia pohjoisgermaanisten kielen keskinäistä ymmärrettävyyttä. Hänen tutkimuksensa olivat tuolloin sosiolingvistisiä, sillä niiden koehenkilöt saivat itse arvioida kieli-taitoaan. Haugenin 1960-luvulla tekemiä tutkimuksia pidetään uraa uurtavina – ainakin pohjoisgermaanisista kielistä ja pohjaismaisesta tutkimuksesta puhuttaessa. Hänen tutkimusmenetelmiensä pohjalta kartoitettiin pohjoisgermaanisten kielten keskinäistä ymmärrettävyyttä vielä 1970-luvullakin. 1970-luvulla muut tutkijat, kuten Øyvind Maurud jatkoivat tutkimusta erilaisiin kielikokein. (Doetjes 2007: 218–221.) Vuonna 1966 Haugen muun muassa kirjoitti aiheesta otsikolla, josta muodostui pitkäaikainen reseptiivisen monikielisuuden käsitteen esiaste, *Semi-communication: The language gap in Scandinavia* (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 70; Verschik 2012: 271, 284). Semikommunikaation käsitettä on kuitenkin arvosteltu, koska joidenkin mielestä se tuntuu viittaavan vain puolittaiseen ymmärtämiseen (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 70).

Vastaavasti Yhdysvalloissa jo vuonna 1959 *Anthropological Linguistics* -lehdessä julkaistiin Hans Wolffin artikkeli *Intelligibility and inter-ethnic attitudes*, jossa Wolff muun muassa kritisoi jo vuonna 1951 julkaistua Voegelinin ja Harrisin keskustelututkimusta, jonka aiheena oli reseptiivinen monikielisyys. (van Bezooijen & Gooskens 2007: 250, 263; Blees & ten Thije 2017: 334.)

1980-luvulla uutta tutkimusta tehtiin slovakian ja tšekin (ks. Budovičová 1987) sekä espanjan ja portugalin (ks. Jensen 1989) keskinäisestä ymmärrettävyydestä. Viime vuosituhaten lopulta alkaen tutkimusta on tehty myös sitä, miten hyvin hollannin puhujat ymmärtävät friisiä ja afrikaansia. (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 70.) Tutkimus on ollut siis indoeurooppalaisiin kieliin painottunutta. Nykyisin merkittävintä keskinäiseen ymmärrettävyyteen liittyvää tutkimusta tehdään Hampurin yliopiston Research Center on Multilingualism -tutkimuskeskuksessa. Se on perustettu vuonna 1999, ja sen julkaisusarja *Hamburg Studies on Multilingualism* on alan tärkeimpiä. (Mts. 70.)

2.1.2 Siirtovaikutus ymmärtämisen ja kääntämisen näkökulmasta sekä pohjustin

Reseptiiviseen monikielisyyteen ja kielen oppimiseen liittyy keskeisesti ilmiö, jota kutsutaan suomenkielisessä tutkimuksessa yleisesti **siirtovaikutukseksi** (*transfer*) (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 72; Kaivapalu 2005: 27). Sajavaara (2006: 16–17) tosin ehdottaa käsitteelle suomen kielessä nimitystä **kielten välinen vuorovaikutus**, sillä vaikka nimityskysymys ei hänen mielestään ole tärkeä, hän huomauttaa, että ilmiössä ei aina ole kyse jonkin kielellisen

tiedon siirtämisestä. Suomenkielisessä kirjallisuudessa on käytetty myös käsitettä **lähdekielen vaikutus** (Kaivapalu 2013: 293). Englanninkielisessä tutkimuksessa transfer-käsitteen ohella käytetään myös Kellermanin ja Sharwood Smithin vuonna 1986 esittelemää crosslinguistic influence -käsitettä, joka tavallisesti lyhennetään CLI.

Käsitteiden neutraaliudesta ei ole päästy yksimielisyyteen, mutta esimerkiksi Jarvis ja Pavlenko (2008: 3) käyttävät niitä omissa tutkimuksissaan neutraalisti ja toistensa synonyymeinä ilman liitosta mihinkään teoriaan. Näin on siitä huolimatta, että transfer-käsitteellä on melko selkeä kytkös sittemmin syrjäytettyyn behavioristiseen ajatteluun ja oppimisteoriaan (Jarvis & Pavlenko 2008: 3; Kaivapalu 2005: 27–28). Tässä tutkimuksessa käytetään siirtovaikutuksen käsitettä neutraalissa merkityksessä niin, että se ei ole osa behavioristista teoriaa.

Siirtovaikutus määritellään ilmiöksi, joka tapahtuu, kun kielen käyttäjä alkaa omaksua tai oppia uutta kieltä, jolloin hänen aikaisemmin oppimansa kieli alkaa vaikuttaa uuden kielen omaksumiseen tai käyttöön (Jarvis & Pavlenko 2008: 1). Tämä vaikutus voi olla kielteistä tai myönteistä, ja vaikuttavia kieliä voi olla myös useita. Lisäksi myönteinen siirtovaikutus voi ohjata myös kielten samankaltaisuuden havaitsemista. Sanastotasolla se voi toteutua esimerkiksi niin, että sanojen oikein ymmärtäminen nopeutuu. (Odlin 1989: 26–27, 32, 36.)

Nämä ymmärtämiseen liittyvät seikat ovat keskeisiä siirtovaikutukseen liittyviä tekijöitä tämän tutkimuksen kannalta, sillä tämä tutkimus koskee nimenomaan ymmärtämistä ja kääntämistä, eikä kielen oppimista. Siirtovaikutus siis vaikuttaa myös kielen samankaltaisuuden havaitsemisenkin taustalla, eikä siirtovaikutus aina näin ollen liity vain toisen kielen oppimiseen (Kaivapalu 2013: 293, 298–299). Se siis koskee reseptiivistä monikielisyttäkin. Edellä mainitut huomiot ovat keskeisiä tämän tutkimuksen teorioiden ja aiheen rajauksen kannalta. Toisaalta suomen ja viron välillä voi olla kielteistäkin vaikutusta. Se voi ilmetä esimerkiksi viroa äidinkielenään puhuvalla niin, että hän saattaa tuottaa virheellisesti suomen konditionaalin sanomalla *minä oleksin* eikä *minä *olisin*, koska viron konditionaalin tunnuksia ovat *-ks-* ja *-ksi-*. Mutta on selvää, että kielteistä siirtovaikutusta voi esiintyä myös passiivisemmin, kuten sanaston ymmärtämisen ja kääntämisen yhteydessä.

Kun siirtovaikutuksesta puhutaan, voidaan sen yhteydessä käyttää käsitteitä **lähdekieli** ja **kohdekieli**, joita käytetään niin, että ensin opittua kieltä kutsutaan lähdekieleksi (*source language* tai *first language*, lyhennettynä *L1*) ja omaksuttavaa kohdekieleksi (*target language* tai *second language*, lyhennettynä *L2*) (Jarvis & Pavlenko 2008: 4; Kaivapalu 2005: 29, 280). Aina näin ei kuitenkaan ole, sillä myös muut kielet kuin äidinkieli voivat toimia siirtovaikutuksessa lähdekielinä, eikä kohdekielenkään tarvitse olla järjestyksessään juuri toinen henkilön oppimista kielistä, vaan se voi olla järjestyksessään mikä tahansa (Gass & Selinker 1983: 372).

Tässä tutkimuksessa näkökulmana on lähdekielen myönteinen siirtovaikutus vieraan kielen sanojen ymmärtämisessä ja kääntämisessä sekä kielitieto tällaisen vaikutuksen mahdollisena vaikuttimena. Kaivapalu (2005: 30) sekä Muikku-Werner (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 72–73) kutsuvat suomeksi myönteistä, eli oppijaa hyödyttävää lähdekielen vaikutusta, konvergoinniksi ja kielteistä puolestaan divergoinniksi. Englanniksi nämä käsitteet ovat positive transfer ja negative transfer (Odlin 1989: 69; Alonso Alonso & Odlin 2016: xiii). Myös suomenkielisessä kirjallisuudessa käytetään käsitteitä positiivinen ja negatiivinen siirtovaikutus (ks. Siivelt 2009: 117). Kielteistä siirtovaikutusta on kutsuttu myös interferenssiksi (*interference*) (Sajavaara 2006: 11; Odlin 1989: 26). Siirtovaikutus hyötyineen ja haittoineen johtuu lähdekielen ja kohdekielen yhtäläisyyksistä (esimerkiksi sanastossa) ja eroista (Odlin 1989: 26–27).

On tärkeää kuitenkin ottaa huomioon, että siirtovaikutus ei varsinaisesti itsessään ole myönteistä tai kielteistä, vaan sen aiheuttama lopputulos: miten kieltä omaksuva käyttää kieltä. Toisaalta olisi liian yksioikoista odottaa, että siirtovaikutus on vain kielen ominaisuuksien siirtymistä. Kielen merkitys on suuri kaikessa vuorovaikutuksessa ja yhteisöjen rakentumisessa. Kaiken kaikkiaan siirtovaikutusta tulee pitää monisäikeisenä ilmiönä, eikä voida olettaa sen toimivan samoin kaikilla kielenkäyttäjillä kaikissa ympäristöissä. (Sajavaara 2006: 11, 17–18.)

Sama ajatus on myös tämän tutkimuksen taustalla, kuten sekin, että tällaisen myönteisen vaikutuksen mahdollisesti synnyttävä kielitieto tuskin toimii kaikilla kielenkäyttäjillä samalla tavalla. Oletettavasti yksilöllisiä eroja tässä asiassa on. Toisaalta puhe myönteisestä ja kielteisestä lopputuloksestakin on tietyllä tapaa väritynyttä. Ehkä voitaisiin yksinkertaisesti sanoa, että lopputulos on tai ei ole kohdekielen mukainen. Toisin sanoen myönteinen siirtovaikutus on yksinkertaisesti sitä, että lähdekielessä on jokin samantapainen asia tai ilmiö kuin kohdekielessä, mikä auttaa kielen käyttäjää ymmärtämään välitetyn viestin tai tuottamaan oikean muodon – tämän tutkimuksen puitteissa siis oikeassa taivutusmuodossa olevan yksittäisen sanan käännösvastineen.

Siirtovaikutukselle on monia teorioita. Strukturalistis-kontrastiivisen teorian mukaan vaikutus on pääosin kielteistä. Nykyaikainen suomen ja viron keskinäisen ymmärrettävyyden tutkimus perustuu **kontrastiiviselle analyysille**. Sen mukaan monet kieleen liittyvät ilmiöt ovat tapahtumia. Siksi kielen tuottaminen ja ymmärtäminen eivät ala kielen rakenteista, vaan sosiologisista käytänteistä. Analyysi ottaa siis huomioon sosiopsykologisen ulottuvuuden. Useimmat toisen kielen oppimisen teorit ja suuntaukset tunnustavat siirtovaikutuksen, mutta ottavat huomioon myös muut oppimisen ja havaitsemisen tekijät, joita on yleensä lukuisia. Eräitä niistä ovat kognitiiviset seikat. (Kaivapalu 2005: 23–26.) Tämän tutkielman puitteissa keskitytään

muun muassa siihen, miten tieto tai tietämättömyys siitä, että kohdekieli on lähdekielen sukukieli vaikuttaa kohdekielen ymmärtämiseen ja kääntämiseen.

Kontrastiivinen analyysi on kehitetty alun alkaen kielen oppimista koskevien kysymysten tueksi 1940- ja 1950-luvuilla. Sen päämäärät liittyivät kielenopetukseen ja erityisesti siihen, että oppijan kieltä ja opittavaa kieltä vertailemalla saadaan tietoa, josta on hyötyä kielten opetuksessa. (Sajavaara 2006: 11–13.) On monia syitä, miksi kontrastiivinen analyysi ei päässyt kielenopetusta palveleviin tavoitteisiinsa. Niistä huolimatta se on edelleen tarkoituksenmukainen kohdekielen oppimisen tutkimuksessa. (Kaivapalu 2013: 296–297.)

On todettu, että kielten kontrastiivisuus toteutuu kielenoppijan kognitiivisessa järjestelmässä kieleen liittyvien ja muiden prosessien tuotteena. Tämä tulee ilmi kielenoppijan tietona, kokemuksena, tulkintana ja ennusteena tulevasta. Ihminen ei siis itse asiassa vertaile mielessään kahta kielijärjestelmää, vaan ennemminkin sitä, miten hän kokee nuo järjestelmät. (Sajavaara 1999: 123.) Kontrastiivinen kielentutkimus ottaa myös huomioon, että kielet voivat vaikuttaa toisiinsa myös käyttöprosessien aikana, eivät vain oppimisen. Se edellyttää, että molemmissa kielissä on rakenteellisesti, merkityso pillisesti tai funktionaalisesti samanlaista ainesta. (Kaivapalu 2013: 297.) Tämä huomio koskee tätä tutkimusta sikäli, että tutkimuksen kohteena ei ole kielen oppiminen, vaan lähisukukielen ymmärtäminen kääntämisen kautta, vieläpä sellaisilla sanoilla, joilla on etymologinen vastine suomessa.

Kaivapalu (2005: 28) toteaa Martinin (1999) maininneen, että on mahdollista tutkia esimerkiksi, miten siirtovaikutus tapahtuu, eli miten tieto, malli tai sääntö siirtyy lähdekielestä kohdekieleen ja mitä kognitiivisia mekanismeja kielen käyttäjä hyödyntää. Kontrastiivisen tutkimuksen kannalta on keskeistä selvittää, miten kieltä ymmärtämään pyrkivä tunnistaa kohdekielen vihjeitä, joiden avulla hän yrittää kieltä ymmärtää (Sajavaara 1999: 123). Eräitä siirtovaikutuksen prosesseja ovat yleistäminen, eli menettelyjen laajentaminen uusiin tapauksiin ja analogia, eli ongelmanratkaisutapa, jossa tietoa lainataan yhdeltä alueelta ja sovitetaan toiselle. Analogiassa odotetaan olevan aina mukana oletus samankaltaisuudesta. (Kaivapalu 2005: 28.)

Kielten samankaltaisuuden havaitsemisella on tärkeä rooli vieraan kielen ymmärtämisessä. On esimerkiksi todettu, että äidinkieleltään suomenkieliset pystyvät ymmärtämään melko vaativaa vironkielistä tekstiä ilman viron opintoja sekä pystyvät myös kääntämään eri pituisia tekstejä. Ymmärtäminen on näissä tapauksissa pohjautunut oppijoiden havaitsemaan samankaltaisuuden suomen ja viron välillä. (Kaivapalu ja Muikku-Werner (2010: 78–84.) Tutkielma liittyy tähän selvittäessään, miten suomalaiset havaitsevat samankaltaisuutta sukukielen sanastossa, eli viron sanoissa, joilla todella on sama alkuperä vastaavien suomen sanojen kanssa.

Näiden edellä mainittujen kielessä olevien vihjeiden tulkinta liittyy niin sanottuun **kilpailumalliin**. Käsitteen ovat kehittäneet Brian MacWhinney ja Elizabeth Bates vuonna 1989 (ks. MacWhinney & Bates 1989: 3). Se on oppijan kielellinen prosessi, joka sisältää strategioita kielen ymmärtämiseksi (Sulkala 2007: 136). Käsite on viron ja suomen oppimista sekä reseptiivistä monikielisyttä tutkineen Annekatrin Kaivapalun tutkimuksissa keskeinen. Kuitenkin Kaivapalukin (2005: 27) huomauttaa Dechertiin ja Raupachiin (1989: ix–x) nojautuen, että siirtovaikutus on ilmiönä monimutkainen, eikä sillä ole yhteistä teoreettista viitekehystä. Sulkala (2007: 138) on kuitenkin puolestaan arvioinut Kaivapalun siirtovaikutusta koskevia tutkimustuloksia teoreettisesti erityisen kiinnostaviksi.

Myös **pohjustin** (*prime*) on tämän tutkimuksen kannalta olennainen käsite. Se kytkeytyy keskeisesti priming-käsitteeseen, jolla tarkoitetaan psykolingvistiikassa suorituskyvyn kohentamista havainnoimisessa ja kognitiivisissa toiminnoissa siten, että se saa alkunsa jostakin tietyistä asiayhteydestä tai henkilön aiemmista kokemuksista (McNamara 2005: 3). Tällöin henkilö reagoi ärsykkeeseen, esimerkiksi kuvaan tai sanaan, nopeammin ja tarkemmin kuin ilman tätä ärsykettä. Se herättää henkilön ajattelemaan esimerkiksi niitä sanoja, joita hän liittyy kyseiseen ärsykkeeseen. (Mts. 3.) Suomeksi priming voidaan kääntää esimerkiksi **virittyneisyys** (Priiki 2017: 14). Psykolingvistisesta määrittelytavasta on vielä erotettava Michael Hoeyn kehittämä käsite leksikaalinen priming, joka kuvaa sanojen käytön hallintaa niiden tavanomaisissa käyttöyhteyksissä. Se liittyy siis laajasti fraseologiaan tarkoittaen sitä, että tietyillä ilmauksilla on odotuksenmukaiset käyttöyhteytensä. (Jantunen & Brunni 2012: 72–73.)

Pohjustin puolestaan on tekstissä oleva sana, joka luo ärsykkeen muiden sanojen merkityksen päättelyyn, sillä lähekkäin olevat sanat jakavat samoja merkityssuhteita (McNamara 2005: 3; Muikku-Werner 2015: 194). Kohdekielen sanojen välisiä suhteita ei ole juuri reseptiivisen monikielisyden tutkimuksessa otettu huomioon, vaikka tiedetään, että tunnistetut kytkökset ja merkityksen päättely niiden pohjalta helpottavat esimerkiksi luetun ymmärtämistä (Muikku-Werner 2015: 192).

Tämä tutkimus liittyy virittyneisyyteen ja pohjustimiin sikäli, että se pilotoi koetilannetta, jossa koehenkilöt yrittivät ymmärtää ja kääntää viron sananmuotoja niiden asiayhteyteen ja ympäristöön liittyvien kuvavihjeiden avulla. Ovathan juuri kuvat eräitä niistä ärsykkeistä, jotka voivat johtaa virittäytyneisyyteen. Koehenkilöiden tuli esimerkiksi kääntää sana *hea* ('hyvä'), joka oli osa mainoslausesta *Hea kohv* ('hyvä kahvi'). Tämä mainoslause puolestaan esiintyi kahvikuppia esittäneessä mainoskyltissä, joka oli valokuvattu julkisella paikalla Tallinnassa. Koeaineiston kuvavihjeet koostuivat tällaisista valokuvista. Kokeen asetelma ja toteutus tehtiin

näin, jotta saatiin selville, miten tällainen uusi koemenetelmä soveltuu keskinäisen ymmärtävyyden tutkimiseen ja miten suomalaiset ymmärtävät yleisiä viron sananmuotoja kuvallisia pohjustimia hyödyntämällä. Silti on otettava huomioon, että vastaajilla oli mahdollisuus käyttää myös käännettävien sanojen yhteydessä esiintyneitä sanoja ja lausekkeitakin pohjustimina – ja näin osa heistä tekikin.

Tähän tutkimukseen keskeisesti liittyviä käsitteitä ovat myös ymmärtäminen ja kääntäminen, sillä tutkimuksen tavoite on selvittää viron sananmuotojen ymmärtämistä. Sitä puolestaan tarkkaillaan sen kautta, miten suomalaiset koehenkilöt viron sananmuotoja kääntävät ja millaisia käännösvastineita he sananmuodoille suomeksi antavat. Yksi näkökulma aiheeseen on, mitä strategioita (ks. alaluku 4.2) koehenkilöt kääntämiseen käyttävät. Yksi keskeisimmistä strategioista oletetaan olevan suomeen vertaaminen. Esimerkiksi Ringbom (2007: 11) on todennut, että on tavallista, että kielen käyttäjät pyrkivät ymmärtämään vierasta kieltä toisten kielten avulla. Tällaisissa tilanteissa ymmärtäminen helpottuu selvästi, mikäli kieli, jota pyritään ymmärtämään, on sukua henkilön äidinkielelle. Huomioitavaa kuitenkin on, että ymmärtäminen ja kääntäminen mielletään tämän tutkielman yhteydessä vain paikoin toisiinsa liittyviksi – sillä onnistunut kääntäminen vaatii ainakin osin onnistunutta ymmärtämistä – mutta lopulta eri ilmiöitä merkitseviksi. Toisaalta voidaan ajatella niinkin, että lienee mahdollista, että henkilö kokee ymmärtävänsä jotain vierasta kieltä, mutta ei osaa tuottaa sillä käännösvastineita.

Pohjimmaisena ajatuksena tässä tutkimuksessa on, että ymmärtäminen on reseptiivistä. Sen seurauksena ei tuoteta mitään kielellistä viestiä. Tosin Vaurio (1998: 25–26) on tuonut esille, että Raichle (1994: 38) on todennut lukemisenkin olevan aktiivista, mutta se aktivoi eri alueet aivoissa kuin ne prosessit, joissa kieltä tuotetaan. Sen sijaan kääntäminen on tapahtuma, jossa kielen käyttäjä myös tuottaa lähdekielestä vastineen kohdekielelle, tässä tapauksesta viron suomeksi. Ja jos vastineen tuottaja on ymmärtänyt lähdekielen viestin oikein, eli tässä yhteydessä vironkielisen sananmuodon, hän osanee antaa sille myös kohdekielisen käännösvastineen.

2.1.3 Kieliasteet ja samaistuminen

Kieliasteet – eli miten kielenpuhujat suhtautuvat kieliin, vaikkapa naapurimaiden kieliin tai sukukieliin – ovat nekin tärkeitä tämän tutkimuksen teorioissa. Ennako-oletuksena on, että tietoisuus kielen läheisyydestä omaan äidinkieleen nähden voi ohjata kielen ymmärtämisen strategioita. Nämä asenteet voidaan jakaa kolmeksi: uskomuksia sisältävään kognitiiviseen tai

tunteita sisältävään affektiiviseen luokkaan sekä niiden yhdistelmään, joka vaikuttaa kielenoppijan käytökseen (Garrett, Coupland & Williams 2003: 3). Kognitiivinen luokka voi toteutua esimerkiksi oppijan haluna ymmärtää kieltä hyödyn takia. Tunteisiin liittyvä affektiivinen luokka voi toteutua oppijan haluna ymmärtää kieltä esimerkiksi kiinnostuksesta sukukansaansa. (Garrett, Coupland & Williams 2003: 3.) Tässä yhteydessä on otettu huomioon se, että Garrett, Coupland ja Williams käsittelevät kielen oppimista ja käytöstä, mutta näkökulmana tässä työssä kuitenkin on, että samanlaiset motiivit voivat toimia myös ymmärtämisen – joka nähdään passiivisempänä – halun taustalla.

Asenteiden vaikutusta keskinäiseen ymmärrettävyyteen on tutkittu länsigermaanisten kielten osalta. On havaittu, että niiden osalta myönteinen asenne sukukieleen ei merkittävästi paranna ymmärrettävyyttä. (Ks. van Bezooijen & Gooskens 2007: 254.) Toisaalta Beerkens (2010: 41) kirjoittaa Házin (2005: 56) todenneen, että myönteinen asenne sukukielen puhujia kohtaan ja reseptiiviseen monikielisyteen asettaa hyvät edellytykset reseptiiviselle monikielisyydelle. Beerkens itse on myös tätä mieltä ja pitää asennetta tärkeänä. Nämäkin pohdinnat koskevat länsigermaanisista kieliä, hollantia ja saksaa, ja tutkimustensa pohjalta Beerkens esittää, että myönteinen asenne sukukieltä ja sen puhujia kohtaan näyttäisi lisäävän halua reseptiiviseen monikielisyteen. (Beerkens 2010: 41, 113, 115.)

Virolaisten ja suomalaisten asenteita toistensa kieliin on valottanut Jaakko Junttila vuodelta 2006 olevassa artikkelissaan ”*Koomista lasten kieltä*”. *Jyväskyläläisten ja tarttolaisten opiskelijoiden asenteista sukukieleen*, joka perustuu hänen vuoden 2007 pro gradu -työhönsä (ks. Junttila 2006; Junttila 2007). Junttila ei kuitenkaan tutkinut sitä, miten nämä asenteet tai tieto tai tietämättömyys siitä, että viro on suomen sukukieli vaikuttavat kielen ymmärtämisen tai kääntämisen strategioihin tai vaikuttaako asenteiden värittävä strategia myönteisen siirto-vaikutuksen kehittymiseen (ks. Junttila 2006).

Tässä maisterintutkielmassa käytetään kieli-asenteiden ja kieli-identiteetin käsitteiden sijasta ilmaisua **sukukielen puhujiin suhtautuminen**. Se voidaan paikoin nähdä eräänlaisena jatkeena murreidentiteetille ja sitä seuraavalle kieli-identiteetille, mutta on tärkeää huomata, että identiteetti, asenne, suhtautuminen ja samaistuminen ovat eri asioita. Kielitieteen piirissä esimerkiksi Edwards (2009: 19) on kuvannut identiteettiä joksikin ihmisen muuttumattomaksi ominaisuudeksi, jonka ytimessä on kuitenkin jotain samanlaisuutta, joka jaetaan muiden ihmisten kanssa. Lisäksi hän on todennut ihmisyksilöistä, että loppujen lopuksi kaikki ihmiset nähdään ihmiskunnan historiassa osana jotain ryhmää ja heidän olemassaolonsakin on seurausta ryhmiin kuulumisesta (mts. 22).

Omoniyi ja White (2006: 2) kuvailevat kielen ja identiteetin suhdetta niin, että se ei ole kellään muuttumaton, mutta se rakentuu yksilön sisälle vakiintuneista yhteyksistä. Identiteetti voi myös vaihdella tilanteesta toiseen. Näitä tilanteita hillitsee ja määrittää niiden välille tulevat sosiaaliset muuttujat, ja niitä ilmaistaan kielen tai kielten kautta. Identiteetti on myös tärkeä tekijä jokaisessa viestinnällisessä yhteydessä yksilön taidoista riippumatta. Lisäksi identiteetti vaikuttaa sosiaalisiin suhteisiin, ja siksi se myös vaikuttaa niihin viestinnällisiin tekoihin, jotka näitä suhteita määrittävät. Toisaalta useampi kuin yksi identiteetti voi olla esillä kulloisessakin viestintäyhteydessä, jolloin tapahtuu dynaamista identiteettien hallintaa. (Omoniyi & White 2006: 2)

Myönteistä suhtautumista ja siihen liittyvää samaistumista ei tässä yhteydessä pidetä yhtä voimakkaana tunteena, mielentilana, asenteena tai ajatustapana kuin esimerkiksi kieli-identiteettiä tai kieli-asenteita, mutta siinä on samoja piirteitä, esimerkiksi kielenkäyttäjän tunne tai ajatus jokseenkin rajattavissa olevaan ryhmään kuulumisesta. Taustalla on ajatus, että nämä piirteet voivat ilmetä esimerkiksi kiinnostuksena sukukieltä tai sen puhujien kulttuuria kohtaan, sukukielellä leikittelyllä, sukukielen puhujien tragedioihin myötätunnolla suhtautumalla tai esimerkiksi matkailuna heidän kotimaassaan muualla kuin tavanomaisimmissa matkakohteissa arkisempaa ja maanläheisempää paikalliskulttuuria etsien.

Toisaalta tämän tutkimuksen asetelma eroaa myös edellä mainituista tutkimuksista, joissa on tarkasteltu asenteiden vaikutusta keskinäiseen ymmärrettävyyteen. Esimerkiksi van Bezooijen & Gooskens (2007: 253–254) tutkivat länsigermaanisista kieliä puhuvien koehenkilöidensä asenteita teettämällä heillä kuudesta kysymyksestä koostuvan kyselyn. Siinä esimerkiksi afrikanerien koehenkilöiden piti vastata viisiportaisella asteikolla, että kuinka mielellään he matkustaisivat Friisinmaalle (mts. 253). Tässä käsillä olevassa tutkimuksessa ei ole haluttu kysyä näin tarkkoja kysymyksiä, vaan antaa koehenkilöiden itse kertoa suhteestaan virolaiseen kieleen, virolaisiin ja heidän kotimaahansa. Näin on toimittu, jotta koehenkilöt kertoisivat mahdollisimman monipuolisesti aiheesta, ja tämä tuottikin sellaisia vastauksia, joissa oli merkkejä samaistumisesta. Esimerkiksi eräs vastaaja kutsui virolaisia veljeskansaksi. Katso lisää aiheesta alaluvuista 3.1.4 ja 4.3.4.

2.2 Itämerensuomen keskinäisen ymmärrettävyyden sekä sukukielen oppimisen tutkimus

2.2.1 Suomen ja viron siirtovaikutuksen tutkimuksesta keskinäisen ymmärrettävyyden tutkimiseen

Tässä alaluvussa käsitellään sekä sukukielen oppimista koskevia tutkimuksia että tutkimuksia, jotka koskevat reseptiivistä monikielisyyttä. Näin on ensinnäkin siitä syystä, että molempien ilmiöiden taustalla on siirtovaikutus (ks. alaluku 2.1.2). Lisäksi eräät siirtovaikutukseen perehtyneet kielitieteilijät ovat tutkineet sekä sukukielen oppimista että reseptiivistä monikielisyyttä siten, että heidän tutkimustensa tulokset täydentävät kokonaiskuvaa aiheesta. Yleisesti ottaen siirtovaikutusta on tutkittu ensin oppimisen kannalta, ja vasta myöhemmin painopiste on siirtynyt reseptiiviseen monikielisyyteen. Erityisesti se määrittää siirtovaikutuksen tutkimusta itämerensuomea koskien. Siksi tässä yhteydessä esitellään myös oppimista koskevia tutkimuksia siltä osin, kuin se on tarpeellista kattavan kokonaiskuvan saamiseksi siirtovaikutuksesta ja siihen keskeisesti liittyvistä ilmiöistä. Muilta osin sukukielen oppiminen on rajattu tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Keskinäisen ymmärrettävyyden osalta Suomen ja viron tutkimus on ollut jossain määrin vain muutaman tutkijan käsissä, vaikka virolaisten ja suomalaisten keskinäisen viestinnän oletetaan toimivan reseptiivisen monikielisuuden kautta (Kaivapalu & Muikku-Werner 2010: 70). 1990-luvun lopulla virolainen Annekatrin Kaivapalu tutki virolaisten suomenoppijoiden menestymistä suomen nominien monikkomuotojen taivutuksessa. Edelleen vuonna 2004 hän käsiteli artikkelissaan suomen ja viron nominien samanlaisuuden ja erilaisuuden havaitsemista viroa ja suomea toisena kielenä opiskelevilla suomalaisilla ja virolaisilla. (Eesti Teadusinfosüsteem.) Tuolloin tutkimusala painottui vielä kielen oppimiseen ja siirtovaikutukseen, ja vasta muutama vuosi myöhemmin reseptiivinen monikielisyys ja siirtovaikutus nousivat tutkijoita kiinnostaviksi aiheiksi.

Vuonna 2005 siirtovaikutuksesta viron ja suomen välillä saatiin uusia tutkimustuloksia, ja voitiin todeta, että virolaisten oppijoiden äidinkieli vaikuttaa myönteisesti suomen sijamuotojen oppimiseen. Tämän tuloksen esitti Kaivapalu Jyväskylän yliopistossa valmistellussa väitöskirjassa *Lähdekieli kielenoppimisen apuna*. Siihen saakka myönteisen siirtovaikutuksen tutkimus itämerensuomea koskien oli ollut melko vähäistä. (Sulkala 2007: 135, 137.) Tätä ennen

1980-luvun alusta alkaen tutkimus oli keskittynyt nimenomaan niiden virheiden tarkkailuun, joita suomalaiset ja virolaiset tekevät käyttäessään toistensa kieliä (Nissilä 2011: 30).

Kaivapalun väitöskirja ei koske reseptiivistä monikielisyttä, mutta sen osiin on viitattu monissa reseptiivistä monikielisyttä koskevissa tutkimuksissa, artikkeleissa ja pro graduissa sen käsitellessä siirtovaikutuksesta johtuvia myönteisiä tuloksia virolaisilla suomen oppijoilla (ks. esim. Muikku-Werner 2014: 109; Muikku-Werner 2015: 207; Tuomainen 2017: 5, 9). Väitöskirjansa valmistumisen jälkeen Kaivapalu on julkaissut useita eri artikkeleita aiheesta ja kirjoittanut niitä myös muiden tutkijoiden kanssa (Eesti Teadusinfosüsteem). Muutos tutkimusalalla alkoi näkyä vuonna 2009, kun *Virittäjässä* julkaistiin artikkeli, joka käsitteli reseptiivistä monikielisyttä yleisellä tasolla (ks. Kaivapalu 2009).

Muutkin tutkijat olivat 2000-luvun ensimmäiseltä vuosikymmeneltä alkaen kirjoittaneet suomen ja viro oppimisesta ja samanlaisuuksien havaitsemisesta. Muun muassa vuonna 2004 Elina Heikkilä-Kopperoinen kirjoitti pro gradu -työhönsä (2003) perustuvassa artikkelissa *Virolainen suomenoppija ja demonstratiivin valinta* virolaisten suomenoppijoiden kyvystä tuottaa demonstratiivipronomineja (ks. Heikkilä-Kopperoinen 2004: 94). Maininnan arvoista on, että hänen käyttämänsä virolaisten suomenoppijoiden vertailuryhmässä oli venäläisten lisäksi myös mordvaa (4) ja komia (1) äidinkielenään puhuvia (ks. Heikkilä-Kopperoinen 2004: 94). Vuonna 2008 puolestaan virolainen Kersti Lepajõe julkaisi artikkelin siitä, kuinka suomalaiset tuottivat viro persoonapronomineja (ks. Lepajõe 2008).

Kaivapalu jatkoi tutkimustyötään siirtovaikutuksen parissa vuosikymmenen vaihduttua, ja vuonna 2010 hän julkaisi Pirkko Muikku-Werner kanssa artikkelin, jossa painopiste oli vaihtunut sukukielen oppimisesta toiseksi: *Reseptiivinen monikielisyys: miten suomenkielinen oppija ymmärtää viroa äidinkieltensä pohjalta?* (ks. Kaivapalu & Muikku-Werner 2010). Hän tosin jatkoi kielen oppimistakin käsittelevien aiheiden parissa, sillä seuraavana vuonna Kaivapalu julkaisi Pille Eslonin kanssa artikkelin, jossa he totesivat, että lähdekielen myönteinen muoto-opillinen vaikutus ilmenee yhdenmukaisesti virokielisten suomenoppijoiden ja suomenkielisten virooppijoiden kirjallisissa tuotoksissa. Tästä osoituksena oli, että oppijat käyttivät kieltä tuottaessaan eniten suomessa ja virossa samalla tavalla taipuvia muotoja. (Ks. Kaivapalu & Eslon 2011.)

Vuonna 2014 Kaivapalu ja Maisa Martin esittelivät kehittämänsä menetelmän, jolla voidaan mitata sukukielten välillä havaittua samankaltaisuutta (ks. Kaivapalu & Martin 2014). Menetelmää kutsutaan käsitteellä **Index of Perceived Similarity (IPS)**, ja he kehittivät sen **Levenšteinin etäisyyttä** (*Levenshtein distance*) täydentämään. Levenšteinin etäisyys on kielitieteessä ja sen ulkopuolellakin käytettävä mittari, joka ilmaisee kuinka monta lisäystä, poistoa,

korvausta tai merkkien keskinäistä vaihtoa on vähintään tehtävä, jotta kaksi merkkijonoa muuttuu samanlaisiksi (Borin 2013: 10). Menetelmästä on useita erilaisia sovelluksia (Wichmann, Holman, Bakker & Brown 2010: 3632).

Käyttäessään kehittämänsä Index of Perceived Similarity -tutkimusmenetelmää vuonna 2017 Kaivapalu ja Martin havaitsivat, että suomalaiset näkevät viron nominien taivutusmuodoissa enemmän samankaltaisuutta äidinkieltensä kanssa kuin virolaiset vastaavasti suomen nominien kanssa. (Ks. Kaivapalu & Martin 2017: 149).

2010-luvulla myös muut tutkijat paneutuivat suomen ja viron keskinäisen ymmärrettävyyden, mutta myös sukukielen oppimisen tutkimiseen. Vuonna 2010 Heinike Heinsoo kirjoitti artikkelissaan virolaisten suomenoppijoiden adjektiivien käytöstä (ks. Heinsoo 2010). Puolestaan vuonna 2011 Leena Nissilä julkaisi Oulun yliopistossa tarkastetun väitöskirjan *Viron kielen vaikutus suomen kielen verbien ja niiden rektioiden oppimiseen*. Väitöskirjassaan Nissilä käsittelee miten suomea opiskelevat virolaiset tuottavat rektioita. (Ks. Nissilä 2011.) Samana vuonna myös Marianne Spoelman kirjoitti artikkelissaan siitä, miten virolaiset suomenoppijat tuottivat predikatiivien osantomuotoja (ks. Spoelman 2011). Kaksi vuotta myöhemmin aihe oli jäsentynyt väitöskirjaksi, jonka tuloksina hän esitti, että virolaisten oppijoiden ja äidinkieleltään saksalaisten ja hollantilaisten suomenoppijoiden tuotoksissa on selviä eroja. Virolaisten tuottamassa aineistossa oli vähemmän virheitä partitiivimuotojen tuottamisessa ja vähemmän eri virheluokkia sekä virherakenteita, minkä hän arveli johtuvan lähdekielen myönteisestä vaikutuksesta. (Ks. Spoelman 2013: 372.)

Edellä esitettyjä tutkimusaiheita ja niiden tuloksia tarkasteltaessa voidaan ajatella, että sukukielen oppimisen tutkimus on tärkeä osa reseptiivisen monikielisyuden tarkastelua – ja itämerensuomea koskien sukukielen oppimisen tutkimus on toiminut monessa mielessä reseptiivisen monikielisyuden tutkimuksen pohjana. Yleisellä tasolla voitaisiin puhua suomen ja viron samankaltaisuuden havaitsemisen tutkimuksesta – ehkä hahmottamisestakin, riippumatta siitä onko havaintoja tekevä kieltä tietoisesti opetteleva tai sitä aktiivisesti tuottava vai ei.

Tätä näkökulmaa puoltaa, että monissa mainituissa oppimista koskevissa tutkimuksissa on myös otettu kantaa samankaltaisuuden havaitsemiseen. Esimerkiksi Kaivapalu (2005: 248–249) tuli väitöskirjassaan siihen tulokseen, että viron ja suomen muoto-opilliset järjestelmät ovat niin samanlaisia, että vironkieliset suomenoppijat saavat siitä etua, kun he tuottavat suomen taivutusmuotoja.

Myöhemmin Kaivapalu ja Muikku-Werner (ks. 2010: 75) kirjoittivat samankaltaisuuksien havaitsemisesta artikkelissaan, joka käsitteli sukukielen oppimisen lisäksi tilanteita, joissa suomalaiset pyrkivät ymmärtämään viroa ilman mitään viron opintoja. He totesivat tuolloin,

että samanlaisuuden havaitseminen on yleensä potentiaalisesti tietoinen prosessi, jossa oppijat useimmiten pystyvät sanallisesti kuvaamaan havaitsemistaan ja sen etenemistä (ks. mts. 75.) Edellä mainittujen lisäksi Kaivapalu ja Eslon (2011: 145–146) ovat esittäneet, että viron ja suomen samankaltaisuuden havaitsemisesta on etua vironkielisille suomenoppioille ja suomenkielisille vironoppijoille, kun he tuottavat toistensa kielten elatiivimuotoja.

Näiden kielen oppimista käsittelevien tutkimusten lisäksi reseptiivisen monikielisyiden tutkimusta harjoitti muun muassa Anna Verschik vuonna 2012 julkaisemassaan artikkelissa, jossa hän esitteli suomalaisten ja virolaisten yhteistoimintaa asiakaspalvelutilanteissa Tallinnassa (ks. Verschik 2012). Vastaavasti samana vuonna Ilona Paajanen käsitteli pro graduunsa suomalaisten kykyä kääntää vironkielisiä virkkeitä ja kirjoitti pro graduunsa pohjautuen myös artikkelin aiheesta Pirkko Muikku-Wernerin kanssa (ks. Paajanen 2012; ks. Paajanen & Muikku-Werner 2012). Lisäksi Muikku-Werner ja Maria Heinonen julkaisivat artikkelin, jossa he esittelivät tuloksia suomalaislukiolaisille teettämästään käännöskokeesta. Kokeessa viroa taitamattomat suomalaiset käänsivät viron sanoja sanalistasta suomeksi. (Ks. Muikku-Werner & Heinonen 2012.) Näistä tutkimuksista alkaen onkin tarkasteltu myös sitä, miten virolaiset ja suomalaiset ymmärtävät toistensa kieliä opiskelematta niitä.

Omalla tavallaan mainittujen tutkimusten joukosta erottuu Hanna-Ilona Härmävaaran tutkimus suomen ja viron keskinäisestä ymmärrettävyydestä puhetilanteissa. Hän käsittelee aihetta muun muassa vuonna 2013 julkaisemassaan artikkelissa *Kielten samankaltaisuus monikielisen suomalais-virolaisen vuorovaikutuksen resurssina*. (Ks. Härmävaara 2013.) Aihetta sivuaa myös Raili Pool artikkelissaan vuodelta 2013, jossa hän tarkastelee mitä strategioita viron opintojen varhaisessa vaiheessa olevat käyttävät keskustellessaan virolaisten kanssa. Tutkimuksessa oli viisi koehenkilöä, joiden äidinkieli oli venäjä, englanti, romanian sekä mielenkiintoisesti udmurtti – suomalais-ugrilainen kieli. (Ks. Pool 2013.)

Vuosina 2014–2016 Muikku-Werner jatkoi reseptiivisen monikielisyiden tutkimista. Ensin hän julkaisi artikkelin *Koteksti ja viron ymmärtäminen lähisukukielen pohjalta*. Artikkelin käsitteli suomalaisten kykyä kääntää useista virkkeistä koostunut vironkielinen teksti suomeksi (ks. Muikku-Werner 2014). Tätä seurasi artikkeli, jossa hän esitteli viroa osaamattomien suomalaisten kykyä kääntää sellaisia fraseologisia yksiköitä, joiden jokin osa oli helpohkosti käännettävissä suomen avulla. Hän siis tutki asiayhteyden ja pohjustimen vaikutusta sellaisten sanojen kääntämisessä, jotka eivät juuri muistuttaneet suomen vastaavia sanoja. Sen sijaan käännettävien sanojen läheiset sanat saattoivat muistuttaa suomea. (Ks. Muikku-Werner 2015.)

Vuonna 2016 hän kirjoitti otsikolla *Monitasoinen samankaltaisuus: virolaiset ja suomenkielisen tekstin ymmärtäminen* siitä, miten virolaislukiolaiset onnistuivat kääntämään suomenkielisen tekstin viroksi ilman suomen opintoja (ks. Muikku-Werner 2016).

Tällä vuosikymmenellä aiheesta on kirjoitettu jo useita pro graduja mainittujen lisäksi, kuten Maria Heinosen katsaus siihen, miten suomalaiset käännöstieteen, suomen kielen ja historian yliopisto-opiskelijat kääntävät yksittäisiä viron sanoja (ks. Heinonen 2015). Samana vuonna myös Katja Virtanen käsitteli pro gradussaan sitä, kuinka suomalaiset osaavat kääntää lyhyen vironkielisen tekstin vain vähäisillä viron taidoilla (ks. Virtanen 2015). Laura Tuomainen taasen tutki pro gradussaan suomalaisten kykyä ymmärtää erilaisia sananmuotoja osana vironkielistä tekstiä (ks. Tuomainen 2017). Näin ollen tämä käsillä oleva tutkimus voidaan käsitellä samaan piiriin esimerkiksi Muikku-Wernerin tutkimusten kanssa, sillä se ei keskity viron oppimiseen tai aktiiviseen tuottamiseen vaan ainoastaan ymmärtämiseen – jota tosin tarkastellaan uudenlaisen käännöstehtävän avulla.

Muiden suomalais-ugrialaisten kielten keskinäistä ymmärrettävyyttä tai niiden puhujien äidinkielen vaikutusta sukukielen oppimiseen on tutkittu ilmeisen vähän. Tosin eräitä keskustelunavauksia on tehty esimerkiksi siitä, että millaista lähdekielen vaikutus on silloin kun lähdekieli (tai lähdekielet ovat) on muu(t) kuin suomi tai viro (ks. Bolotova & Rakin 2007). Tämän ja muitakin aiheeseen liittyviä kysymyksiä ovat esittäneet sekä unkaria että suomea opiskelleet ja taustaltaan kaksikieliset Natalia Bolotova ja Nikolay Rakin, joista toisen äidinkieli on vepsä ja toisen komi – ja molempien toinen kieli venäjä (Bolotova & Rakin 2007).

Vaikka suomalais-ugrialaisten kielten keskinäisen ymmärrettävyyden tutkimus on painotunut suomen ja viron tutkimiseen, ovat monet tutkijat ottaneet asiaan kantaa eri teoksissa, artikkeleissa ja populääreissä yhteyksissä (ks. esim. suomen, viron, liivin ja karjalan keskinäisestä ymmärrettävyydestä Lehtinen 2008: 236; suomen, meänkielen ja varsinaiskarjalan vionalaismurteiden keskinäisestä ymmärtämisestä Mantila 2000: 11). Kuitenkin aivan viime aikoina aiheen tiimoilta on tehty uutta tutkimusta. Irma Alekseeva julkaisi vuonna 2016 Jyväskylän yliopistolle maisterintutkielman, joka käsittelee suomen ja varsinaiskarjalan kielen vionalaismurteiden keskinäistä ymmärrettävyyttä. Hän tarkasteli varsinaiskarjalan sanojen ymmärtämistä asiayhteydestään irrotettuina yksittäisinä sanoina, jonka jälkeen hän asetti koehenkilöt kääntämään samat sanat asiayhteydessään. (Ks. Alekseeva 2016.) Hän katsoi, että sanojen kääntäminen asiayhteydessään paransi koehenkilöiden käännöstehtävien tuloksia selvästi (mts. 43). Lisäksi Muikku-Werner ja Helka Riionheimo tutkivat, miten suomalaiset ymmärtävät opiskelematta aunuksenkarjalankielistä tekstiä (VIRSU 20. aastapäeva konverents 2017).

Kaikki vuosituhannen vaihteen jälkeen tehdyt tutkimukset ovat tulleet omista asetelmistaan ja näkökulmistaan huolimatta samaan tulokseen: suomalaiset ja virolaiset ymmärtävät ja oppivat toistensa kieliä paremmin kuin verrokkinsa. Monet edellä esitellyt tutkimukset liittyvät parhaillaan käynnissä olevaan REMU-hankkeeseen, jossa tutkitaan reseptiivistä monikielisyttä suomen ja viron näkökulmasta. Suomi ja viro ovat typologisesti erilaisia kuin aiemmin tutkitut indoeurooppalaiset kielet, joten suomen ja viron rikas muoto-oppi tuottaa uusia tuloksia reseptiivisen monikielisuuden universaalisuudesta (REMU). Samoin perustein voitaisiin keskinäistä ymmärrettävyyttä tutkia muidenkin itämerensuomalaisten kielten ja suomalais-ugrilaisien kielten välillä.

2.2.2 Suomen ja viron välinen siirtovaikutus oppimisessa ja reseptiivisessä monikielisydessä suhteessa tämän tutkimuksen painopisteisiin

Tutkimukset suomen ja viron välisestä siirtovaikutuksesta oppimisessa ja reseptiivisestä monikielisydestä ovat olleet monipuolisia. On kuitenkin otettava huomioon, että sitä ei ole myönteisen siirtovaikutuksen osalta tutkittu noin 15 vuotta kauemmin. Näin ollen on miltei väistämätöntä, että tietyt tutkimusasetelmat ovat jääneet syrjään. Tämän maisterintutkielman osittainen tarkoitus on nostaa eräitä niistä esiin. Asiaa havainnollistetaan tässä olevan Taulukko 1:n avulla. Siihen on sijoitettuna kaikki aiheesta tehty tutkimus, joka on tehty vähintään maisterintutkielma- tai pro gradu -tasoisena.

Taulukko on jaettu neljään osaan riveittäin. Kukin osa koskee tiettyä painopistettä: Ensimmäinen koskee sitä, onko kyseessä ollut tutkimus, jossa koehenkilöt ovat tuottaneet kohdekieltä vai onko heidän päämääränään ollut ymmärtää sitä. Toinen osa sisältää tietoja siitä, mitä kielen osa-aluetta tutkimus koskee. Samassa yhteydessä on mainittu, ovatko koehenkilöt kääntäneet tekstiä, ja jos kyllä, niin kuinka mittavista aineistoista on ollut kyse. Kolmas rivistö esittelee tutkimuksen koehenkilöt, heidän taustansa ja keskinäiset suhteensa. Neljäs osa käsittelee sanastoa, eikä siinä näin ollen ole merkintöjä niiden tutkimusten osalta, jotka eivät sanastoa suoranaisesti koske.

Mikäli tutkimuksen koehenkilöt ovat tuottaneet kohdekieltä, on taulukon neljänteen osaan merkitty tietoja siitä. Esimerkiksi monessa tutkimuksessa, joissa koehenkilöt ovat tuottaneet kohdekieltä, on heidän täytynyt jollain muotoa käyttää sekaannussanoja (ks. alaluku 3.1.2), ja se tulee ilmi myös taulukosta. Sekaannussanoilla (muita käsitteitä: vaaralliset ystävät, riskisanat) tarkoitetaan eri kielissä olevia sanoja, jotka muistuttavat toisiaan, mutta niiden merkitys poikkeaa toisistaan jossain määrin tai aivan täysin (Laalo 1992: 8, 11).

Vastaavasti sarakkeissa on mainittu erikseen kukin tutkimus ja sen julkaisuvuosi. Tutkimukset noudattavat aikajärjestystä vasemmalta oikeaan. Tämä ei koske Muikku-Wernerin tutkimuksia vuosilta 2014–2016, sillä niiden muodostaessa ennalta käsin suunnitellun kokonaisuuden, on ne tässäkin sijoitettu toistensa yhteyteen. Uusimpana näkökulmana tähän aiheeseen on tämä tutkimus. Kuten voidaan havaita, eroja aikaisempiin tutkimuksiin on. Aikaisempi tutkimus on jakautunut kahtia sen mukaan, onko tutkimus käsitellyt kohdekielen tuottamista kirjallisesti tai suullisesti vai ei. Tämä tutkimus ei koske kohdekielen tuottamista, joten se edustaa näistä kahdesta asetelmasta uudempaa. Siltä osin kuin aikaisemmat tutkimukset ovat koskeneet ymmärtämistä ja kääntämistä, ne ovat käsitelleet kokonaisia tekstejä, lauseita tai fraseologisia yksiköitä, ja paikoin näitä asetelmia on myös yhdistelty. Yksittäisten sanojen ymmärtämistä on tutkittu vain kahdesti, joten tämän tutkimuksen voidaan ajatella täydentävän niitä.

Taulukossa olevat tyhjät sarakkeet merkitsevät sitä, että asia ei ole merkityksellinen tutkimuksen kannalta tai siihen ei ole otettu kantaa. Esimerkiksi toisella rivillä olevat tyhjät sarakkeet tarkoittavat, että tutkimuksessa ei ole suoraan rajattu näitä kielen osa-alueita aiheen ulkopuolelle, mutta niiden ei toisaalta sanota olevan keskeisiääkään. Esimerkiksi Heinsoon tutkimuksen kohdalle on jätetty tyhjä sarake toiselle riville, mutta kolmatta riviä katsomalla nähdään, että tutkimuksessa keskeistä onkin fraseologisten yksiköiden kääntäminen. Toisaalta Heinsoo ei tee selväksi, etteikö fraseologisten yksiköiden joukossa voisi olla demonstratiivipronomineja, joita käsitellään taulukon toisella rivillä. Siksi taulukko ei ota kantaa asiaan.

Puolestaan Härmävaaran tutkimuksen kohdalla ei ole mitään merkintöjä toisella ja kolmannella rivillä, koska ensimmäiseltä riviltä käy jo selväksi, että tutkimuksessa tarkasteltiin puheen tuottamista. Näin ollen toinen ja kolmas rivi ovat epäolennaisia Härmävaaran tutkimusten kannalta. Taulukkoa on syytä lukea näin myös sen kolmatta osiota tarkasteltaessa. Taulukon neljäs osa taas käsittelee sanastoa, eikä siinä näin ollen ole merkintöjä niistä tutkimuksista, jotka eivät sanastoa nimenomaisesti koske. Merkki ✓ tarkoittaa, että tutkimuksessa on kyseinen piirre ja X, että kyseistä piirrettä ei tutkimuksessa ole.

Taulukko 1. Suomen ja viron oppimista ja keskinäistä ymmärrettävyyttä koskevat tutkimukset menetelmien, koehenkilöiden ja aineistojen mukaan jaoteltuna.

	Heikkilä-Kopperoinen 2004	Kaiwapalu 2005	Heinsoo 2010	Kaiwapalu & Muikku-Werner 2010	Kaiwapalu & Eston 2011	Nissilä 2011	Spoelman 2011	Paajanen 2012	Muikku-Werner & Heinonen 2012	Härmävaara 2013	Muikku-Werner 2014	Muikku-Werner 2015	Muikku-Werner 2016	Heinonen 2015	Virtanen 2015	Palokangas 2018
Kohdekielen tekstin ¹ tai puheen ² tuottamista	√ ¹	√ ¹	√ ¹	X	√ ¹	√ ¹	√ ¹	X	X	√ ²	X	X	X	X	X	X
Tutkimus koskee muoto-oppia ¹ , lauseoppia ² tai demonstratiivipronomineja ³	√ ³	√ ¹			√ ¹	√ ²	√ ¹		X					X		X
Tutkimus koskee kokonaisen tekstin ¹ , lauseiden ² tai fraseologisten yksiköiden ³ kääntämistä			√ ³	√ ¹		√ ²		√ ²	X		√ ¹	√ ¹ & 3	√ ¹ & 3	X	√ ¹	X
Koehenkilöt ¹ tai osa heistä ² opiskellut kohdekieltä	√ ¹	√ ¹	√ ¹		√ ¹	√ ¹	√ ¹	√ ²		√ ²		X	X		√ ²	X
Koehenkilöt ¹ tai osa heistä ² opiskellut lähdekieltä yliopistossa				√ ¹				√ ¹		√ ¹		X	X	√ ²		X
Koeryhmä muuten homogeeninen ¹ tai osin ² homogeeninen									√ ¹	√ ¹		X	√ ²		√ ¹	X
Tutkimus koskee vain sanastoa									√					√		√
Sanastoa useasta sanaluokasta			X						X					X		√
Sekaannussanoja				√		√		√	√		√	√	√			X
Vain hyvin yleistä sanastoa																√
Kuvalliset vihjeet ¹ tai pohjustimia tekstissä ²												√ ²	√ ²			√ ¹
Vain vanhaa yhteistä sanastoa																√
Myös kuullun ymmärtämistä														√		X

Koehenkilöiden osalta aiheesta tehdyt tutkimukset ovat painottuneet erittäin vahvasti niin, että koehenkilöinä on käytetty muun muassa sellaisia vapaaehtoisia, jotka ovat jo opiskelleet kohdekieltä. (Tämä on sikäli ymmärrettävää, jos on tutkittu edistyneitä kielenoppijoita ja siirtovaikutuksen toteutumista tällaisessa tilanteessa, eikä siirtovaikutusta vieraaseen kieleen tutustuttaessa.) Koehenkilöt ovat toisaalta saattaneet olla henkilöitä, jotka opiskelevat lähdekieltä yliopistossa – mikä voi vääristää kokeen tulosta sen vuoksi, että näillä henkilöillä voi olla paljonkin tietoa ja kokemusta suomen ja viron läheisestä suhteesta – tai he ovat muuten muodostaneet yhtenäisen ryhmän (esimerkiksi tietyn lukion luokkalaiset).

Tässä tutkielmassa edellä mainittuja asetelmia on vältelty niin, että tutkimukseen ei ole valittu ketään, jolla olisi yliopistotasoisia suomen tai suomen sukukielten opintoja tai minkäänlaisia viron opintoja. Yksi koehenkilö oli tosin opetellut itse viroa lapsena lähinnä sanakirjan avulla. (Koehenkilö ei kertonut tätä etukäteen, vaan vasta koetilanteessa, joten siksi hän valikoitui mukaan.) Hän kuitenkin kertoi, ettei käytännössä osaa lainkaan viroa, eikä hänen osanottonsa katsottu siksi vääristävän tutkimustuloksia.

Lisäksi maininnan arvoista on, että tutkimusasetelman (ks. alaluku 3.1) varjelemiseksi tutkimuksen koehenkilöt valittiin niin, että he eivät tieneet, että tutkielman tekijä opiskelee suomea yliopistossa ja tekee maisterintutkielmaa suomea ja viroa koskien. Niin välttyttiin ennalta paljastamista, että suomi ja viro ovat läheisiä sukukieliä. Kun tätä asiaa ei paljastettu, pystyttiin tarkkailemaan, että tiesivätkö koehenkilöt tätä asiaa ennalta ja miten he sitä hyödynsivät koetehtävissä – ja edelleen: miten se vaikutti koetuloksiin.

Tämä tutkimus painottuu sanaston tutkimiseen. Vaikka valtaosa käännettävästä sanastosta esitettiin koehenkilöille niin, että käännettävien sanojen yhteydessä esiintyi muitakin sanoja, olivat tekstikokonaisuudet lyhyitä (ks. alaluku 3.3). Täysin uutena asiana tutkimuksen kentälle tuotiin ne seikat, että tässä tutkimuksessa käännettäviä sanoja oli useasta sanaluokasta, ne eivät sisältäneet sekaannussanoja, käännettävät sanat ovat hyvin yleisiä sananmuotoja, niiden kääntämisen apuna käytettiin kuvallisia vihjeitä ja kyseinen sanasto oli vanhaa, virolle ja suomelle yhteistä.

2.3 Tutkimuskysymykset ja hypoteesit

Tämän tutkimuksen tutkimuskysymykset ovat

1. Miten tutkimusmenetelmä, jossa suomea äidinkielenään puhuville esitetään viron sanoihin kytkeytyviä kuvavihjeitä, soveltuu keskinäisen ymmärrettävyyden tutkimiseen?
2. Miten suomen ja viron sukulaisuussuhteen tiedostaminen vaikuttaa viron sananmuotojen ymmärtämiseen ja niiden ymmärtämisen strategioiden valintaan?
3. Miten suomea äidinkielenään puhuvat koehenkilöt, jotka pyrkivät ymmärtämään viron sananmuotoja, suhtautuvat virolaisuuteen?

Tutkimuksessa lähestytään näitä kysymyksiä siitä näkökulmasta, että äidinkieliset suomen puhujat ymmärtävät viron sanoja melko hyvin (ks. Muikku-Werner & Heinonen 2012: 177). Tämä seikka huomioon ottaen hypoteesina on, että sanojen asiayhteydestä saadut kuvalliset vihjeet koetaan kääntämisessä avuksi – eritoten sellaisilla koehenkilöillä, jotka hyödyntävät suomea viron sananmuotojen kääntämisessä. Voidaan ajatella, että tämä ilmiö muistuttaa pohjustinta. Tutkimus selvitti siis viron ymmärtämistä sanojen kääntämisen avulla ja operationaalisesti ymmärtämistä, kun koehenkilöt tekivät tutkimusta varten käännoستهävän. Pääpaino oli siinä, miten koehenkilöt kokivat ymmärtämisen muuttuvan kuvia käytettäessä. Koe toteutettiin niin, että koehenkilöt käännsivät viron sananmuotoja ensin ilman kuvavihjeitä ja lopuksi niiden kanssa. Tämän jälkeen koehenkilöille teetettiin puolistrukturoitu haastattelu, jossa he saivat kertoa muun muassa siitä, miten he kokivat kuvalliset vihjeet. Näin kuvien kokemista voitiin analysoida.

Toinen tämän tutkimuksen hypoteesi on, että sellaiset henkilöt, jotka tietävät viron olevan suomen (läheinen) sukukieli käyttävät viron ymmärtämisen strategianaan viron sanojen vertaamista suomeen enemmän ja ensisijaisemmin kuin he, jotka eivät tiedä sukulaisuudesta – siksi asian tietävät myös menestyvät heille teetetävässä käännoስkokeessa niitä paremmin, jotka sukulaisuussuhteesta eivät tiedä. Tätä asiaa tutkittiin myös edellä mainitun haastattelun avulla, jonka perusteella koehenkilöt jaettiin kahteen eri ryhmään, joita vertailtiin määrällisesti.

Lisäksi koehenkilöille teetettiin käännoስkokeen jälkeen puolistrukturoitu haastattelu. Haastattelussa kysyttiin koehenkilöiltä myös sellaisia kysymyksiä, että niihin vastatessaan he tulivat kertoneeksi suhteestaan virolaisuuteen ja muihin suomen sukukieliä puhuviin kansoihin

ja heidän kieliinsä. Odotuksena oli, että tämän perusteella heidät voidaan jaotella suhtautumisen perusteella eri ryhmiin, kuten myönteisesti, neutraalisti ja kielteisesti suhtautuviin.

Näitä vastauksia tarkastellaan sisällönanalyysin (ks. alaluvut 3.4 ja 4.3) keinoin. Se on menetelmä, joka soveltuu hyvin laadulliseen tutkimukseen (Tuomi & Sarajärvi 2013: 91). Käytännössä kyse on kirjoitettujen, kuultujen ja nähtyjen sisältöjen analyysistä, jossa kerätystä aineistosta erotellaan tutkimuksen päämäärien kannalta kiinnostava aines, josta eri vaiheiden jälkeen tehdään yhteenveto (mts. 92–93).

Lisäksi tutkimuksessa käytettiin apuna van Bezooijen ja Gooskensin kehittämää menetelmää sukukielten välisten erojen mittaamiseksi keskinäisen ymmärrettävyyden näkökulmasta. Tätä menetelmää käytettiin käännöstehtävässä käytettyjen sanojen ryhmittelyyn. Menetelmä on neliportainen asteikko sanojen ryhmittelemiseksi sen mukaan, kuinka paljon lähdekielen sanat eroavat kohdekielestä (*measure expressing the transparency of lexical relatedness*) – eli kuinka helppoa tai vaikeaa on päätellä kohdekielen sanan merkitys (ks. van Bezooijen & Gooskens 2007: 255–256). Menetelmän käyttö nähtiin tarpeelliseksi, jotta käännettävät sanat jakautuisivat tasaisesti niiden kääntämisen haasteellisuuden mukaan. Sitä pidettiin merkittävänä, jotta koehenkilöitä saatiin mahdollisimman monipuolisesti perusteluita siitä, miten he eri sanat käänisivät. Näin pystyttiin saamaan luotettava kokonaiskuva heidän käyttämistään ymmärtämisen strategioista ja siitä, miten kokeen osassa 2 käytetyt kuvavihjeet koettiin.

Vaikka oletuksena on, että keskinäinen ymmärrettävyys heikkenee sanastotasolla, mitä suurempi Levenšteinin etäisyys on, arvioidaan myös, että tiettyjen sanojen välillä eroa voi olla yhden kirjaimen verran tai enemmänkin ilman keskinäisen ymmärrettävyyden heikkenemistä. Tämä voi paikoin johtua siitä, että kaksi sanaa voi erota toisistaan vain tarkkeiden suhteen, kuten sanoissa *jäta* ja *’jätä’*, joiden välinen ero on kuitenkin yhden kirjaimen verran. Toisaalta oletetaan, että olemassa voi olla sellaisiakin sananmuotoja, joiden ero on suomen vastineisiinsa nähden vain yhden kirjaimen luokkaa, mutta niiden ymmärtäminen voi olla vaikeaa. Näissä tapauksissa kyse voi olla esimerkiksi sananmuodoista, jotka ovat muussa kuin perusmuodossa. Voi olla myös niin, että koehenkilö olettaa eroa olevan vain yhden kirjaimen verran (ja joiden välillä eroa on vain yhden tarkkeen verran), mutta ero onkin suurempi, kuten sanassa *nelja*, joka on suomeksi *’neljän’*, eikä **neljä*.

3 AINEISTO JA MENETELMÄT

3.1 Tämän tutkimuksen toteuttamisen taustat perusteluineen

Keskinäisen ymmärrettävyyden käsite tulee tavallisesti Suomessa esiin käytännössä vain silloin, kun puhe on pohjoismaisesta yhteistyöstä (ks. Hoydal). Tällöin kunkin Pohjoismaan asukkaat voivat viestiä keskenään omilla pohjoisgermaanisilla äidinkiellillään. Joskin ne Pohjoismaiden asukkaat, joiden äidinkieli ei ole pohjoisgermaaninen – kuten suomalais-ugrilaiset suomalaiset, kveenit, meänkieliset, karjalaiset ja saamelaiset tai eskimo-aleutilaista inuiitin kieltä puhuvat inuiitit – käyttävät koulussa opiskelemaansa pohjoisgermaanista kieltä. Tämä koskee myös islantilaisia ja färingejä. Vaikka heidänkin äidinkieltensä ovat pohjoisgermaanisista, ne eroavat liiaksi muista pohjoisgermaanisista kielistä, jotta niitä voisi käyttää keskinäiseen viestintään. (Ks. mt.) Näissä tilanteissa färingit ja islantilaiset puhuvat tavallisesti tanskaa (Faroelands.fo 2018; Hauksdóttir 2016). Yhtä kaikki, keskustelijat tulevat ymmärretyiksi, ja he ymmärtävät muita. Joskus tällaista puhetta kutsutaan epämuodollisesti skandina(a)viskaksi (Pohjoismaiden neuvosto ja Pohjoismaiden ministerineuvosto).

Tätä taustaa vasten onkin silmiin pistävää, että Suomen ja Viron välille ei ole kehittynyt samanlaista kielellistä kulttuuria. Yhteistä kielellistä kulttuuria on toki ollut paljonkin, mutta se on toteutunut tavallisesti niin, että pääasiassa käytettävä kieli on suomi – aivan kuten suomalaisten ja karjalaa äidinkielenään puhuvien keskinäisessä viestinnässäkin (Verschik 2012: 267; Kunnas 2007: 19).

Tässä tutkimuksessa tarkoitetaan keskinäisellä ymmärrettävyydellä sukukielen ymmärtämistä ilman, että sitä ymmärtämään pyrkivä henkilö on opiskellut tai muulla tavalla aktiivisesti harjoittanut taitojaan siinä. Tutkimuksen keskeinen lähtökohta suomen ja viron keskinäisen ymmärrettävyyden tarkasteluun on näiden kielten yhteinen historia sekä käytännöllinen ja tarpeellinen sanasto. Vaikka tutkimuksen koeosuudessa tarkkailtiin sitä, miten suomalaiset menestyvät käännoستهävässä ilman viron opintoja, oli asetelman ytimenä halu ja tarve havainnoida sitä, mitkä tekijät yhdistävät näitä kieliä viroa opiskelemattomien mielissä. Tarkoitus oli löytää yhdistäviä tekijöitä, ei erottavia. (Toki jälkimmäisiäkin nousi esiin.) Muun muassa siksi kokeessa ei käytetty sekaannussanoja, vaikka kokeiden tuloksia analysoitaessa havaittiin, että tietyissä yhteyksissä esiintyvät sanat tuottivat koehenkilöille vaikeuksia käännettäessä. Syyt olivat loppujen lopuksi ilmeisiä (ks. alaluku 4.4).

3.1.1 Yleiset sananmuodot

Koehenkilöiden tehtävänä oli kääntää 20 viron sananmuotoa, jotka esiintyivät yksittäin, osana jotakin lauseketta tai lyhyen lauseen osana. Keskeistä tehtävässä oli se, että nämä sananmuodot ovat huomattavan yleisiä. (Ks. Taulukko 3.) Neljännes sanoista on viron 130 yleisimmän sananmuodon joukossa, kolmannes 300 yleisimmän ja puolet 500 yleisimmän sananmuodon joukossa. Alle kolmannes ei ole tuhannen yleisimmän sananmuodon joukossa. Kaikki sanat kuuluvat 2 200 yleisimmän sananmuodon joukkoon. (Ks. Tartu Ülikooli arvutilingvistika uurimiserühm 2015b; Taulukko 3.)

Peruste tällaiselle valinnalle on käytännöllinen: Yleisten sanojen ja sananmuotojen täytyy olla hyödyllisimpiä, koska niitä käytetään niin paljon. Ainakin osa niistä siis opittaneen ja esimerkiksi matkaillessa havaittaneen ensimmäisten sanojen joukossa. Siksi niiden havaitsemista on syytä tarkkailla sellaisilla henkilöillä, jotka kieltä eivät ole (vielä) opiskelleet tai oppineet. Onhan hyvin oletettavaa, että vieraaseen kieleen ensi kertaa tutustuva kohtaa tällaisia yleisiä sanoja ensin, eikä esimerkiksi erikoisalojen harvinaisia sanoja.

Tehtävää varten valittiin sanoja useista sanaluokista, koska yleisempien viron sanojen joukossa niitä on melko tasaisessa suhteessa (ks. Tartu Ülikooli arvutilingvistika uurimiserühm 2015b). Yleisyyteen haluttiin kiinnittää huomiota siis tässäkin mielessä, eikä valitsemalla tehtävään esimerkiksi vain nomineja ja verbejä.

3.1.2 Samaa alkuperää oleva sanasto

Toinen keskeinen seikka valitussa sanastossa on, että se ovat suomen ja viron vanhaa yhteistä sanastoa. Näin ollen koetehtävien sanasto muistuttaa enemmän tai vähemmän suomen sanoja niin asuiltaan kuin merkityksiltäänkin. Näiden ominaisuuksien mukaan sanat on jaettu neljään yhtä suureen luokkaan: alkaen sellaisista, joiden pääteltiin olevan viroa osaamattoman suomalaisen sangen helppo oikein ymmärtää (suomea apuna käyttäen) – päättyen sellaisiin, joiden kääntäminen voi onnistua oikeastaan vain onnekkaasti arvaamalla. Tämä tehtiin, koska ymmärrettävyydeltään eritasoisten sanojen ajateltiin tuovan mahdollisimman monipuolisesti esiin erilaisia perusteluita käännöksille, mikä puolestaan hyödyttäisi erilaisten ymmärtämisen strategioiden selvittämistä ja luokittelua. Niistä puolestaan oli apua, kun analysoitiin miten tiedot suomen ja viron suhteesta vaikuttivat ja olivat yhteyksissä ymmärtämiseen.

Apuna tässä sanojen luokittelussa käytettiin van Bezooijen ja Gooskensin kehittämää menetelmää sukukielten välisten erojen mittaamiseksi keskinäisen ymmärrettävyyden näkökulmasta. Menetelmän osana on neliportainen asteikko sanojen ryhmittelemiseksi sen mukaan, kuinka paljon lähdekielen sanat eroavat kohdekielestä (*measure expressing the transparency of lexical relatedness*) – eli kuinka helppoa tai vaikeaa on päätellä kohdekielen, tässä tapauksessa viron kielen, sanan merkitys. (Ks. van Bezooijen & Gooskens 2007: 255–256.) Tämä asteikko on kehitetty nimenomaan sellaisten sanojen ryhmittelemiseen, joilla on sama alkuperä ja suunnilleen sama merkitys. (van Bezooijen & Gooskens 2007: 256.)

Asteikon ensimmäinen taso on 0, eli helpoin taso. Niissä lähdekielen ja kohdekielen suhde on täysin läpinäkyvä (*relatedness completely transparent*). Tällaisia sanoja ovat esimerkiksi afrikaansin *uitbuiting* ja hollannin *uitbuiting* (’riisto’), joilla ei ole mitään eroa. Tällä tasolla eroa voi kuitenkin olla jonkin verran, kuten friisin sanassa *buro’s* ja hollannin sanassa *bureaus* (’toimistot’). Tällaisten sanojen kirjoitusasujen välinen ero on silti vähäinen, ja ne lausutaan keskenään hyvin samantapaisesti. (van Bezooijen & Gooskens 2007: 256.) Tässä tutkimuksen aineistossa täysin läpinäkyviin sanoihin on katsottu kuuluvaksi esimerkiksi viron sanat *uus* ja *tagasi*, joiden merkitys suomeksi on ’uusi’ ja ’takaisin’.

Asteikon seuraava taso on 1, ja siinä lähdekielen ja kohdekielen suhde on melko läpinäkyvä (*relatedness fairly transparent*). Yleensä ero sukukielten sanojen välillä on tässä luokassa yhden kirjaimen verran, mutta se voi olla enemmänkin. Tällaisia sanoja ovat esimerkiksi afrikaansin *sewentig* ja hollannin *zeventig* (’seitsemänkymmentä’). (van Bezooijen & Gooskens 2007: 256.) Käsillä olevassa tutkimuksessa tähän luokkaan sijoitettiin muun muassa sana *kuulda*, joka merkitsee suomeksi ’kuulla’. Niiden välinen Levenšteinin etäisyys on yhden kirjaimen verran.

Seuraava asteikon taso on 2, jossa sanojen välillä vallitsee melko läpinäkymätön suhde (*relatedness rather untransparent*). Sanojen välinen ero on niin iso, että sanat muistuttavat toisiaan vain vähän. Yleensä siis sanojen välinen ero on jo useita kirjaimia, kuten friisin sanassa *jierren* ja hollannin sanassa *jaren* (’vuodet’). (van Bezooijen & Gooskens 2007: 256.) Tässä tutkimuksessa luokkaan laskettiin kuuluvaksi sellaiset sanat kuin *hea* (’hyvä’) ja *ära* (’älä’). Viimeisenä tasona on taso 3, jossa kohdekielen sanat poikkeavat niin paljon lähdekielestä, että niiden ymmärtäminen lähdekielen avulla on käytännössä mahdotonta. Esimerkiksi afrikaansin *hê* ja hollannin *hebben* (’jollakulla on jotakin’; ’omistaa’) ovat tällaisia. (van Bezooijen & Gooskens 2007: 256.) Puolestaan *kaitse* (’kaitsemisen’; ’suojelun’) ja *asju* (’asioita’) ovat sellaisia sanoja, jotka tässä tutkimuksessa on sijoitettu tasolle 3.

Kuitenkaan käytettyyn sana-aineistoon ei sisälly niin sanottuja sekaannussanoja, vaan keessa käytettyjen sanojen välillä vallitsee suomen vastineisiinsa nähden edelleen edes jonkinlainen merkityso pillinen yhteys. Toki osa sanoista on muuttunut myös äänneasuiltaan ja lopulta siis kirjoitusasuiltaanakin varsin erilaisiksi suomalaisiin verrokkeihinsa nähden. Toisaalta olisi melko vaikeaa tehdä mainituista kokeessa käytetystä neljästä ryhmästä sellaisia, että niiden suhteellinen koko olisi sama kuin kaikilla niillä tuhansilla sananmuodoilla, jotka on lueteltu *Eesti Kirjakeele Sagedussõnastikissa*, joka on viron kielen frekvenssisanakirja.

Kun tuloksia analysoidaan ja otetaan huomioon nämä kaksi tässä alaluvussa esiteltyä ominaisuutta, saadaan tietoa siitä, millaiset viron sananmuodot muistuttavat viroa osaamattomien mielestä suomea eniten. Lisäksi on mahdollista selvittää, mitkä sanojen ja sananmuotojen ominaisuudet lisäävät yhtäläisyyksien havaitsemista. Tästä syystä mukaan ei haluttu sellaisia historiallisella ajalla suomeen ja viroon kulkeutuneita lainasanoja kuten *auto* ('auto') tai *šokolaad* ('suklaa'), joiden yhtäläisyyden havaitseminen on hyvin ilmeistä. Tätä taustaa vasten ajatellen voidaankin mieltää tämän tutkimuksen hieman raottavan sitä verhoa, joka on sen ikkunan edessä, josta näemme suomen ja viron kielten yhteiseen menneisyyteen. Ovathan kielen vanhat sanat juuri jokapäiväistä perussanastoa (Häkkinen 2013: 13–14). Ne ovat siis sellaisia, joita esimerkiksi suomalaismatkailija voi Virossa nähdä.

3.1.3 Tilanteiden jäljittely, joissa suomalaiset saavat ensikosketuksia viroon vieraana kielellä

Kielen ymmärtäminen alkaa yhtäläisyyksien havaitsemisesta uuden ja aiemmin opittujen kielten välillä (REMU). Kuten edellä todettiin (ks. alaluku 3.1.1), tämän tutkimuksen lähtökodit ovat käytännöllisyyteen pyrkiviä, sillä tutkimuksen puitteissa tutkitaan yleisten ja näin ollen tarpeellisten sanojen ymmärrettävyyttä. Siksi tässä tutkimuksessa haluttiin pilotoida myös aivan uutta menetelmää keskinäisen ymmärrettävyyden tutkimisessa. Näin ollen se aineisto, joka koehenkilöille esitettiin, annettiin heille kirjallisen muodon lisäksi kokeen toisessa osassa myös kuvallisessa muodossa. Näin toimittiin, jotta koetilanteen toinen osa jäljittelisi mahdollisimman paljon tilanteita, jossa suomea äidinkielenään puhuva tulee kohdanneeksi vironkielisiä tekstejä ensi kerran – eli matkailua Virossa. Nämä tilanteethan ovat juuri niitä, jolloin kieleen tutustutaan ja yhtäläisyyksiä uuden ja aiemmin opitun välillä aletaan nähdä – mikäli matkailija niihin kiinnittää huomiota.

Koska kokeessa käytettävä kuva-aineisto on sellaista, että se koottiin pääosin tätä tutkimusta varten, oli sellaisen aineiston, jossa olisi esiintynyt vain yksittäisiä sanoja, kuvattavaksi

löytäminen hankalaa siinä ajassa mikä käytettävissä on ollut. Jotta pääpaino pysyi edelleen tästä huolimatta yksittäisissä sananmuodoissa, valittiin kokeeseen mukaan valokuvia yksittäisten sanojen ohella myös erilaisista fraseologisista yksiköistä ja lauseista, jotka olivat kuitenkin mahdollisimman lyhyitä (ks. Taulukko 3). Tätä pidettiin tärkeänä todellisen tilanteen jäljittelyn kannalta, koska on oletettavaa, että ensimmäisiä kertoja vieraaseen kieleen tutustuva matkailija ei ryhdy lukemaan lausetta tai kahta pidempää tekstiä – koska hän ei saa tai usko saavansa niistä selvää.

Toisaalta huomion arvoista on sekin, että Tallinnan – josta suurin osa kuva-aineistosta on peräisin – katukuvassa esiintyvä sanasto ei selvästikään vastaa yleisyysuhteidensa osalta *Eesti Kirjakeele Sagedussõnastikin* esittämiä lukuja viron sanojen yleisyydestä. Tämä on sangen ymmärrettävää. Julkisilla paikoillahan esiintyy esimerkiksi paljon tuotemerkkien nimistöä, kun taas *Eesti Kirjakeele Sagedussõnastik* on koottu kolmenlaisten tekstien pohjalta: sanomalehtitekstien, kaunokirjallisuuden ja tieteellisten tekstien.

3.1.4 Keskinäinen ymmärrettävyys ja kielitietous sekä samaistuminen sukukielen puhujiin

Tässä maisterintutkielmassa on myös sociolingvistinen ulottuvuus. Tutkimuksen asetelma nojaa nimittäin myös sellaiseen hypoteesiin, jonka mukaan osa ihmisistä voi kokea sukukieltä puhuvat ihmiset ikään kuin läheisemmiksi – ja nimenomaan tämän sukukielyhteyden tai kielen samankaltaisuuden vuoksi – kuin muita kieliä puhuvat. Koetaanhan usein esimerkiksi samaa murretta puhuvat (ja oman murteen piirteet) läheisemmiksi kuin muut samaa kieltä puhuvat (Lappalainen 2008: 77). Oletuksena on, että ihmiset voivat tuntea näin sukukieltäkin kohtaan, vaikka he eivät tätä kieltä välttämättä osaisikaan tai ymmärtäisi. Tutkimus tarkastelee, että miten tämä tieto sukulaisuudesta vaikuttaa koehenkilöiden viron sanojen ymmärtämisen strategiioihin tai koemenestykseen heille teetetyssä käännskokeessa. Lisäksi kuvaillaan, miten koehenkilöt ylipäätään suhtautuvat virolaisuuteen.

Tästä ilmiöstä voisi löyhästi miellettyä käyttää nykyisin varsin harvoin tavattavaa käsitettä **heimoaate**, mutta sen määritelmä ei vastaa sitä näkemystä, joka tämän maisterintutkielman taustalla vallitsee. Tavallisimman – joskin tarkka määrittely on vaikeaa – määritelmän mukaan heimoaatteessa on kysymys niin sanottujen suomensukuisten kansojen auttamisesta, heidän jonkinlaisesta suojelemisestaan, heidän itsemääräämisoikeutensa puolustamisesta (esimerkiksi vaatimalla heille omia autonomisia alueita), heidän vapauttamisestaan sotilaallisesti

tai pyrkimyksistä liittää heidät asuinalueineen Suomeen (Uola 2011: 16–17; Halmesvirta 2010: 10–11).

Tietenkään jokainen heimoaatetta kannattanut ei liene ollut yhtä mieltä näiden kaikkien toimintatapojen ja päämäärien kanssa, ja nykyään heimoaatteen näkyvimmit ja tavallisimmat muodot ja kannattajat ovat luopuneet sotilaallisten toimintamallien ajamisesta ja käyttävät toiminnastaan nimitystä sukukansayhteistyö (ks. Sukukansojen ystävät ry 2013). Joka tapauksessa on niin, että heimoaatetta tai sukukansayhteistyötä pitää kuitenkin erikseen kannattaa tai harjoittaa ja niihin erikseen tutustua. Sukukielen puhujiin voi kuitenkin suhtautua myönteisesti ilman mitään aatteitakin tai kansalaistoimintaa.

Huomion arvoista on, että merkittävälle osalle suomalaisista suomalais-ugrialaisten kielet ovat varsin tuntemattomia ja niiden väliset kielitieteelliset suhteet epäselviä. Tavallisesti suomalaiset eivät osaa nimetä niitä sukukieliä, jotka ovat kielitieteellisesti katsottuna heidän äidinkielelleen läheisiä tai kaukaisia. He osaavat ainoastaan nimetä vain joitakin kieliä sen kummemmin sukulaisuuden asteeseen kantaa ottamatta. Tämäkin tutkimus tukee asian tilaa. Siksi myönteinen suhtautuminen katsotaan tässä yhteydessä esimerkiksi lähisukukieli-identiteettiä sopivammaksi sanaksi tätä ilmiötä kuvaamaan. Osa suomalaisista voi siis suhtautua myönteisesti ja jopa samaistua virolaisiin, unkarilaisiin tai saamelaisiin – tai vaikka inkeriläisiin. Näin siitä huolimatta, että inkeriläisten äidinkieli on tai on ollut suomi (ks. Mononen 2013: 1–2).

Tietenkään osa suomalaisista ei samaistu sukukielten puhujiin, vaikka tuntisikin sukukielten suhteita. Eivätkä suomea äidinkielenään puhuvat välttämättä samaistu edes oman murteensa puhujiin. Silti tieto tai tietämättömyys kielten suhteista voivat vaikuttaa näidenkin ihmisten viron kääntämisen strategioihin heille teetettävässä kielikokeessa – ja muutoinkin. Onhan oletettavaa, että tieto kielten yhteyksistä ohjaa sanoja tulkitsevan ihmisen päättelyä niin, että hän hakee vastauksia äidinkielestään ja vertaa sukukielen sanoja siihen. Toisaalta voi olla niin, etteivät maallikot tarvitse edes kielitieteellistä tietoa kielten sukulaisuudesta. Voi olla, että samuuden havaitseminen ja myönteinen suhtautuminen riittävät oikeiden käänkösvastineiden tuottamiseksi.

Euroopan tai Euraasian mittakaavassa suomalais-ugrialaisten kielten puhujien pan-suomalais-ugrialaista, eli suomalais-ugrialaisten kansojen yhteistä, kielellistä kulttuuria on tutkittu erittäin vähän (Brown 2010: 273). Länsigermaanisten kielten parissa asenteiden vaikutusta keskinäiseen ymmärrettävyyteen on sen sijaan tutkittu, muttei sitä, miten tieto tai tietämättömyys kielten sukulaisuudesta vaikuttaa ymmärtämiseen. Tuolloin havaittiin, että myönteinen asenne sukukieleen ei merkittävästi paranna ymmärrettävyyttä, mutta tutkimuksessa otettiin huomioon

se mahdollisuus, että motivaation puute voi johtaa huonoon koetulokseen. (Ks. van Bezooijen & Gooskens 2007: 254, 260.)

Täytyy tosin huomata, että suomalais-ugrilaista maailmankuvaa pidetään ainutlaatuisena (ks. Fenno-Ugria b). Siitä osoituksena on muun muassa kunkin kansan kokemus niin oman kansan kuin muidenkin suomalais-ugrilaisia kieliä puhuvien kansojen pienuudesta sekä haavoittuvuudesta (ks. Brown 2010: 272–273). Esimerkiksi merkittävä virolainen sukukansajärjestö Fenno-Ugria – jonka puheenjohtajana on toiminut suomalais-ugrilaisten kielten professori Tõnu Seilenthal – toteaa verkkosivuillaan, että juuri samaan kielikuntaan kuulumisen on tärkein suomalais-ugrilaisia kansoja yhdistävä seikka (Fenno-Ugria a; Fenno-Ugria b). Suomalais-ugrilaisten kansojen maailmankuvat ovat muodostuneet keskenään samankaltaisiksi, joten sukukieltä puhuvien kansojen tapoja toimia, tuntea ja ajatella on mahdollista ymmärtää. Tällainen pohjoinen ajattelutapa, jossa esimerkiksi luonto nähdään kohteen sijasta kumppanina, on Euroopassa ainutkertainen. (Fenno-Ugria b.)

Myös suomalais-ugrilaisten kansojen välinen yhteistyö on sangen omaleimaista. Se ylittää maantieteelliset, kielelliset ja kulttuurilliset rajat aina Keski-Euroopasta Itä-Venäjän kaukaisimpiin kolkkiin. Yhteistyö saa nämä itseään pieninä pitävät kansat kokemaan ainutlaatuista voiman tunnetta. (Brown 2010: 272–273.) Esimerkkinä tästä olkoon Suomen valtion salainen apu Virolle marraskuusta 1988 alkaen Viron suvereenisuusjulistuksen ja lukuisten suomalaisten – niin tavallisten kansalaisten kuin poliitikkojen – vahvasta myötätunnosta tekemien pyyntöjen jälkeen. Viro ei saanut mistään muualta kuin Suomesta näin paljon tukea valtion jälleerakennukseen Neuvostoliiton miehityksen jälkeen. (Rausmaa 2013.)

Koska suomalais-ugrilaisten kansojen yhteistyö ja keskinäinen pienuuden sekä haavoittuneisuuden tunne määrittää näiden kielten puhujia, ei suomalais-ugrilaisten kielten ja länsigermaanisten kielten puhujien vertaaminen toisiinsa ei ole välttämättä hedelmällistä. On mahdollista, että esimerkiksi erilaiset näkymättömät kulttuurilliset seikat, jotka voivat vaikuttaa kielellisiin monellakin tapaa.

Vaikka suomalaisten ja virolaisten suhteet ovat olleet tiiviitä läpi historian, niin silti vaikuttaisi siltä, että yllättävän moni suomalainen ei tiedä, että viro on suomen lähimpiä sukukieliä. Suomalaisten paikoin heikkoja käsityksiä viron kieltä koskien on pohdiskellut muun muassa Johanna Laakso (2007: 17). Lisäksi on hyvin tavallista – jopa säännönmukaista – että Suomessa viron kielestä puhuttaessa esille nousevat sekaannussanat. Tämä tuli esille koehenkilöiden haastatteluissakin (ks. alaluku 4.4) Aihetta on myös popularisoitu erilaisilla kirjoilla sekä opinnäytetöiden aiheissa ja nimissä (ks. Wirén 2007; Wirén 2008; Paajanen 2012; Virtanen 2015).

Tämä varmasti pönkittää entistä enemmän vallalla olevaa käsitystä, jonka mukaan suomalainen ei voi opiskelematta ymmärtää laisinkaan viroa tai että sekaannussanoja on huomattavan paljon.

3.2 Kuva-aineiston keräämisen periaatteet

Tutkimuksen sana-aineistoa, yleisiä viron sanoja, on kerätty pääosin valokuvaamalla niitä julkisilla paikoilla esimerkiksi mainoksista ja liikennemerkeistä. Muutama kuva, joilla tekijänoikeudet ovat vapaat, on kopioitu Wikimedia Commonsista. Kuva-aineistoa kerätessä ja kopioidessa on huomioitu, että se soveltuu kaikilta osin tutkimuksessa tehtävään kokeeseen. Ensimmäkin on pitänyt todeta, että kuvien sanat ja niiden sananmuodot ovat yleisiä. Siinä apuna on ollut viron kielen *Tasakaalus korpus*. Se on laaja noin 15 miljoonaa sanaa sisältävä viron kielen alakorpus, jonka yläkorpuksena on noin 250 miljoonaa sanaa sisältävä *Eesti keele koondkorpus* (Tartu Ülikooli arvutilingvistika uurimisrühm 2015a). *Tasakaalus korpus* on koottu kolmenlaisten tekstien pohjalta: kaunokirjallisuuden, tieteellisten tekstien sekä sanomalehtitekstien. Kukin kolmesta osasta on 5 miljoonan sanan kokoinen. *Tasakaalus korpus* sisältää myös listauksen viron yleisimmistä sanoista, ja sen nimi on *Eesti Kirjakeele Sagedussõnastik*. (Tartu Ülikooli arvutilingvistika uurimisrühm 2015b.) Tässä maisterintutkielmassa aineistona on sanoja, joiden on todettu kyseisen listan mukaan kuuluvan 2 200 yleisimmän sanan joukkoon, eli ne ovat todella yleisiä. Kyse ei ole niiden lemmoista, vaan sananmuodoista.

Kun sana-aineistoa valokuvattiin ja sananmuotojen yleisyyttä varmennettiin *Eesti Kirjakeele Sagedussõnastikin* avulla, huomattiin pian, että julkisten paikkojen ja tilojen yleisnasto poikkeaa jonkin verran *Eesti Kirjakeele Sagedussõnastikista*. Sen vuoksi menetelmää muutettiin hieman: Julkisten paikkojen ja tilojen tekstejä valokuvattiin edelleen, mutta vasta sen jälkeen, kun sanat oli muilta osin todettu käännöskokeeseen soveltuviksi, tarkistettiin kuinka yleisiä ne ovat. Siltikin tilanne pidettiin edelleen sellaisena, jossa kuvaustilanteessa kuvauskohteiden valitsemista ohjasivat näkemykset siitä, kuinka yleisiksi valokuvattavat sanat arvioitiin. Kuitenkin tällä tavoin päädyttiin alun perin varsin tiukasta rajauksesta sellaiseen, jossa yleisiksi sanoiksi laskettiin vielä 2 200 yleisimmän sanan joukkoon kuuluvat sanat. Taulukko 2 kuvaa millaisissa yhteyksissä kokeessa käytetyt kuvat on otettu.

Taulukko 2. Kuvaus kokeessa käytetyistä kuvista sekä niissä olevien sanojen esiintymisyhteydestä. Katkelmat on osittain käännetty epäidiomaattisesti sananmuotojen samankaltaisuuden havainnollistamiseksi.

Sananmuoto esiintymisyhteydessään	Esiintymisyhteyden merkitys suomeksi	Kuvaus kokeessa käytetystä kuvasta
<i>Parkimiseks helista vōi skaneeri Tallinna ühiskaart.</i>	Parkkeeraamiseksi soita <u>tai</u> skannaa Tallinnan matkakortti.	Ohje polkupyörien pysäköimiseksi Tallinnan kaupungin lukittavaan pyörätelineeseen
<i>Ära pargi värava ette!</i>	<u>Älä</u> parkkeeraa veräjän (’portin’) eteen!	Liikennemerkki kadun varrella olevassa portissa
<i>Eesti eest</i>	Eestin <u>edestä</u> (’puolesta’)	Muistokirjoitus sotamuistomerkinä
<i>Too alati ostukäru tagasi kärumajja.</i>	Tuo aina ostoskärry <u>takaisin</u> kärrykatokseen.	Ohje kaupan pihalla
<i>Hea kohv</i>	<u>Hyvä</u> kahvi	Mainos kioskin edessä
<i>Kaitse all</i>	Suojelun <u>alla</u> (’alainen’)	Vartiointiliikkeen kyltti vartioitun rakennuksen aidassa
<i>tee</i>	tie	Merkintä ulkoilmamuseon kartassa
<i>Maja, kus elas...</i>	<u>Talo</u> , jossa asui...	Muistolaatta talon seinässä
<i>Too klaas siia!</i>	<u>Tuo</u> lasi tänne/tähän!	Kehotus lasinkeräysastiasa
<i>Mine otse</i>	Mene <u>suoraan</u>	Lisäkilpi liikennemerkissä, jossa on eteenpäin osoittava nuoli
<i>Ära jäta asju nähtavale!</i>	Älä jätä <u>asioita</u> (’esineitä’, ’tavaroita’) nähtävälle!	Poliisin automurroista varoitettava juliste ja tietoisuus kaupungilla
<i>Nelja õllega küislauguleivad poolmuidu!</i>	<u>Neljän</u> oluen kanssa valkosipulileivät puoliksi!	Mainos ravintolan ikkunassa
<i>Uus Skyr</i>	<u>Uusi</u> Skyr	Mainosjuliste juna-asemalla
<i>Vaata hinda!</i>	<u>Katso</u> hintaa!	Mainos kenkäkaupassa
<i>Veanlane võib sind kuulda.</i>	Vainolainen voi sinut <u>kuulla</u> .	Propagandajuliste museossa
<i>Maad</i>	Maat	Kartta, jossa eräät Euroopan maat korostettuina
<i>Maja, kus elas... tasuta</i>	Talo, jossa <u>asui</u> ... maksuton	Muistolaatta talon seinässä
<i>Kaitse all</i>	Suojelun <u>alla</u> (’alainen’)	Vartiointiliikkeen kyltti vartioitun rakennuksen aidassa
<i>Ära jäta asju nähtavale!</i>	Älä <u>jätä</u> asioita (’esineitä’, ’tavaroita’) nähtävälle!	Poliisin automurroista varoitettava juliste ja tietoisuus kaupungilla

Oli tärkeää, että valokuvattu sana esiintyi koetta ja tutkimusta ajatellen sopivassa ympäristössä. Kuvissa ei saanut olla mikään muuta kieltä kuin viroa, eikä mikään symboli tai vastaava saanut ohjata liikaa kääntämistä. Liian ilmeiset symbolit tai muiden kielten tekstit on rajattu kuvista pois tai peitetty. Se kuitenkin pyrittiin tekemään niin, ettei se aiheuttaisi hämmennystä koehenkilöissä. Esimerkiksi eräissä kuvissa tekstiä on peitetty niin, että kuvaa katsova ymmärtää peittoon jääneen nimenomaan tekstiä. Tällä on tavoiteltu sitä, että kuvat eivät muokkauksista huolimatta muutu liian pirstaleisiksi. Pirstaleisuus olisi vaarantanut todellisuuden tunnun kokemusta liikaa tämän tutkimuksen ja kokeen asetelman kannalta.

Tutkimusta valmisteltaessa todettiin, että valokuvissa täytyy myös olla jotain joka todella viittaa kulloiseenkin pääteltävään sanaan. Olisihan ollut varsin koehenkilöitä harhaanjohtavaa tutkia, kuinka he kokevat ymmärtävänsä sanoja, jotka eivät mitenkään liity ympäristöönsä. Esimerkiksi tunnetun virvoitusjuoman mainoksen ja mainostekstin, jossa esiintyi sana *külm* ('kylmä'), ei katsottu olevan riittävän selvä viittaussuhteiltaan, koska mikään itse virvoitusjuomapullossa ei suoraan viittaa kylmään. Valokuvaan olisi pitänyt kuvaustilanteessa rajata mainoksen alla ollut kylmäkaappikin, sillä se olisi johdonmukaisemmin pohjustanut oikeaa käännöstä. Ilman sitä valokuva olisi voinut ohjata vastaajaa toisaalle, mikä ei ollut tavoiteltavaa – vastaajia ei ollut tarkoitus johtaa harhaan.

Sanoilla oli oltava myös sama alkuperä kuin vastaavilla suomen sanoilla. Tutkimuksessa ei siis keskitytä viron ja suomen uusimpiin sanoihin. Niiden yhtäläisyyksien havaitsemisen oletetaan olevan tiedostetusti tai tiedostamatta helpompaa kuin vanhempien sanojen – esimerkiksi muiden kielten avulla. Sanat ovat siis vanhoja lainasanoja tai jonkin yhteisen kantakielen sanastosta peräisin (ks. Taulukko 4).

3.3 Koetilanne ja siinä käytetty sana-aineisto

Koehenkilöt käänsivät kukin 20 sanaa, joita oli melko tasapuolisesti eri sanaluokista. Taulukko 3 kokoaa yhteen sanojen keskeisiä ominaisuuksia. Sanat olivat kaikille koehenkilöille samat, mutta ne olivat jokaisessa koepapereissa satunnaisessa järjestyksessä. Näin toimittiin, jotta vastausten perusteluita saatiin tasaisesti. Lisäksi tarkoituksena oli tavoitella mahdollisimman monipuolista ja kattavaa kuvaa erilaisista kääntämisstrategioista. Olihan oletettavaa, että koehenkilöt tulevat väsymään kokeen loppua kohden, jolloin loppuosan vastaukset perusteluiden eivät välttämättä ole niin täsmällisiä kuin alkuosan. Kokeessa käytetyt sanat olivat osana

lyhyitä lausekkeita ja lauseita. Pääosin näiden tekstikatkelmien pituus oli yhdestä kolmeen sanetta.

Tämä asetelma esittää käännettävien sananmuotojen esiintymisyhteyksien sanemäärät:

	1 sane (sanamuoto esiintyy yksin)	2 sanetta	3 sanetta	4 sanetta	5 sanetta	6 sanetta
Lukumäärä	3 kpl	7 kpl	3 kpl	5 kpl	1 kpl	1 kpl

Sana-aineisto kerättiin siten, että ne voitiin jakaa neljään samankokoiseen osaan tunnistettavuuden mukaan. Apuna käytettiin van Bezooijen ja Gooskensin menetelmää (ks. alaluku 3.1.2), joka on neliportainen menetelmä sanojen ryhmittelemiseksi sen mukaan, kuinka paljon lähdekielen sanat eroavat kohdekielestä (ks. van Bezooijen & Gooskens 2007: 256). Sanoja ryhmiteltiin niiden sananmuotojen mukaan, ei perusmuotojen, jotka on tosin myös esitetty Taulukossa 3. Samassa taulukossa on esitetty myös kaikki sananmuodon merkitykset suomeksi, koska osa niistä on juuri niitä käännösvastineita, joita koehenkilöt antoivat käännöstehtävää tehdessään. Alaluvussa 4.1.1 kerrotaan lisää kokeen vastausten pisteytyksestä.

Taulukko 3. Kokeessa käytetyt sanat ja niiden keskeisiä ominaisuuksia.

Sananmuoto ja sen perusmuoto	Merkitys suomeksi (merkitys tässä yhteydessä alleviivattu)	van Bezooijen ja Gooskensin luokitus	Yleisyys	Sanaluokka esiintymisyhteydessään	Esiintymisyhteys ja sen sanemäärä
<i>või</i> ¹	'tai', 'vai', 'voi' (elintarvike), 'voi' (voida-verbin imperatiivin preesensin yks. 2. pers.)	Luokka 2	16.	Konjunktio	<i>Parkimiseks helista <u>või</u> skaneeri Tallinna ühiskaart.</i> (6)
<i>ära</i>	'älä', 'pois', 'irti', päättymäadverbina	Luokka 2	42.	Verbi	<i>Ära pargi värava ette!</i> (4)
<i>eest; ees</i>	'edestä', 'puolesta', 'vuoksi', 'edeltä', 'asemasta', 'sijasta', 'etu-'	Luokka 1	63.	Postpositio	<i>Eesti <u>eest</u></i> (2)
<i>tagasi</i>	'takaisin', 'takaisinpäin'	Luokka 0	80.	Adverbi	<i>Too alati ostukäru <u>tagasi</u> kärumajja.</i> (5)
<i>hea</i> ²	'hyvä'	Luokka 2	123.	Adjektiivi	<i>Hea kohv</i> (2)
<i>all</i>	'alla', 'alainen' (olla jonkin alla)	Luokka 1	142.	Postpositio	<i>Kaitse <u>all</u></i> (2)
<i>tee</i> ³	'tie', 'reitti', 'tee' (juoma), tee (tehdä-verbin imperatiivin preesensin yks. 2. pers.)	Luokka 2	251.	Substantiivi	<i>tee</i> (1)
<i>maja</i> ⁴	'talo'	Luokka 1	317.	Substantiivi	<i>Maja, kus elas...</i> (3)
<i>too; tuua</i>	'tuo' (tuoda-verbin imperatiivin preesensin yks. 2. pers.)	Luokka 1	410.	Verbi	<i>Too klaas siia!</i> (3)
<i>otse</i>	'suoraan', 'suorassa', 'suorastaan', 'sumeilematta', 'suoraviivaisesti', 'välittömästi'	Luokka 3	459.	Adverbi	<i>Mine <u>otse</u></i> (2)

Sananmuoto ja sen perusmuoto	Merkitys suomeksi (merkitys tässä yhteydessä alleviivattu)	van Bezooijen ja Gooskensin luokitus	Yleisyys	Sana-luokka esiintymisyhteydessään	Esiintymisyhteys ja sen sanemäärä
<i>asju; asi</i>	'asioita', 'tavaroita', 'esineitä'	Luokka 3	527.	Substantiivi	<i>Ära jäta asju nähtavale!</i> (4)
<i>nelja; neli</i>	'neljän'	Luokka 0	715.	Numeraali	<i>Nelja õllega küüslauguleivad poolmuidu!</i> (4)
<i>uus</i>	'uusi', 'viimeaikainen'	Luokka 0	772.	Adjektiivi	<i>Uus Skyr</i> (2)
<i>vaata; vaadata</i>	'katso', 'katsasta', 'katsele'	Luokka 2	831.	Verbi	<i>Vaata hinda!</i> (2)
<i>kuulda</i>	'kuulla'	Luokka 1	1 008.	Verbi	<i>Veanlane võib sind kuulda.</i> (4)
<i>maad; maa</i>	'maat', 'valtiot'	Luokka 0	1 066.	Substantiivi	<i>Maad</i> (1)
<i>elas; elada</i>	'asui', 'asusti', 'majaili', 'eli' (elää-verbin indikatiivin imperfektin yks. 2. pers.)	Luokka 3	1 204.	Verbi	<i>Maja, kus elas...</i> (3)
<i>tasuta; tasu</i>	'maksuton', 'maksutta', 'maksuttomasti' 'ilmainen', 'ilmaiseksi'	Luokka 3	1 209.	Adjektiivi	<i>tasuta</i> (1)
<i>kaitse⁵</i>	'suojelemisen', 'kaitsemisen', 'suojelun', 'puolustuksen', 'varjeluksen', 'kaitse' (kaitsea-verbin imperatiivin presensin yks. 2. pers.)	Luokka 3	1 353.	Substantiivi	<i>Kaitse all</i> (2)
<i>jäta; jätta</i>	'jätä'	Luokka 0	2 194.	Verbi	<i>Ära jäta asju nähtavale!</i> (4)

¹Ilman asiayhteyttään substantiivin sananmuoto kääntyy suomeksi myös 'voin'.

²Ilman asiayhteyttään sananmuoto kääntyy suomeksi myös 'hyvän'.

³Ilman asiayhteyttään substantiivin sananmuoto kääntyy suomeksi myös 'tien', 'reitin', 'teen'.

⁴Ilman asiayhteyttään sananmuoto kääntyy suomeksi myös 'talon', 'taloa'.

⁵Ilman asiayhteyttään substantiivin sananmuoto kääntyy suomeksi myös 'suojeleminen', 'kaitseminen', 'suojele', 'puolustus', 'varjelus'. Sanalla on kaksi taivutuskaavaa, joista toista käytetään eritoten silloin, kun sillä viitataan jonkinlaiseen suojauslaitteeseen tai suojausjärjestelmään. Silloin kun kyseessä on tällainen laite, sananmuoto kääntyy suomeksi myös 'suojoin', 'suoja' (ei suoda-verbin nominatiivisena tekijännimenä).

Eräs kokeen tarkoituksista oli tarkkailla samuuden havaitsemista sellaisten viron sanojen osalta, joilla on sama yhteisestä kantakielestä periytyvä alkuperä kuin suomen vastaavilla sanoilla. Siksi kaikki kokeen sanat olivat sellaisia. Taulukko 4 esittää koeaineistona käytettyjen sanojen etymologiset vastineet sekä huomioita sanojen merkityso pillisista muutoksista. Sana-aineiston keräämisen yhteydessä täytyi myös todeta kunkin sanan etymologia, joten sek in omalta osaltaan ohjasi sana-aineiston valokuvaamista. Tässä työvaiheessa käytössä olivat *Eesti etimoloogiasõnaraamat* (2012) ja *Nykysuomen etymologinen sanakirja* (2013).

Taulukko 4. Koetettävien sanojen etymologia lähteinään *Eesti etimoloogiasõnaraamat* (2012) ja *Nykysuomen etymologinen sanakirja* (2013) sekä huomioita sanojen merkitysten muutoksista.

Sananmuoto	Etymologinen vastine suomessa ¹	Huomioita mahdollisista merkityksenmuutoksista
<i>või</i>	<i>vai</i>	Virossa sanan käyttöala on laajentunut, ja se merkitsee myös 'tai'. Suomen sanalla <i>tai</i> on eri alkuperä.
<i>ära</i>	<i>älä</i>	
<i>eest</i>	<i>edestä</i>	
<i>tagasi</i>	<i>takaisin</i>	
<i>hea</i>	<i>hyvä</i>	
<i>all</i>	<i>alla</i>	
<i>tee</i>	<i>tie</i>	
<i>maja</i>	<i>maja</i>	Sekä virossa että suomessa sanan käyttöala on hieman siirtynyt: Se merkitsee viroksi 'talo' vaatimattoman asuinrakennuksen sijaan. Suomessa merkitys on laajentunut koskemaan vaatimattoman asumuksen lisäksi myös lasten tekemää rakennusta.
<i>too</i>	<i>tuoda</i>	
<i>otse</i>	<i>otsa</i>	Viron <i>ots</i> -sanasta ('otsa') muodostunut adverbi, suomeksi 'suoraan'
<i>asju</i>	<i>asia</i>	Virossa sanan käyttöala on laajentunut, ja se merkitsee myös 'esine'.
<i>nelja</i>	<i>neljä</i>	
<i>uus</i>	<i>uusi</i>	
<i>vaata</i>	<i>valvoa</i>	Viron <i>valvata</i> -sanasta ('valvoa') muodostunut <i>vaadata</i> , suomeksi 'katsoa'
<i>kuulda</i>	<i>kuulla</i>	
<i>maad</i>	<i>maa</i>	Sekä virossa että suomessa sanan käyttöala on laajentunut koskemaan myös merkitystä 'valtio'.
<i>elas</i>	<i>elää</i>	Virossa verbin käyttöala on laajentunut, ja se merkitsee myös 'asua'.

Sanan- muoto	Etymologinen vastine suomessa ¹	Huomioita mahdollisista merkityksen- muutoksista
<i>tasuta</i>	<i>tasa-</i>	Viron <i>tasa</i> -sanasta (mm. 'tasan') muodostunut <i>tasu</i> ('maksu'), josta edelleen <i>tasuta</i> ('maksutta', 'maksuton')
<i>kaitse</i>	<i>kaitseminen</i>	Sekä virossa että suomessa kyseessä on alun perin ollut verbi <i>kaitsta</i> ~ <i>kaitse</i> ('kaita', 'kaitsea'), josta on johdettu myös substantiivi <i>kaitse</i> ('kaitseminen')
<i>jäta</i>	<i>jättää</i>	Sekä virossa että suomessa sana on johdettu sanasta <i>jääda</i> ('jäädä')

¹Huomaa, että kyseessä on sanan vartalon etymologia. Niiden alkuperäistä asua ja kehitysasteita ei ole tässä katsottu tarpeellisiksi esittää.

Kuten taulukosta nähdään, niin sanat *või* ('tai') ja *otse* ('suoraan') ovat kehittyneet virossa merkitykseltään sellaisiksi, että niiden merkitystä vastaa suomessa sellainen sana, jolla on eri etymologia. Kuitenkin niiden on katsottu soveltuvan tähän kielikokeeseen, koska tästä merkityksensä muuttumisesta huolimatta ne kantavat edelleen sellaisia merkityso pillisiä suhteita, jotka ulottuvat niiden alkuperäiseen merkitykseen – ja sitä kautta suomeenkin. On mahdollista tunnistaa, että sana *või* merkityksessä 'tai' kantaa tiettyä vaihtoehtoisuuden merkitystä, vaikka suomen sana *tai* onkin eri alkuperää kuin viron *või* ja suomen *vai*, joiden alkuperä puolestaan on yhteinen. Sama koskee sanaa *otse*, vaikka sen merkityso pillinen suhde sen suomenkieliseen merkitykseen 'suoraan' onkin hatara, ja sen tavoittaminen on viroa osaamattomalle ilman asia-yhteyttä tai muuta vihjettä mahdotonta. Kuitenkin tällainen yhteys on, sillä sana *ots* ('otsa'), josta sana on kehittynyt, on tarkoittanut alun perin ruumiinosaa, joka osoittaa aina eteenpäin – eli suoraan.

Varsinaisessa koeryhmässä oli 15 henkilöä, jotka eivät osanneet viroa. Kokeet tehtiin yksitellen siten, että ensin koehenkilöt käänsivät sanojen merkityksen ilman kuvallisia vihjeitä vastauksensa perustellen. Sitten koehenkilöt käänsivät samat sanat uudelleen apunaan sellaisia valokuvia käyttäen, joissa sanat esiintyivät (ks. alaluku 3.2). Tällöinkin vastaukset oli perusteltava. Sitä seurasi puolistrukturoitu haastattelu (ks. alaluku 3.4). Siten varmistettiin, että kaikki koevastaukset tulivat perustelluiksi. Sen avulla myös selvitettiin, miten koehenkilöt itse kokivat kuvien käytön. Painotus on siis laadullinen, koska koehenkilöillä ei ollut työmäärän rajaamiseksi verrokkiryhmää, jonka avulla oltaisiin voitu varmistaa, miten kuvat vaikuttivat oikeiden käännösvastineiden antamiseen.

Samalla haastatteluissa selvitettiin, mitä koehenkilö tiesi suomen ja viron suhteesta sekä miten hän mahdollisesti hyödynsi tätä tietoa. Näin pystyttiin tarkastelemaan, miten kielisuku-

laisuuden tiedostaminen vaikutti kääntämiseen ja ymmärtämiseen. Lisäksi koetuloksia analysoimalla pystyttiin tarkastelemaan kuinka paljon viron ja suomen sanat voivat erota toisistaan ennen ymmärrettävyyden katkeamista (ks. alaluku 4.4). Ennen varsinaisia kokeita tehtiin tammikuussa 2018 pilottikoe. Pilottiin osallistui yksi koehenkilö, joka teki täysin samanlaisen käännöskokeen kuin muut 15 koehenkilöä myöhemmin. Myös hänet haastateltiin kokeen jälkeen. Pilottikokeen perusteella ei havaittu mitään keskeisiä puutteita kokeen asetelmassa, aineistoissa tai kysymyslomakkeissa, mutta se oli hyödyllinen valmistauduttaessa varsinaisiin kokeisiin. Pilottikokeeseen osallistunut koehenkilö ei ottanut osaa varsinaisiin kokeisiin.

Koehenkilöstä kerättiin taustatietona muun muassa kielitaito, ikä, sukupuoli, koulutus, ammatti sekä tietoja Viroon suuntautuneista matkoista. Haastattelussa kysyttiin koehenkilöiden kokemuksia Virosta, viron kielestä ja virolaisista. Taustatietolomakkeen, kokeen ensimmäisen osan ohje ja ensimmäisen osion malli ovat liitteissä 1–3. Kokeen toisen osan ohje ja toisen osion malli ovat liitteissä 4–5. Liite 6 sisältää puolistrukturoidun haastattelun rungon ja aiheet, jotka pyrittiin haastatteluissa esille ottamaan. Koska osassa valokuvissa oli tekijänoikeuksien alaista aineistoa, muun muassa mainoksia, ei niitä voitu liittää tähän tutkielmaan. Niiden käyttäminen kokeessa ei muodosta lainopillista ongelmaa, koska kyseessä ei ollut julkaisu. Liitteessä 7 on esitetty ne kuvat, joiden julkaisemiseksi ei tekijänoikeudellisia esteitä ole. Taulukossa 2 kuvataan sanallisesti, millaisissa yhteyksissä käännettävät sanat esiintyivät kokeessa käytetyissä kuvissa.

Koehenkilöt ovat iältään 20–58-vuotiaita, ja heistä kahdeksan on naisia, seitsemän miehiä. Koehenkilöiden keski-ikä on 32 (naiset 32, miehet 34 vuotta) ja mediaani 33 vuotta (naiset 27, miehet 33 vuotta). Vertailun vuoksi, suomalaisten keski-ikä vuonna 2015 oli 42,3 vuotta (Tilastokeskus 2017). Koehenkilöistä kuusi oli yliopisto-opiskelijoita, joiden opinnot jatkuivat edelleen. Näistä kuudesta kahdella oli jo ammattikorkeakoulututkinto. Yksi koehenkilö oli valmistunut yliopistosta maisteriksi. Eräällä koehenkilöistä oli kandidaatintutkinto, mutta hän oli keskeyttänyt opintonsa ennen maisteriksi valmistumista. Joukkoon kuului toinenkin yliopisto-opiskelunsa keskeyttänyt, mutta hän ei ollut valmistunut kandidaatiksi. Lisäksi koehenkilöihin kuului kaksi ammattikorkeakoulusta insinööriksi valmistunutta, yksi muunlaisen ammattikorkeakoulututkinnon omaava ja yksi, jolla oli rakennusinsinöörin koulutus kesken.

Vain kahdella koehenkilöllä ei ollut minkäänlaisia kokemuksia korkeakouluopinnoista; toisella heistä oli opistotasoinen koulutus ja toisella erikoisammattitutkinto. Vuonna 2016 Suomessa 25–34-vuotiaista 41 % oli korkeakoulutettuja ja vuonna 2013 niistä, jotka olivat täyttäneet 15 vuotta 19 % (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017; Tilastokeskus 2014). Niistä kokeeseen osallistuneista yhdeksästä koehenkilöstä, jotka kuuluvat 25–34-vuotiaiden ikäryhmään

kuudella oli korkeakoulututkinto, ja kaksi opiskeli sillä hetkellä korkeakoulussa. Kaikki koeryhmään kuuluneet olivat työikäisiä, ja heistä seitsemällä oli korkeakoulututkinto ja neljä opiskeli korkeakoulussa. Koeryhmä oli siis koulutustaustansa suhteen melko homogeeninen, eli keskimääräistä koulutetumpi.

Kielitaidon osalta koehenkilöitä kerättiin taustatietoina, että mitä kieliä he olivat äidinkieltensä suomen lisäksi opiskelleet, mitä kieliä he osasivat tai olivat osanneet ja mitä kieliä he ymmärsivät tai olivat ymmärtäneet. Vain yksi koehenkilö mainitsi tässä yhteydessä ainoastaan kaksi kieltä, englannin ja ruotsin. Hänellä oli ammattikorkeakoulututkinto ja hän opiskeli yliopistossa. Eräs henkilö mainitsi tässä yhteydessä peräti kymmenen kieltä, joista kahdeksan oli indoeurooppalaisia kieliä. Hänen koulutustaustansa oli täysin samanlainen. Keskimäärin koehenkilöt mainitsivat viisi kieltä. Mainittujen kielten lukumäärän mediaani oli neljä kieltä, mutta tyyppiarvo kolme kieltä.

3.4 Puolistrukturoidun haastattelun rakenne ja tarkoitus

Tutkimusta varten toteutettu haastattelu eteni siten, että ensiksi koehenkilöltä kysyttiin, millaista kokeen tekeminen yleisesti ottaen oli. Tämän kysymyksen tarkoituksena oli lähinnä vaputtaa tunnelmaa ja saada selville koehenkilöiden päällimmäisiä ajatuksia kokeesta. Sitten koehenkilöitä kysyttiin, että oliko kokeessa ollut jotakin epäjohdonmukaista, outoa tai oliko ohjeistus ollut puutteellinen joltain osin. Toisen kysymyksen tarkoituksena oli varmistaa, että kokeen rakenne ja asetelma olivat onnistuneet.

Tämän jälkeen siirryttiin varsinaisiin kysymyksiin, joissa käytiin läpi sellaisia kokeen kohtia, joissa koehenkilö oli jättänyt vastaamatta, perustellut vastauksensa puutteellisesti, antanut useita vastauksia tai vastannut muuten epäselvästi. Tärkeää oli muistuttaa koehenkilöä siitä, että hänen tuli ennen muuta kertoa niistä ajatuksista, joita hänellä oli kyseistä osiota tehdessä. Eli jos koehenkilöltä kysyttiin, mitä hän tarkoitti tietyllä vastauksella kokeen osassa 1, häntä muistutettiin siitä, että hänen pitäisi nimenomaan pystyä kertomaan asia siltä kannalta, jolta hän ajatteli sitä ennen kuva-aineiston näkemistä. Toisen vaiheen vastauksien täsmentämiseksi tällaista huomauttelua ei ollut tarpeen tehdä, sillä koehenkilöille ei kerrottu oikeita käännöksiä ennen kuin aivan koetilaisuuden loppuksi.

Näiden kysymyksen jälkeen koehenkilön kanssa keskusteltiin niistä strategioista, joita hän käytti kääntämisessä. Kuten odotettavissa oli, osalle koehenkilöistä niiden kuvaileminen

oli vaikeaa haastattelun aikana – aivan kuten omien vastausten perustelemisenkin kokeen kirjallisessa osiossa. Siksi tällaisten kysymysten tekeminen oli tärkeää tutkimusasetelman ja tutkimusongelman kannalta. Juuri näiden kysymysten ja kirjallisen osuuden vastausten perusteluiden avulla pyrittiin selvittämään, käyttivätkö koehenkilöt ensisijaisesti suomea apuna kääntämisessä. Kun tämä näkökohta huomioidaan, voidaan itse asiassa todeta, että kokeen tärkein seikka ei ollut, kuinka vaikeita käännettäviksi eräät sanat, kuten *otse* tai *või* ovat koehenkilöille, vaan se kuinka he näitä sanoja pyrkivät kääntämään. Tässä vaiheessa haastattelua koehenkilöt myös toivat esille ajatuksiaan siitä, miten he kokivat kuva-aineiston käytön vaikuttavan sanojen kääntämiseen.

Koska tutkimuksessa haluttiin myös selvittää, miten koehenkilöt suhtautuivat sukukieleen, sen puhujiin ja puhujien kotimaahan, koehenkilöiltä kysyttiin myös heidän suhteestaan viron kieleen, virolaisiin ja Viroon maana. Tämän jälkeen kysymystä täsmennettiin vielä erikseen, ja koehenkilöiltä kysyttiin, että mitä he tietävät viron kielestä.

Tämän vaiheen jälkeen koehenkilöiltä kysyttiin, mitä he tietävät suomen sukukielistä. Jatkokysymyksissä heitä rohkaistiin kertomaan, että missä näitä kieliä mahdollisesti puhutaan, minkä nimiset kansat niitä puhuvat ja mitä näiden kielten nimityksiä koehenkilöt tietävät. Sen jälkeen kysyttiin vielä erikseen, että onko viro suomen sukukieli. Kysymysten tarkoituksena oli selvittää, mitä koehenkilöt tietävät suomen sukukielistä, ja onko viron ja suomen sukulaisuussuhteen tiedostamisella mitään yhteyttä kokeessa menestymisen kannalta. Lopuksi koehenkilöiltä tiedusteltiin, että käyttivätkö he suomea apuna kääntämisessä, jotta saatiin kunkin koehenkilön osalta selville, vaikuttiko viron ja suomen sukulaisuussuhteen tiedostaminen koehenkilöiden käyttämiin strategioihin viron ymmärtämiseksi.

Tämä asetelma esittää videoitujen haastattelujen pituudet ja ajankohdat.

	Haastattelupäivä	Haastatteluvideon pituus
1N27	17. tammikuuta 2018	17 minuuttia 36 sekuntia
2M35	18. tammikuuta 2018	16 minuuttia 28 sekuntia
3N27	19. tammikuuta 2018	12 minuuttia 48 sekuntia
4N20	19. tammikuuta 2018	15 minuuttia 15 sekuntia
5M51	20. tammikuuta 2018	14 minuuttia 22 sekuntia
6N27	23. tammikuuta 2018	32 minuuttia 48 sekuntia
7M25	24. tammikuuta 2018	23 minuuttia 24 sekuntia
8N33	24. tammikuuta 2018	24 minuuttia 0 sekuntia
9M33	24. tammikuuta 2018	29 minuuttia 49 sekuntia
10N34	25. tammikuuta 2018	17 minuuttia 35 sekuntia
11M37	25. tammikuuta 2018	20 minuuttia 51 sekuntia
12M33	31. tammikuuta 2018	28 minuuttia 13 sekuntia
13N58	2. helmikuuta 2018	31 minuuttia 28 sekuntia
14N26	3. helmikuuta 2018	22 minuuttia 45 sekuntia
15M21	8. helmikuuta 2018	32 minuuttia 43 sekuntia

4 KIELIKOKEEN JA HAASTATTELUN TULOKSET JA NIIDEN ANALYYSI

Koetuloksista tarkasteltiin, kuinka suuren osan sanoista koehenkilöt käänsivät oikein kokeen osassa 1, kuinka suuren osan sanoista koehenkilöt käänsivät oikein kokeen osassa 2 sekä miten tulokset muuttuivat osien välillä. Merkittävää on, kuinka paljon koehenkilöiden tulokset muuttuivat kuvia käytettäessä ja mikä on osien yhteistulos, mutta koska työmäärän rajaamiseksi koe-ryhmällä ei ollut verrokkia, joka ei olisi kuvia apuna toisessa osassa käyttänyt, on koepisteitä keskeisempää tarkastella, miten vastaajat itse kokivat kuvien käytön.

Lisäksi kiinnitetään huomiota siihen, näkyykö tämä hypoteesiin sisältynyt kielisukulaisuuden tiedostaminen myönteisesti koemenestyksessä – antavatko sellaiset henkilöt, jotka tietävät viron olevan suomen (läheinen) sukukieli enemmän oikeita käännösvastineita, koska he käyttävät strategianaan viron sanojen vertaamista suomeen? Mikä puolestaan oli koehenkilöiden suhde suomen sukukielten puhujiin ja mitä he tiesivät suomen sukukielistä?

Haastatteluista saatua ja sisällönanalyysin keinoin tarkasteltua aineistoa verrataan kirjallisen kokeen vastausten perusteluihin ja käytettyihin ymmärtämisen strategioihin: olivatko he, jotka käänsivät ja perustelivat vastauksensa suomen avulla myös niitä, jotka haastattelussa kertoivat tietävänsä, että suomi ja viro ovat sukukieliä? Entä näkyikö tämä koemenestyksessä? Kiinnostavaa tutkimuksen kannalta on siis suomen hyödyntäminen viron kääntämisen apukeinona, mutta myös tietoisuus kielisukulaisuudesta ja suhtautuminen sukukieleen ja sen puhujiin – sekä suomen hyödyntämisen ja tietoisuuden suhde. Aineistosta tutkitaan, kuinka säännönmukaisesti koehenkilöt hakivat käänöksilleen tukea suomesta ja kuinka paljon tätä tekivät he, jotka tiesivät ennalta suomen ja viron olevan sukukieliä.

Käännettyt sanat oli jaettu neljään eri vaikeustasoon (ks. alaluku 3.1.2) van Bezooijen ja Gooskensin kehittämää neliportaista menetelmää käyttäen (ks. van Bezooijen & Gooskens 2007: 255–256). Vastauksista tarkastellaan, kuinka suuren osan sanojen merkityksistä koehenkilöt saivat päätellyksi.

On kuitenkin erittäin tärkeää huomata, että samanlaisuuden asteen mittaaminen on osoittautunut erittäin vaikeaksi aikaisemmissakin tutkimuksissa – vaikka kyse olisi ollut vain jostain melko rajatusta ja pienehköstä kielen osa-alueesta (ks. Kaivapalu & Martin 2017: 150). Vieraskielistä tekstiä tarkkailevat eivät nimittäin ajattele eri kielten sanoja vain merkkijonoina, joissa on tietty määrä toisistaan eroavia merkkejä, vaan he huomaavat samankaltaisuutta ja tuttuutta myös siinä, miten sanat voitaisiin ääntää ja toisaalta myös muoto-opillisissa piirteissä. Lisäksi

sekä suomen että viron oikeinkirjoitusjärjestelmät ovat sellaisia, että niissä yksi kirjain kuvaa tavallisesti yhtä äännettä tai äänneyhtymää. (Kaivapalu & Martin 2017: 150–151.) On oletettavaa, että sekin voi osaltaan luoda samanlaisuuden tunnetta läheisiä kieliä vertailtaessa. Eikä muutenkaan ole välttämättä niin, että Levenšteinin etäisyyden kasvaessa myös sanojen kääntäminen vaikeutuu samassa suhteessa.

Tätä taustaa vasten voidaan kysyä, että mittaako Levenšteinin etäisyys todellista sanojen välistä etäisyyttä samanlaisuuden havaitsemisen näkökulmasta sen mitatessa itse asiassa ainoastaan eroavaisuuksien määrää kirjaintasolla eri sanojen välillä (Kaivapalu & Martin 2017: 152). Koska tällaisia kysymyksiä on jouduttu esittämään, on Levenšteinin etäisyyttä täydentämään kehitetty IPS-menetelmä, jonka avulla voidaan mitata sitä kuinka läheiseksi tai etäiseksi kohdekieli koetaan kielen käyttäjien näkökulmasta (mts. 156).

Esimerkiksi kokeen osassa 2 oli sanoja, jotka kaikki koehenkilöt käänsivät oikein. Niitä olivat esimerkiksi *ära* ja *tagasi*. Niiden Levenšteinin etäisyys on 2 ja 3 merkkiä, ja sanan *ära* kirjaimista on vaihdettava peräti $\frac{2}{3}$, jotta siitä tulee suomen *älä*. Sana on tosin lyhyt, ja sen viimeinen kirjain eroaa suomen vastaavasta sanasta vain yhden tarkkeen (‘) verran.

Puolestaan sanan *tagasi* (‘takaisin’) merkitys on molemmissa kielissä sama, vaikka sen Levenšteinin etäisyys on kolme kirjainta. Merkityksen yhteneväisyyden lisäksi on huomion arvoista, että suomen kielen *g* ja *k* muistuttavat äänteinä toisiaan. Muun muassa se lisännee koehenkilöiden havaitsemaa samuutta näiden viron ja suomen sanojen välillä.

Vaikka kokeessa käytetiinkin sellaisia sanoja, kuten *asju*, jonka Levenšteinin etäisyys suomen vastaavaan sanaan *asioita* on viisi kirjainta (Mainitaan kuitenkin, että kirjain *j* äännettään puolivokaalina vokaalia *i* muistuttavalla tavalla sekä *u:n* ja *o:n* molempien olevan pyöreitä takavokaaleita. Ne voivat lisätä samankaltaisuuden havaitsemista.), on joukossa sellaisiakin sanoja kuin *all*. Siinä Levenšteinin etäisyys suomen sanaan *alla* on ainoastaan yhden kirjaimen verran, mutta vain yksi koehenkilö käänsi sanan oikein.

Toisaalta joukossa oli muitakin ymmärrettävyydeltään sanaa *all* muistuttavia sanoja, kuten sana *nelja* (‘neljän’). Vain yksi koehenkilö (Hän muisti sanan perusmuodon olevan *neli* ja päätteli sanan yhteydestä, että sen on oltava omistusmuodossa.) osasi kääntää sen oikein, kun hän teki kokeen osaa 2. Näin oli, vaikka ero suomen vastineeseen on Levenšteinin etäisyydellä kaksi kirjainta – niistäkin toisessa (ä) eroa on vain tarkkeen (‘) verran. Erona esimerkiksi sanaan *all* on, että koehenkilöt ehdottivat sille säännönmukaisesti tiettyä vastausta, ”neljä” – sana *all* sai huomattavasti laajemman kirjon vastausehdotuksia. Sanaa *nelja* ei tässä yhteydessä pidetä

varsinaisena sekaannussanana, mutta monet koehenkilöt käänsivät sanan empimättä, mikä viittaa vahvasti siihen, että sanan yhdennäköisyys suomen sanan *neljä* kanssa sekoitti koehenkilöitä.

Koehenkilöt kirjoittivat vastaustensa perusteluihin hyvin erilaisia pohdintoja, ja eräät niistä koskivat juuri sekaannussanoja. Myös kokeen jälkeisessä haastattelussa sekaannussanat tulivat puheeksi – jos eivät juuri tämän käsitteen (myös: riskisanat tai vaaralliset ystävät) kautta, niin jotenkin muuten. Kaiken kaikkiaan kymmenen koehenkilöä kirjoitti esimerkkien avulla sekaannussanoista, kirjoitti vaarallisista ystäväistä tai mainitsi haastattelussa, että virossa on ”päinvastaisia sanoja”, ”harhaanjohtavia sanoja” tai sellaisia sanoja, joilla on hauska tai humoristinen kirjoitusasu suomalaisen lukijan kannalta. Asia nousi esiin, vaikka kokeeseen ei tietoisesti oltu valittu sekaannussanoja.

Eräs vastausaineiston keräämisen ja analysoinnin haasteena oli valokuvien tarkasteluun liittyvät seikat. Koehenkilöt nimittäin käänsivät toisessa osiossa vastauksiaan eri perustein verrattuna toisiinsa. Eri henkilöt siis hyödynsivät kuvia enemmän ja monipuolisemmin kuin toiset – samoin käännettävien sanojen ympärillä olevia sanoja, jotka he uskoivat ymmärtävänsä, eli pohjustimia. Eräät koehenkilöt kertoivat hyödyntäneensä välimerkkejäkin, kuten pilkkuja ja huutomerkkejä. Tämä kaikki oli toki odotuksenmukaista. Se ei estänyt millään tavoin tarkkailemasta sitä, miten koehenkilöt kokivat viron ja suomen sanojen samuuden ja kokeen aineistona olleiden kuvien käytön.

Edelleen on huomautettava, että paikoin on hyvin vaikeaa erottaa koehenkilön yksilöllinen yleinen päättelykyky, maailmantiedon hyödyntäminen tai kielellinen ja kirjallinen lahjakkuus ja harjaantuneisuus puhtaasta viron ja suomen yhtäläisyyksien havainnoinnista. Voidaan kysyä, että onko tällaista puhdasta samuuden havainnointia edes olemassa. Toisaalta lienee selvää, että ihmisen päättelykyky ei ole säännönmukaisesti yhtä keinoa hyödyntävä mekanismi, vaan ongelmaratkaisutaitojaan soveltava koneisto, jossa eri keinot toimivat yhdessä. Tämä joihinkin jo ennalta oletettuun tilanteeseen, jossa kaikki henkilöt eivät osanneet kirjallisesti perustella vastauksiaan seikkaperäisesti. Kuitenkin kirjallisen kokeen jälkeisen haastattelun avulla jokainen koehenkilö saatiin kuvailemaan kääntämisen eri vaiheita ja käyttämiään viron strategioita tämän tutkimuksen päämääriä tyydyttävillä ja hyödyttävillä tavoilla.

4.1 Koetulokset ja niiden pisteytys

4.1.1 Kielikokeen pisteytyksen periaatteet

Kokeen molemmissa osissa tuli kääntää 20 sanaa, ja molempien osien enimmäispistemäärä oli 20,000 pistettä. Koska kokeessa tarkasteltiin nimenomaan kykyä kääntää sananmuotoja, saivat koehenkilöt täydet koepisteet kustakin tehtävästä, eli 1,000 pistettä, ainoastaan silloin, kun he osasivat kääntää sanan oikein taivutetussa muodossa. Oman haasteensa pisteytykseen toi, että monet koehenkilöt antoivat useita vastausvaihtoehtoja käännöksiinsä. Eräät tällaisista vastauksista olivat sellaisia, että ne laskivat koepisteitä, mutta toiset niistä täydensivät vastauksen kokonaisuutta niin, että ne nostivat koepisteitä. Kaiken kaikkiaan yhdestä vastauksesta oli mahdollista saada 0,000; 0,125; 0,250; 0,375; 0,500; 0,625; 0,750; 0,875 tai 1,000 pistettä.

Koevastuksia arvioitaessa todettiin, että vastausten arvioiminen näinkin hienovaraista arvostelua noudattaen oli välttämätöntä samuuden havaitsemisen tarkkailemiseksi. Pelkkien täysin oikeiden vastausten huomioiminen olisi yksipuolistanut koetuloksia merkittävästi, sillä eihän kielen täydellistä ymmärtämättömyyttä tai täydellistä ymmärrystä liene olemassakaan. Koevastaukset tarkastettiin kahteen kertaan: yksittäinen koe tarkastettiin sen jälkeen, kun koehenkilö oli siihen vastannut, mutta kaikki kokeet tarkastettiin vielä yhteisesti uudelleen, jotta vastausten pisteytys tulisi mahdollisimman yhteneväiseksi ja tasapuoliseksi.

Huomionarvoista on lisäksi, että kokeen jälkeisen haastattelunkin rakenne ja painopisteet kehittivät pilottikokeen tekemisestä huolimatta hiljalleen kerta kerralta. Tähän syynä oli muun muassa se, että koehenkilöt tapasivat toisinaan antaa useita vastausvaihtoehtoja. Haastattelussa vaihtoehtoja pyrittiin hienovaraisesti karsimaan ja koehenkilöitä kysyttiin tällaisissa tilanteissa, että kumpaa tai mitä vastausvaihtoehtoa he pitivät ensisijaisempana. Muutos haastattelun rakenteessa ei ole erityisen merkittävä, eikä sen katsota tässä yhteydessä vaikuttaneen kielteisesti ensimmäisten koehenkilöiden koemenestykseen pisteytyksen valossa eikä myöskään koko itse tutkimukseen millään muotoa. On myös huomattava, että vaikka tässä alaluvussa on runsaasti esitelty tilanteita, joissa koehenkilöt ovat antaneet kaksi tai useita vastausvaihtoehtoja, eivät tällaiset vastaukset muodostaneet erityisen merkittävää osaa vastauksista.

Tietyt vastaukset, jotka olivat lauseyhteyden ja kuvayhteyden mukaan käännettävissä myös muuten, kuin täysin kirjaimellisesti, tuottivat täydet koepisteet. Esimerkiksi sanan *asju* (*Ära jäta asju nähtavale!*; 'Älä jätä asioita/esineitä/tavaroita nähtävälle!') täysin oikeiksi vas-

tauksiksi hyväksyttiin myös 'esineitä' ja 'tavaroita', sillä suomeksi harva käyttäisi ilmausta *asioita* varoittaessaan automurroista ja arvoesineiden näkyville jättämisestä. (Tekstissä on kyse poliisin julisteesta, jossa varoitetaan automurroista Tallinnan keskustassa.) Samoin sanan *eest* (*Eesti eest*; 'Eestin edestä/puolesta') täysin oikeiksi vastauksiksi hyväksyttiin myös 'puolesta', sillä suomeksi harva käyttäisi ilmausta *edestä* puhuessaan isänmaan puolesta kaatuneista. (Tekstissä on kyse sotamuistomerkin muistokirjoituksesta.) Eli koehenkilöt huomioivat käännöksissään myös sen, että käännöksistä tulee sujuvia. Tämän heistä osa totesikin asiasta kysyttäessä, eikä tällaisesta yleensä vähennetty pisteitä.

Vaikuttaa siltä, että viroa kääntäessään koehenkilöt eivät kääntäneet sanoja suoraan sellaiseen suomen sanaan, jolla on yhteinen alkuperä kyseisen viron sanan kanssa. Näin on, vaikka heille tulisikin ensin mieleen kääntää esimerkiksi sana *asju* suomeksi suoraan muotoon *asioita*. Käytännöllisyys ja merkityksen kääntäminen lienevätkin tietyissä käännöksissä koehenkilöille tärkeämpiä kuin äänneopillisten yhteyksien säilyttäminen.

Kokeessa oli sanoja, jotka olivat homonyymisiä joko niin, että niiden kirjoitusasu merkitsi suomeksi useaa saman sanan eri taivutusmuotoa, kuten *hea*; 'hyvä', 'hyvän' tai useaa täysin eri asiaa, kuten *või*; 'tai', 'vai', 'voi' (elintarvike), 'voi' (*voida*-verbi imperatiivin preesens yksikön toisessa persoonassa). Osa niiden merkityksistä oli suomeksikin homonyymisiä, kuten edellisistä esimerkeistä nähdään. Se vaikutti pisteytykseen – mutta koehenkilön eduksi. Esimerkiksi yksittäisenä esiintyneen *tee*-sanon käännöksenä vastaus ”tee” juoman merkityksessä tuotti ensimmäisessä vaiheessa täydet 1,000 pistettä. Eihän koehenkilö voinut tietää, että sana oli tällä kertaa irrotettu sellaisesta asiayhteydestä, jossa se merkitsi suomen sanaa 'tie'. Kokeen osassa 2, jossa koehenkilöt näkivät sanan ulkoilmamuseon kartan yhteydessä, vastaus ”tee” juomaa merkitsemässä ei olisi kuitenkaan enää tuottanut täysiä pisteitä. Homonyymisiä sanoja sisältävien vastausten pisteytyksestä kerrotaan lisää jokaisen pisteluokan yhteydessä erikseen.

Niistä vastauksista, joissa koehenkilö oli vastannut täysin oikein, mutta liittänyt vastaukseensa myös toisen oikean vastauksen väärässä taivutusmuodossa tuotti 0,875 pistettä. Näin oli myös, jos hän vastasi täysin oikean vastauksen lisäksi sanalla, joka oli oikeassa taivutusmuodossa ja jonka merkitys on hyvin lähellä täysin oikeaa vastausta. Tällaisia vastauksia olivat muun muassa sanaan *hea* ('hyvä') annettu vastaus ”Hyvä[,] päätelmä lauseen tarkoittavan hyvää kahvia” (Sana *hea* voi olla nominatiivi tai genetiivi, mutta ei partitiivi.) ja sanaan *uus* ('uusi') annettu vastaus ”uusi tai uutuus”.

Vastauksista, joissa sanan merkitys oli käännetty oikein, mutta käytetty taivutusmuoto oli väärä, sai 0,750 pistettä. Tällainen vastaus oli esimerkiksi ”neljä” sananmuodon *nelja* ('neljän') käännöksenä. Samoin täysin oikea vastaus, jonka ohessa oli sellainen väärä vastaus, joka osoitti

kohtalaisen selvää merkityso pillista yhteyttä oikeaan vastaukseen, tuotti myös 0,750 pistettä. Tämän pistemäärän sai muun muassa vastaus, jossa oli sekä ”talo” että ”kaupunki” sanan *maja* (’talo’) käännöksenä. Sama pistemäärä annettiin myös vastauksesta, joka oli oikeassa taivutusmuodossa, mutta jonka merkityksessä oli pieni, mutta ei erityisen merkittävä ero. Esimerkiksi vastauksesta ”asunto” kohdassa *maja* sai pisteitä näiden linjausten mukaan.

Edellä todettiin, että vääristä, mutta homonyymeista vastauksista sai myös pisteitä. Näin oli muun muassa erään koehenkilön osalta, joka vastasi kokeen osassa 1 ”tee” (juoma) ja ”tehdä” sanan *tee* käännöksiksi. Ensimmäinen vastaus oli siis täysin oikein ja periaatteessa toinenkin, mutta *tehdä*-verbi oli väärin taivutettu. Lisäksi hän toi selvästi ilmi epäröivänsä molempia vastauksia. Hän sai kuitenkin käännöksestä 0,750 pistettä. Näin ei olisi voitu kuitenkaan tehdä kokeen osassa 2, jossa sanan merkitys oli sitä osoittavasta kuvasta johtuen ja samasta kirjoitusasusta huolimatta ’tie’.

Toisaalta vastauksista, jotka olivat väärä, mutta osoittivat merkityksen melko selvää käsitteämistä, sai 0,625 pistettä. Käännös ”koti” sanan *maja* käännöksenä oli esimerkiksi sellainen. Ne vastaukset, joissa koehenkilö on vastannut täysin oikein, mutta liittänyt vastauksen oheen täysin väärän vastauksen tuottivat myös 0,625 pistettä. Näin linjattiin esimerkiksi sellaisen vastauksen kohdalla, jossa sanan *too* (’tuo’, tuoda-verbi imperatiivin preesensin yksikön toisessa persoonassa) vastaukseksi oli annettu ”tuo” (verbi), mutta myös ”vain”. Virheistä siis vähennettiin pisteitä. Vastaavasti oikean vastauksen tai lähes oikean vastauksen pohtimisesta tai sen hyödyntämisestä annettiin pisteitä, vaikka se ei olisi muotoutunutkaan lopulliseksi vastaukseksi. Näin toimittiin muun muassa sellaisessa *kaitse*-sanana (’suojelun’) käännöksessä, jossa koehenkilö vastasi sekä ”vahtii” että ”suojella”. Vastukset syntyivät hänen mietittyään ensin suomen sanaa *kaitseminen*.

Yhtäältä homonyymien sanan *voi* käännös ”voi” voida-verbin taivutusmuotona tuotti 0,625 pistettä. Annettu pistemäärä olisi ollut korkeampi, mikäli sana olisi kysymyksenasetelussa esiintynyt ilman ympäröiviä sanoja, kuten sanan *tee* tapauksessa. Siinäkin koehenkilöllä ei voinut kokeen ensimmäisessä vaiheessa olla mitään käsitystä, millaisesta asiayhteydestä sana on otettu. Sanan *voi* osalta näin ei ollut, joten katsottiin, että koehenkilön olisi pitänyt osata ottaa vastauksessaan huomioon myös ympäröivät sanat edes jossain määrin – arvostelu oli siksi siis hieman ankarampaa. (Siksi esimerkiksi vastaus ”1: tee → tehdä kuten suomeksi 2 tai: te, sinutella?” yksin esiintyneen *tee*-sanana käännöksenä tuotti 0,625 pistettä, vaikka toinen vastauksista oli väärä.) Lisäksi itse *voida*-verbinkin homonyymisuus vaikutti pisteytykseen, sillä suomeksi *voi* merkitsee sekä indikatiivin preesensin yksikön kolmatta persoonaa, indikatiivin imperfektin yksikön kolmatta persoonaa että imperatiivin preesensin yksikön toista persoonaa.

Virossa *või* merkitsee ainoastaan näistä kolmatta, ensimmäinen on nimittäin *võib* ('voipi'), toinen *võis*, eivätkä koehenkilöt ottaneet kantaa, mitä suomen taivutusmuotoa he tarkoittivat.

Niistä vastauksista, joissa koehenkilö oli tavoittanut vironkielisen sanan merkityksen, mutta vastannut sanalla, joka oli väärässä sanaluokassa, annettiin 0,500 pistettä. Muun muassa ”elämä” verbin *elas* ('asui', 'eli') käännöksenä tuotti tämän pistemäärän. Myös sellaiset vastaukset, jotka sisälsivät kaksi vastausta, joista ensimmäinen oli oikein, mutta väärässä taivutusmuodossa, ja toinen täysin väärä, tuottivat 0,500 pistettä. Tällainen vastaus oli esimerkiksi ”maa” ja ”ruoka” sanan *maad* ('maat') käännöksinä. Puolestaan ne vastaukset, jotka sisälsivät merkitykseltään lähes oikean käännösvastineen oikeassa taivutusmuodossa sekä täysin väärän vastineen olivat myös 0,500 pisteen arvoisia. Sellainen oli esimerkiksi vastaus ”arvoesineitä” ja ”varkaan” sanan *asju* ('asioita', 'esineitä', 'tavaroita') käännöksinä.

Lisäksi 0,500 pistettä sai sellaisista vastauksista, jossa koehenkilö oli aikeissa vastata täysin oikein, mutta vaihtoi sitten vastauksensa täysin vääräksi. Näin kävi esimerkiksi koehenkilölle, joka oli jo vastaamassa sanaan *maad* sanalla ”maat”, mutta vaihtoi käännöksekseen lopulta ”kartta”. Samoin periaattein myönnettiin pisteitä, jos koehenkilö oli miettinyt täysin oikeaa vastausta, mutta jättänyt lukuisista kehotuksista huolimatta vastaamatta kokonaan. Jos taas vastaus läheni hyvin paljon sitä sanaa ja merkitystä, josta nykyviron ilmaus on kehittynyt (ks. Taulukko 4), siitä palkittiin. Esimerkiksi vastaus ”otsa” ('suoraan') tuotti sanan *otse* käännöksenä 0,500 pistettä.

Homonyymit vastaukset ja pohdinnat tuottivat 0,500 pistettä sellaisissa tapauksissa, joissa niihin liittyi horjuvuutta. Esimerkiksi erään koehenkilön vastausvaihtoehdot ”voida” ja saman verbin taivutettu muoto ”voi” *või*-sanan käännöksinä tuottivat tämän verran pisteitä. Tässä vastauksessa väärästä taivutusmuodosta ja sen ensisijaisuudesta rangaistiin (toki myös siitä, ettei koehenkilö huomionnut muita sanoja ja vastannut ”tai”). Toisaalta eräs koehenkilö pohti vakavissaan *tee*-sanan käännökseksi ”tee” (juoma), mutta ei vastannut kehotuksista huolimatta. Suorituksesta sai silti 0,500 pistettä, koska hän osoitti pohdinnallaan samuuden havaitsemista.

Puolestaan 0,375 pistettä sai vastauksista, jossa sen merkitys läheni oikean vastauksen merkitystä, mutta ei tyydyttävästi. Esimerkiksi vastaus ”sallittu” sanan *tasuta* ('ilmainen', 'maksuton') käännöksenä oli sellainen, koska sekä ”sallittu” että *tasuta* ilmaisevat jonkinlaista myöntymistä ja etua. Lisäksi 0,375 pistettä saattoi saada mitä moninaisimmilla tavoilla, kunhan koehenkilö osoitti tiettyä samuuden havaitsemista. Tällainen oli esimerkiksi homonyyminen vastaus, joka oli taivutettu väärin, kuten vastaus ”voida” sanan *või* käännöksenä.

Muita tapoja 0,375 pisteen saavuttamiseksi olivat muun muassa sellaisen kolmen vastausvaihtoehdon antaminen, joista kaksi oli täysin väärää ja kolmas täysin oikein, kuten erään koehenkilön vastaus ”kaikesta”, ”kaiken” tai ”alla” sanan *all* (’alla’) käännökseksi. Lisäksi oikean vastauksen pohtiminen väärässä taivutusmuodossa, mutta lopulta kokonaan vastaamatta jättäminen tuotti 0,375 pistettä. Näin kävi eräälle koehenkilölle, joka mielti *nelja*-sanän käännökseksi vastausta ”neljä”, mutta joka ei vastannut kehotuksista huolimatta. Jälleen kuitenkin samuuden havaitseminen palkittiin, vaikkei koehenkilö lopulta mitään vastannut.

Samalla tavalla palkittiin ne vastaukset, jotka osoittivat merkityso pillisten seikkojen havaitsemista ja päättelyä suomen ja viron samankaltaisuutta hyödyntäen. Näin toimittiin muun muassa vastauksessa, jossa koehenkilö ensin kirjoitti koevastauksekseen ”katso” sanan *kaitse* (Huomaa *katsoa*-verbin, sanan *kaitsea* ja asiayhteyden tarkan käännöksen ’suojelun’ välinen merkityso pillinen yhteys, joka liittyy tarkkailuun.) käännökseksi, pyörsi sitten vastauksensa kokonaan, mutta kertoi lopulta kokeen jälkeisessä haastattelussa, että teki päätelmiään sen viitoittamana, että sana *kaitse* muistuttaa suomen verbiä *kaitsea*. Nimenomaan tämän seikan kertominen tuotti tästä vastauksesta 0,375 pistettä 0,250 pisteen sijaan. (Ks. seuraava kappale.)

Pisteitä myönnettiin 0,250 silloin, jos koehenkilö oli vastannut väärin, mutta vastaus vielä jotenkuten tavoitti oikean vastauksen merkityksen tai jotain sanan etymologiasta ja suomenkielisestä merkityksestä. Näin tehtiin esimerkiksi, kun koehenkilö antoi sanan ”tasata” *tasuta*-sanän käännökseksi. Vaikka sanan merkitys ’ilmainen’ ei juuri millään tavalla viittaa enää tasoittamiseen, on sen vartalon alkuperäinen merkitys ollut kuitenkin suomen sanaa *tasaa* vastaava. Ja tätä sanaa vastaus ”tasata” lähenty jo melko paljonkin – kuvaahan se sitä toimintaa, joka edeltää tilannetta, jossa jokin tai jotkin ovat ”tasaa”. Vastaavasti vastaus ”suunta” sanan *otse* (’suoraan’) käännöksenä oli 0,250 pisteen arvoinen, sillä siitä huolimatta, että vastaus ei rinnastu oikeaan vastaukseen (kuten vaikkapa ”viistoon” rinnastuisi), niin se sisältää selvästi merkityso pillisiä yhteyksiä oikeaan vastaukseen – ja on itse asiassa sen yläkäsite. Myös sellaiset vastaukset nähtiin 0,250 pisteen arvoisiksi, joissa koehenkilö osoitti tavoittaneensa jotakin vironkielisen sanan merkityksestä. Tällainen vastaus oli esimerkiksi ”katso” sanan *kaitse* käännöksenä – ilmaisevathan sanat ’suojelun’ ja ”katso” molemmat tilanteita ja toimia, joissa tarkkailuaan jotakin. Vastauksesta ”katso” myönnettiin myös 0,375 pistettä, mutta tällöin koehenkilön piti osoittaa, että vastaus oli johdettu suomen *kaitsea*-verbiä hyödyntäen. (Ks. edellinen kappale.)

Sellaiset vastaukset, joista myönnettiin 0,125 pistettä, olivat väärää vastauksia. Ne kuitenkin osoittivat merkkejä käännettävän sanan merkityksen osittaisesta ymmärryksestä, mutta niiden oheen oli annettu toinenkin vastaus, joka oli täysin väärä. Esimerkiksi erään koehenkilön

kaksi vaihtoehtoa sisältänyt vastaus ”maksullinen” ja ”tunnit” sanan *tasuta* käännöksenä oikeutti näihin pisteisiin. Käännös ”tunnit” on täysin väärä, mutta vastaus ”maksullinen” osoittaa, että koehenkilö on arvellut kysymyksessä olevan sellaisen sanan, jonka merkityksellä on jotain tekemistä hinnoittelun kanssa. Myös niissä tapauksissa, joissa koehenkilöillä oli jonkinlainen käsitys käännettävän sanan merkityksestä, mutta he käänsivät sen väärään sanaluokkaan, annettiin pisteitä tämän verran. Tällainen vastaus oli esimerkiksi verbi ”asu” sanan *maja* käännöksenä. Sanaluokka oli väärä, kuten 0,250 pisteen arvoisessa vastauksessa ”katso” sanan *kaitse* käännöksenä, mutta *asu*-verbin merkityso pillinen yhteys on jo aika hatara oikeaan käännökseen nähden.

Yhtään pistettä koehenkilö ei saanut, jos vastaus ei täyttänyt mitään edellä esitettyistä ehtoista. Tosin, kun pisteytystä tarkastettiin kaikkien vastausten osalta yhteisesti, eräitä muutoksia tehtiin. Lisäksi kirjallisen kokeen vastauksia pyrittiin täsmentämään haastattelujen aikana. Esimerkiksi vastausta ”matka” sanan *otse* käännöksenä pidettiin aluksi 0,000 pisteen arvoisena, vaikka vastaus sisältääkin merkityso pillisen yhteyden käännökseen ’suoraan’ – liittyväthän ne molemmat liikkumiseen ja liikkeeseen. Kun sitten tämän vastauksen antanut koehenkilö kertoi haastattelun aikana, että hän mietti vastaukseksi myös sanaa ”otsa”, niin vastauksesta annettiin 0,250 pistettä. Vastaavasti eräs koehenkilö vastasi aluksi sanan *tasuta* käännökseksi kahdella vaihtoehdolla ”pysäköinti” ja ”hintä”, joista jälkimmäinen olisi kyllä tuottanut pienen pistemäärän, koska se liittyy selvästi hinnoitteluun, aivan kuten *tasuta*-sanakin. Kun häneltä haastattelussa kysyttiin, kumpi vaihtoehto oli ensisijaisempi, hän hylkäsi vastauksen ”hintä”, mikä tuotti lopulta 0,000 pistettä.

4.1.2 Koetulokset pisteineen

Kokeen tuloksia voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta. Seuraavassa on esitetty tietoja koehenkilöiden koemenestyksestä. Tässä alaluvussa havainnollistetaan muun muassa, miten koehenkilöt menestyivät kokeen osassa 1, osassa 2 ja millaisia piste-eroja osien välille muodostui. Koehenkilöt ja heidän henkilötietonsa on muunnettu niin, että heidät esitetään tässä yhteydessä esimerkiksi muodossa 1N27 tai 2M35, joissa ensimmäinen luku tarkoittaa järjestysnumeroa, kirjain sukupuolta ja viimeinen luku koehenkilön ikää. Huomaa, että he ovat eri taulukoissa eri riveillä.

Taulukosta 5 nähdään kokeen osan 1 tulokset. Pistekeskiarvoksi muodostui $\approx 11,542$ ja mediaaniksi 11,625 pistettä. Huomion arvoista on, että lähes kaikki koehenkilöt saivat tehtä-

vässä vähintään puolet pisteistä, eli 10,000 tai enemmän. Pisteet ovat jakautuneet hyvin tasaisesti, mikä on osoitus hienovaraisen pisteytyksen tarpeellisuudesta. Piste-ero heikoimman ja parhaan koevastauksen välillä on 5,875 pistettä. Prosenttiyksiköissä tuo ero on noin 29 prosenttiyksikköä enimmäispisteistä.

Taulukko 5. Koetulokset osasta 1.

Koehenkilö	Osan 1 pisteet (ja osuus enimmäispisteistä)	Osan 2 pisteet	Muutos osien välillä pisteissä
12M33	14,625 (≈ 73 %)	15,625	1,000
6N27	13,125 (≈ 66 %)	13,250	0,125
4N20	12,750 (≈ 64 %)	12,875	0,125
7M25	12,625 (≈ 63 %)	13,875	1,125
9M33	12,250 (≈ 61 %)	13,125	0,875
8N33	11,875 (≈ 59 %)	14,250	2,375
13N58	11,750 (≈ 59 %)	14,625	2,875
5M51	11,625 (≈ 58 %)	13,125	1,500
14N26	11,375 (≈ 57 %)	13,375	2,000
15M21	11,250 (≈ 56 %)	13,125	1,875
3N27	10,625 (≈ 53 %)	9,875	-0,750
11M37	10,375 (≈ 52 %)	13,750	3,375
1N27	10,250 (≈ 51 %)	13,125	2,875
10N34	9,875 (≈ 49 %)	14,125	4,250
2M35	8,750 (≈ 44 %)	11,375	2,625

Osan 2 pistekeskisarvoksi muodostui 13,300 (66,5 %) ja mediaaniksi 13,250 pistettä (≈ 66,3 %). Tulokset kohenivat siis selvästi. Pistekeskisarvo nousi 1,758333... (≈ 9 % enimmäispisteistä) ja mediaani 1,625 pistettä (≈ 8 % enimmäispisteistä). Lähes puolet, eli seitsemän koehenkilöä sai yli $\frac{2}{3}$ enimmäispisteistä ja paras yli $\frac{3}{4}$ enimmäispisteistä – kun hän osassa 1 oli ainut, joka kykeni saamaan yli $\frac{2}{3}$ pisteistä. Pisteet olivat tässäkin osiossa jakautuneet hyvin tasaisesti, ja peräti 12 koehenkilön koepisteet jäivät 1,750 pisteen (≈ 9 % enimmäispisteistä) sisään (12,875–14,625). Sama 12 hengen joukko jäi koepisteissä 9 prosenttiyksikön sisään (64–73 %), kun heidän pisteensä osasta 2 suhteutettiin täysiin koepisteisiin. Piste-ero heikoimman ja parhaan koevastauksen välillä on 5,750 pistettä (≈ 29 % enimmäispisteistä). Se eroaa vain vähän osan 1 vastaavasta arvosta.

Kun tarkastellaan, kuinka paljon kunkin koehenkilön koepisteet muuttuivat ensimmäisen ja toisen osan välillä, havaitaan, että pistemuutoksen keskiarvo on 1,750 ($\approx 9\%$ enimmäispisteistä) ja mediaani 1,875 pistettä ($\approx 9\%$ enimmäispisteistä). Tuloksen suhteellisen muutoksen keskiarvo on $\approx 16\%$ ja mediaani $\approx 17\%$. Osa koehenkilöistä nosti koepisteitään selvästi.

Taulukko 6. Koetuloksien muutos sekä pisteissä että suhteellisesti osan 1 ja osan 2 välillä; järjestettynä pistemuutoksen mukaan suurimmasta muutoksesta pienimpään.

Koehenkilö	Osan 1 pisteet	Osan 2 pisteet	Muutos osien välillä pisteissä	Tuloksen suhteellinen muutos
10N34	9,875	14,125	4,250	$\approx 43,0\%$
11M37	10,375	13,750	3,375	$\approx 33,5\%$
1N27	10,250	13,125	2,875	$\approx 28,0\%$
13N58	11,750	14,625	2,875	$\approx 24,0\%$
2M35	8,750	11,375	2,625	30,0%
8N33	11,875	14,250	2,375	20,0%
14N26	11,375	13,375	2,000	$\approx 18,6\%$
15M21	11,250	13,125	1,875	$\approx 17,1\%$
5M51	11,625	13,125	1,500	$\approx 13,9\%$
7M25	12,625	13,875	1,125	$\approx 10,9\%$
12M33	14,625	15,625	1,000	$\approx 6,8\%$
9M33	12,250	13,125	0,875	$\approx 7,1\%$
4N20	12,750	12,875	0,125	$\approx 1,0\%$
6N27	13,125	13,250	0,125	$\approx 1,0\%$
3N27	10,625	9,875	-0,750	$\approx -7,1\%$

Taulukko 7. Kokeen osien 1 ja 2 pisteet yhteenlaskettuna ja yhteispisteiden suhteellinen osuus kokeen enimmäispistemäärästä.

Koehenkilö	Osan 1 pisteet	Osan 2 pisteet	Yhteispisteet	Yhteispisteiden osuus enimmäispisteistä
12M33	14,625	15,625	30,250	≈ 76 %
7M25	12,625	13,875	26,500	≈ 66 %
13N58	11,750	14,625	26,375	≈ 66 %
6N27	13,125	13,250	26,375	≈ 66 %
8N33	11,875	14,250	26,125	≈ 65 %
4N20	12,750	12,875	25,625	≈ 64 %
9M33	12,250	13,125	25,375	≈ 63 %
14N26	11,375	13,375	24,750	≈ 62 %
5M51	11,625	13,125	24,750	≈ 62 %
15M21	11,250	13,125	24,375	≈ 61 %
11M37	10,375	13,750	24,125	≈ 60 %
10N34	9,875	14,125	24,000	60 %
1N27	10,250	13,125	23,375	≈ 58 %
3N27	10,625	9,875	20,500	≈ 51 %
2M35	8,750	11,375	20,125	≈ 50 %

Kokeen osien pisteet yhteen laskettaessa huomataan, että kaikki koehenkilöt saivat yli puolet mahdollisista koepisteistä, eli 20,000 tai enemmän. Jälleen pisteiden voidaan nähdä kasvautuvan niin, että 12 koehenkilön yhteispisteiden osuus enimmäispistemäärästä jää 58–66 %:n sisään. Yhteispisteiden keskiarvo on 24,841666... ja mediaani 24,750 pistettä. Vain yksi koehenkilö sai yli $\frac{2}{3}$ enimmäispisteistä, itse asiassa myös yli $\frac{3}{4}$ enimmäispisteistä. Yhteispisteiden suhteellinen osuus enimmäispistemäärästä saa keskiarvokseen $\approx 62,1$ %. Puolestaan mediaani on $\approx 61,9$ %.

Koetuloksia voidaan jossain määrin verrata aikaisempaan tutkimukseen. (Tämän tutkimuksen asetelmat poikkeavat tietyiltä osin aikaisemmista, ks. Taulukko 1 ja alaluku 3.1.) On havaittavissa, että kokeen tulokset ovat linjassa aikaisempien tutkimusten kanssa (ks. Muikku-Werner 2015: 198, 200). Esimerkiksi Muikku-Werner on todennut tutkimuksessaan, että suomalaiset koehenkilöt käänisivät viron sanoja 49,7 %:n tarkkuudella oikein, kun heille osoitettiin lyhyestä tekstistä tietyt sanat, jotka heidän tuli kääntää. Muikku-Werner teettämässä tehtävässä koehenkilöt käyttivät myös pohjustimia avukseen, mutta ne olivat tekstin seassa olevia sanoja, eivät kuvia. Kun Muikku-Werner jätti huomioimatta koetuloksista kaksi sanaa, jotka olivat koehenkilöille erityisen hankalia käännettäviä, hän laski, että koehenkilöt saivat sanoista 60,8 %

oikein. (Mts. 195, 198, 200.) Luku on erittäin lähellä tätä tutkimusta varten teetetytyn kokeen yhteispisteiden onnistumisprosenttia, joka on $\approx 62,1$ %.

4.2 Koehenkilöiden käyttämät strategiat viron kääntämiseksi

Kokeen jälkeisissä haastatteluissa tuli esille, että koehenkilöt käyttivät useita eri strategioita sanojen kääntämiseksi. Sisällönanalyysin avulla pystyttiin erottamaan, että kaiken kaikkiaan heillä oli käytössään kymmenen eri strategiaa, joista yksi jaetaan tämän analyysin yhteydessä edelleen useiksi erillisiksi strategioiksi. Kaksi koehenkilöä kertoi käyttäneensä kahta strategiaa, mutta eräs koehenkilö totesi hyödyntäneensä kuutta eri strategiaa tehtävää tehdessään.

Osalle haastatelluista strategioiden kuvaaminen oli vaikeaa ja aluksi suhteellisen moni ilmoitti, etteivät he käyttäneet mitään strategioita käännoestehtävässä. Tämänkaltaisissa tilanteissa haastattelussa oli tartuttava niihin asioihin, joita koehenkilöt olivat sivunneet aiemmin haastattelun aikana. Koehenkilö oli voinut esimerkiksi kertoa kokeen vastauksia läpi käydessä, että hän käänsi yksittäisen sanan englannin kieltä apuna käyttäen tai englantiin verraten – vaikka hän totesikin hetken kuluttua strategiavalikoimastaan kysyttäessä, ettei sellaista ollut. Asiaa kysyttiin sitten tämä yksittäinen huomio esille nostaten niin, että muistutettiin koehenkilöä siitä, että hän oli kuitenkin kertonut hyödyntäneensä englantia.

Näin keskustelu alkoi yleensä tavallisesti edetä, ja koehenkilö alkoi kertoa muista hyödyntämistään kielistä ja strategioista. Lopulta keskusteluissa päästiin siihen pisteeseen, jossa koehenkilö nimesi käyttämiensä strategioiden tärkeysjärjestyksen. Aina se ei kuitenkaan ymmärrettävistä syistä ollut helppoa, sillä kuten todettua, lienee ihmisen päättelykyky sellainen, että se soveltaa erilaisia strategioita rinnakkain ja ristikkäin. Esimerkiksi (1) koehenkilö 9M33 totesi aiheesta:

1) Sanoisin, että tärkein – tai mikä eniten avas – niin ois kuitenkin se tavallaan se ääntäminen, ääneen lausuminen [Luokiteltu: äänneasun aikaansaamat mielikuvat]. Mutta aika seuraavaks vahvimpana on myös se niin kun lauserakenne [Luokiteltu: tekstin sidosteisuus / pohjustimien käyttö], ehkä aika tasavertasena jopa sen ääntämisen kanssa. Sitten yksi, mikäs se olis? Se oli se suomen kielen yksittäinen sana [Luokiteltu: suomeen vertaaminen]. No, kyllä sekin silloin, kun löytyy sellanen selvä vastine. Hankala sanoo. Ne vähän niin kun täydensi toisiaan ja sillein niin kun kulminoi sitä, että mikä niistä nyt olis ollut vahvin missäkin.

(9M33, tuotepäällikkönä työskentelevä insinööri)

Toisinaan koehenkilöt osasivat asettaa käyttämänsä strategiat järjestykseen, mutta niiden järjestys saattoi muuttua keskustelun edetessä. Kaikki koehenkilöt eivät osanneet laittaa käyttämiään strategioita tärkeysjärjestykseen laisinkaan. Tällöin toimittiin tässä tilanteessa parhaaksi nähdyllä tavalla, ja koehenkilön käyttämät strategiat sijoitettiin ymmärtämisen strategioita kuvaavaan Taulukko 8:aan siinä järjestyksessä, jossa koehenkilö ne mainitsi.

Toki muutamat koehenkilöt myös totesivat, että käytettyjen strategioiden tärkeysjärjestys vaihteli kokeen mittaan, eritoten osien 1 ja 2 välillä. Tämän lisäksi kääntämisessä käytettyjen strategioiden nimeäminen ja kielitieteellisten käsitteiden tarkka käyttö tuottivat jossain määrin hankaluuksia koehenkilöille. Näissä asioissa tarkkuutta heiltä olisi kuitenkin ollut kohtuutonta odottaa, joten siksi tärkeä osa haastattelujen analyysia oli myös koehenkilöiden vastausten tulkitseminen ja ryhmittely. Paikoin tietyistä vastauksista oli vaikeaa selvittää, mikä oli käytettyjen strategioiden tärkeysjärjestys ja mitä koehenkilö tarkoitti tietyllä nimeämällään strategialla – ja miten hän sitä koki käyttäneensä. Tällaiset tilanteet jäivät kuitenkin selvään vähemmistöön. Taulukossa 9 esitetään koehenkilöiden käyttämät strategiat tärkeysjärjestyksessä. Mikäli joidenkin yksittäisen koehenkilön käyttämien strategioiden erottaminen toisistaan tai niiden tärkeysjärjestykseen asettaminen on ollut mahdotonta, on ne sijoitettu taulukossa samaan soluun.

Ensisijaisimpana strategiana kääntämisessä koehenkilöt käyttivät käännettävän sanan vertaamista johonkin suomen kielen sanaan. Esimerkiksi (2) koehenkilö 1N27 totesi asiasta näin:

2) Ja sitten tietty, että just ku eesti on niin samankaltanen kieli suomen kanssa, niin sitten tota... Niin sit tietenkin, niin ku sit heti ekana lähti siihen suomeen. Ennen ku sitten tavallaan just, että sitte just se ois ollu joku niin ku toisesta kielipuusta. Niin sitten ois varmaan lähteny helpommin sitten niin kun ruotsin tai englannin kautta.

(1N27, yhteiskuntapolitiikan opiskelija, joka osasi nimetä verrattain paljon suomen sukukieliä)

Näin toimi kahdeksan koehenkilöä kaikista 15:stä – tosin eräs heistä kertoi, että hänen ensimmäinen toimenpiteensä kutakin sanaa kääntäessä oli tarkkailla sen kirjoitusasua. Sitten hän luki sanan ääneen mielessään ja vertasi sanaa johonkin suomen sanaan, joten nämä strategiat toimivat hänellä tärkeimpinä yhdessä. Jatkossa ja taulukossa tästä äänneasun mielessä miettimisestä käytetään lyhyesti ilmaisua ”Äänneasun aikaansaamat mielikuvat”.

Suomeen vertaamisen jälkeen tärkeimmäksi strategiaksi ilmeni pohjustimien (ks. alaluku 2.1.2) hyödyntäminen. Kaiken kaikkiaan neljä koehenkilöä nimesi strategian, jota tässä on

syytä kutsua pohjustimen käytöksi, tärkeimmäksi strategiakseen. Näin (3) strategian käytöstä kertoi koehenkilö 5M51:

3) No, sanotaan, et tommonen, mis oli enemmän tekstiä, niin lähdin heti poh-tiin sitä lauseena. Elikä, mitä se lause on, ja sitten sit sen perusteella hain sitä sanaa siihen.

(5M51, erikoisammattitutkinnon omaava unkarin harrastaja, joka oli matkus-tellut Vörumaalla)

Koehenkilöt siis selvästi käyttivät hyväkseen käännettävän sanan yhteydessä olevia muita sanoja tai heille näytetyissä valokuvissa esiintyneitä asioita ja ilmiöitä. Kaksi koehenkilöä, jotka kertoivat tehneensä niin, kuvailivat kääntämistään antaen ymmärtää, että samalla heidän tärkeimpänä apunaan kääntämisessä oli strategia, jota tässä yhteydessä on syytä nimittää tekstin sidosteisuuden huomioimiseksi. Koehenkilöt eivät käyttäneet tätä käsitettä, mutta he kuvailivat käyttäneensä sellaista strategiaa apuna, jossa he kiinnittivät erityistä huomiota siihen, miten järkevän kokonaisuuden heidän kääntämänsä sana muodostaa muiden samassa yhteydessä esiintyvien sanojen kanssa. Näiden kahden henkilön lisäksi oli vielä yksi koehenkilö, jonka tärkein strategia oli tekstin sidosteisuuden huomioiminen. Näin (4) strategioista totesi koehenkilö 2M35:

4) Ja monesti sitten niin ku ihan muista sanoista, kun niitä, mitä piti tohon kirjottaa, nuo alleviivatut sanat, jotain ihan muista sanoista lähti miettiin. Että nuo parkkeeraamissanat [*Ära pargi värava ette!*; 'Älä parkkeeraa veräjän ('portin') eteen!'] oli. Heti, tietysti autto, että siinä jotenkin se liittyy liikkumiseen ja niin ku pysähtymiseen ja mahdollisesti autoiluun. Siitä pysty jotain sitten päättelemään.

(2M35, ohjelmistosuunnittelija)

Paikoin pohjustimien käytön ja tekstin sidosteisuuden huomioimisen erottaminen oli haastatteluita tehdessä ja analysoitaessa hieman hankalaa. Välillä haastateltavien lausunnot nimittäin antoivat ymmärtää, että he olivat käyttäneet tavoista jompaakumpaa tai sitten molempia tärkeimpänä strategianaan. Tämän lisäksi oli vielä eräs koehenkilö, joka nimesi useimmiten käyttämäkseen strategiakseen sanajärjestyksen tarkkailun. Tällä tavoin hän ilmeisesti (Tarkemmin hän ei tätä strategiaa kuvaillut.) pyrki päättelemään käännettävän sanan ja sen yhteydessä olevien sanojen sanaluokkia ja tätä kautta pääsemään käsiksi käännettävän sanan merkitykseen. Lisäksi hän mainitsi käyttäneensä välimerkkejä, kuten huutomerkkejä hyväkseen. Strategia sivuaa näitä kahta muuta varsin selvästi, mutta erotetaan tässä yhteydessä omaksi luokakseen,

koska koehenkilö kuvasi sen ja sanan merkityksen päättelyn sen läheisten sanojen avulla erillisinä strategioina.

Lisäksi eräällä koehenkilöllä (4N20) ensisijaisimpana strategiana oli intuitioksi tässä nimetty menetelmä. Hän kertoi, että tavallisesti, kun hän katsoi käännettävää sanaa ensi kerran, hän vain yksinkertaisesti mietti, mitä siitä tulee heti ensimmäisenä mieleen. Tämän jälkeen hän alkoi verrata sitä johonkin suomen sanaan. Tässäkin nähdään, että kaksi strategiaa on toiminut koehenkilöllä selvästi yhteisenä sovelluksena. Ne on kuitenkin tässä ryhmittelyssä erotettu toisistaan, sillä koehenkilö kuitenkin kertoi niistä haastattelussa erillisinä strategioina, vaikka ne ovatkin huomattavan läheisiä ja eittämättä päällekkäisiäkin.

Muita toissijaisia strategioita viron ymmärtämiseksi olivat muihin kieliin kuin suomeen vertaaminen. Nämä kielet on esitetty erikseen Taulukossa 9, ja Taulukossa 10 ne on tiivistetty yhdeksi strategiaksi. Kun koehenkilöt kertoivat taustatiedoissaan, kuinka montaa kieltä he olivat opiskelleet, osasivat tai olivat osanneet tai ymmärsivät, näiden kielten lukumäärän keskiarvoksi muodostui 5,0 kieltä, mediaaniksi 4,0. Kuten todettua, koehenkilöille ei etukäteen kerrottu, että käännettävänä on vain viron ja suomen niin sanotusti yhteistä sanastoa. Tätä taustaa vasten voidaan todeta hyödynnettyjen kielten valikoiman olleen jokseenkin kapea. Ne jotka yrittivät käyttää kokeessa apuna muita kieliä kuin suomea, mainitsivat taustatietolomakkeessa keskimäärin 5,5 kieltä. Mediaani tässä ryhmässä oli 5,0 kieltä. Koehenkilöillä oli monenlaista kielitaitoa, mutta esimerkiksi suuriin romaanisiin kieliin kukaan ei tehnyt vertauksia, kuten ei myöskään viroon lainasanoja antaneeseen venäjään tai viron ja suomen sukukieleen unkariin vaikka osa vastaajista niitä osasikin jonkin verran. Esille nousseet hyödynnetyt kielet olivat kaikki germaanisista; englanti, saksa ja ruotsi, joista ensin mainittu nousi tärkeimmäksi.

Eräs koehenkilöistä (5M51) oli opiskellut hieman unkaria. Hän kertoi, ettei käyttänyt kokeessa unkaria hyödykseen. Eikä se luultavasti olisi ollut kovin menestyksekkästä, vaikka hän niin olisi tehnytkin, ja vaikka kokeessa olisikin ollut muutakin sanastoa kuin suomelle ja virolle historiallisessa mielessä yhteistä: Ensinnäkin, unkari ei juuri ole antanut lainasanoja itämerensuomalaisiin kieliin. Toiseksi, ne hyvin vanhat kokeessa käytetyt sanat, joilla on sama alkuperä kaikissa kolmessa kielessä voivat olla unkarissa hyvin erilaisia. Esimerkiksi viron *nelja* (suomeksi 'neljän') olisi unkariksi tässä kokeessa käytetyssä lauseyhteydessä *négy*. Toisaalta ne unkarin sanat, jotka ovat kokeen virolaisiin sanoihin nähden samankaltaisia, eivät juuri olisi hyödyttäneet koehenkilöä, koska myös suomen sanat ovat näihin viron sanoihin nähden hyvin samanlaisia. Onhan oletettavaa, että koehenkilö olisi verrannut ensisijaisesti suomeen eikä unkariin. Esimerkiksi viron sana *all* ('alla'), joka on johdettu alun perin viron substantiivista *ala*

(’ala’) muistuttaa paljon suomen vastaavaa sanaa. Unkariksi *ala* on hyvin samankaltainen, eli *al*, tosin merkityksessä ’alaosa’. Puolestaan jo näistä poikkeava *alatt* merkitsee suomeksi ’alla’.

Muihin strategioihin, jotka eivät olleet ensisijaisia koehenkilöille kuului muun muassa käännettävän sanan sanaluokan päättelemisen. Tämän strategian maininnut koehenkilö toivoi, että sanaluokan hahmottaminen helpottaisi sanan itsensäkin kääntämistä. Lisäksi yksi koehenkilöistä pyrki käyttämään hyödykseen metatietoa, eli yritti hyödyntää kokeessa ollutta aineistoa. Hän osasi päätellä sanan *võib*, ’voi(pi)’ sen yhteydessä olevien pohjustimien avulla ja pyrki näin hyödyntämään tätä tietoa myös sanan *või* kääntämisessä.

Eräät koehenkilöistä myös käänsivät paikoin muistinvaraisesti. He muistivat nähneensä joskus aikaisemmin jonkin kokeessa esiintyneen sanan, ja pyrkivät muistikuvansa tukemana oikeaan lopputulokseen. Tätä esiintyi hyvin harvoin, mutta eräs koehenkilö osasi esimerkiksi kertoa, että viron sananloppuinen *d* vastaa suomen monikon tunnusta *t*. Sen perusteella hän päätteli aivan oikein, että sana *maad* on suomeksi ’maat’. Taulukko 8 esittää nämä eri strategiat koehenkilöiden itsensä asettamassa tärkeysjärjestyksessä tai silloin kun he eivät osanneet niitä tärkeysjärjestykseen asettaa, niin mainitsemisjärjestyksessä. Jälkimmäiset tapaukset kuuluvat vähemmistöön. Mikäli koehenkilö on tehnyt olennaisia huomiota järjestyksestä, nämä huomiot on erikseen mainittu. Samassa solussa olevat strategiat on sijoitettu samaan soluun, koska täyttä selvyyttä niiden keskinäisestä suhteesta ei ole haastatteluaineiston pohjalta saatu.

Kuten Taulukoista 8–9 havaitaan, sen lisäksi, että suomeen vertaaminen oli suosituin kääntämisstrategia, se oli myös yleisin strategia. Kaikki koehenkilöt käyttivät sitä apuna. Lisäksi niiden seitsemän koehenkilön joukossa, jotka paransivat tulostaan keskimääräistä enemmän, oli viisi sellaista, joilla suomeen vertaaminen oli ensisijaisin strategia. Kaksi koehenkilöä piti sitä toiseksi tärkeimpänä strategianaan. Puolestaan niiden seitsemän koehenkilön joukossa, jotka menestyivät keskimääräistä paremmin kokeen osassa 2, oli neljä koehenkilöä, joille suomeen vertaaminen oli tärkein strategia. Lopuille kolmelle koehenkilölle se oli toiseksi merkittävin menetelmä. Eli siis heillä, jotka paransivat tulostaan keskimääräistä enemmän ja heillä, jotka menestyivät osassa 2 keskimääräistä paremmin, suomeen vertaaminen oli hieman yleisempi strategia kaikkiin koehenkilöihin verrattaessa.

Taulukko 8. Kunkin koehenkilön käyttämät strategiat viron sanojen ymmärtämiseksi tärkeysjärjestyksessä tai mainitsemisjärjestyksessä.

Koehenkilö	1. käänösstrategia	2. käänösstrategia	3. käänösstrategia	4. käänösstrategia	5. käänösstrategia	Muuta
1N27	Suomeen vertaaminen	Pohjustimien käyttö				
2M35	Suomeen vertaaminen	Pohjustimien käyttö / Englantiin vertaaminen	Englantiin vertaaminen	Tekstin sidosteisuus		2. ja 3. strategian eron teko vaikeaa
3N27	Sana-järjestyksen tarkkailu	Pohjustimien käyttö	Intuitio	Suomeen vertaaminen		
4N20	Intuitio	Suomeen vertaaminen	Pohjustimien käyttö	Sanaluokan päättely	Äänneasun aikaansaamat mielikuvat	
5M51	Pohjustimien käyttö / Tekstin sidosteisuus	Suomeen vertaaminen	Metatieto			
6N27	Suomeen vertaaminen	Tekstin sidosteisuus	Pohjustimien käyttö	Äänneasun aikaansaamat mielikuvat		
7M25	Suomeen vertaaminen	Tekstin sidosteisuus / Pohjustimien käyttö	Muisti	Äänneasun aikaansaamat mielikuvat		
8N33	Pohjustimien käyttö	Suomeen vertaaminen	Muihin kieliin vertaaminen	Tekstin sidosteisuus	Äänneasun aikaansaamat mielikuvat	
9M33	Tekstin sidosteisuus / Pohjustimien käyttö	Äänneasun aikaansaamat mielikuvat	Suomeen vertaaminen			1.–3. strategian eron teko vaikeaa
10N34	Tekstin sidosteisuus / Pohjustimien käyttö	Suomeen vertaaminen	Englantiin vertaaminen	Ruotsiin vertaaminen	Muisti	6. strategia: äänneasun aikaansaamat mielikuvat
11M37	Suomeen vertaaminen	Tekstin sidosteisuus / Pohjustimien käyttö				

Koehenkilö	1. käännösstrategia	2. käännösstrategia	3. käännösstrategia	4. käännösstrategia	5. käännösstrategia	Muuta
12M33	Tekstin sidosteisuus / Pohjustimien käyttö	Suomeen vertaaminen	Muisti	Äänneasun		
13N58	Suomeen vertaaminen	Tekstin sidosteisuus / Pohjustimien käyttö	Äänneasun aikaansaamat mielikuvat	Ruotsiin, Englantiin ja Saksaan vertaaminen		
14N26	Suomeen vertaaminen	Tekstin sidosteisuus	Englantiin vertaaminen	Äänneasun aikaansaamat mielikuvat		
15M21	Suomeen vertaaminen/ Äänneasun aikaansaamat mielikuvat	Englantiin vertaaminen	Saksaan vertaaminen			

Taulukko 9. Käytetyimmät strategiat viron sanojen ymmärtämiseksi.

Käännösstrategia	Tärkein strategia	Toiseksi tärkein strategia	Kolmanneksi tärkein strategia	Neljänneksi tärkein strategia	Viidenneksi tärkein strategia	Yht.
Suomeen vertaaminen	8 koehenkilöllä	5 koehenkilöllä	1 koehenkilöllä	1 koehenkilöllä		15
Pohjustimet	5 koehenkilöllä	6 koehenkilöllä	2 koehenkilöllä			13
Tekstin sidosteisuus	4 koehenkilöllä	4 koehenkilöllä		2 koehenkilöllä		10
Äänneasun aikaansaamat mielikuvat¹	1 koehenkilöllä	1 koehenkilöllä	1 koehenkilöllä	3 koehenkilöllä	2 koehenkilöllä	8
Intuitio	1 koehenkilöllä		1 koehenkilöllä			2
Sanajärjestyksen tarkkailu	1 koehenkilöllä					1
Muihin kieliin kuin suomeen vertaaminen		2 koehenkilöllä; Englanti ×2	5 koehenkilöllä; Englanti ×3 Saksa ×1 täsmennyksen ×1	2 koehenkilöllä; Ruotsi ×1 Englanti, Saksa ja Ruotsi ×1		9
Muisti			2 koehenkilöllä		1 koehenkilöllä	3
Metatieto			1 koehenkilöllä			1
Sanaluokan päättely				1 koehenkilöllä		1

¹Äänneasun aikaansaamat mielikuvat mainittiin myös ainoana kuudenneksi tärkeimpänä strategiana.

Myös pohjustimien käyttö tai tekstin sidosteisuuden tarkkailu olivat monella koehenkilöllä suosituin menetelmä, ja ne olivat keskinäisessä vertailussakin lähes yhtä suosittuja tapoja. Yhdessä ne tavallaan myös kilpailevat lähes tasaväkisesti suomeen vertaamisen kanssa siitä, kumpi oli käytetyin strategia. Näin on, koska kuten edellä todettiin, eronteko pohjustimien käytön ja tekstin sidosteisuuden välillä oli toisinaan vaikeaa. Joka tapauksessa pohjustimien käyttö ja tekstin sidosteisuuden tarkkailu olivat joko yksittäisinä strategioina tai yhdessä (Koehenkilön vastauksesta ei voitu päätellä kumpi strategia oli tärkeämpi.) viiden koehenkilön tärkeimpänä strategiana käännoستهتävässä. Huomionarvoista on, että myös toisiin kieliin kuin suomeen vertaaminen oli suosittu menetelmä, vaikka se ei ollut kenenkään tärkein strategia. Käytetyimmät strategiat ovat linjassa aikaisemman tutkimuksen kanssa (ks. Muikku-Werner 2015: 211). Niissä käytettyjä strategioita ovat olleet muun muassa pohjustimet tekstissä, suomeen ja muihin kieliin vertaaminen, omien viron sanastoa koskevien muistikuvien hyödyntäminen sekä se, miten käännoسهdotus sopii tekstikokonaisuuteen (Muikku-Werner 2015: 207–208). Kaikki nämä strategiat tulivat esiin käsillä olevassa tutkimuksessakin.

4.3 Koehenkilöiden näkemykset kuvavihjeistä ja kielisukulaisuudesta

4.3.1 Haastattelujen sisällönanalyysi

Haastattelun tuloksia analysoitiin sisällönanalyysin menetelmiä käyttäen. Se on analyysimenetelmä, joka soveltuu hyvin laadulliseen tutkimukseen (Tuomi & Sarajarvi 2013: 91). Käytännössä se on kirjoitettujen, kuultujen ja nähtyjen sisältöjen analyysia, jossa kerätystä aineistosta erotellaan tutkimuksen päämäärien kannalta kiinnostava aines; rajataan muut epäolennaiset aiheet pois; luokitellaan ja teemoitellaan, eli ryhmitellään aihepiirien mukaan, kiinnostava aineisto ja tehdään siitä lopuksi yhteenveto (mts. 92–93). Tätä tutkimusta varten tehdyt haastattelut purettiin niin, että niistä tehtiin sanatarkka litteraatti siltä osin, kun ne olivat merkittäviä tutkimuskysymysten kannalta.

Tässä tutkimuksessa näitä sisällönanalyysin ohjenuoria noudatettiin käytännön tasolla niin, että haastatteluaineiston kiinnostavimpina aineksina nähtiin ne vastaukset, joissa koehenkilöt puhuivat käännoسهkokeessa käyttämistään strategioista sekä siitä, miten kuvat tuntuvat vaikuttavan kääntämiseen; tiedoistaan virosta sekä muista suomen sukukielistä ja suhteestaan virolaisuuteen sekä viron kieleen. Ensimmäinen aines oli kiinnostavaa siksi, koska sen avulla pystyttiin selvittämään, millaisia strategioita suomen ja viron sukulaisuussuhteen tietävät ja

vastaavasti siitä tietämättömät käyttivät käännoستهتävssä, ja miten nämä tiedot mahdollisesti vaikuttivat kokeen lopputulokseen. Toisaalta kuvien käytön kokemukset olivat tärkeitä tällaista koeasetelmaa pilotoitaessa. Puolestaan sellaiset vastaukset, joissa koehenkilöt puhuvat suhteesta virolaisuuteen olivat myös tärkeitä, jotta koehenkilöt pystyttiin luokittelemaan suhtautumisensa mukaan.

4.3.2 Koehenkilöiden näkemykset kuvavihjeiden käytöstä

Kerätyn haastatteluaineiston avulla pystyttiin myös analysoimaan sitä, miten koehenkilöt kokivat kokeen osassa 2 käytetyt kuvavihjeet, ja pitivätkö he niitä kääntämistä helpottavina tekijöinä. Aineiston perusteella voidaan todeta, että kaikki koehenkilöt, jotka asiaan kantaa ottivat, pitivät kuvavihjeitä vähintään jossain määrin hyödyllisinä. Monet heistä kertoivat, että niistä oli ratkaisevaa apua verrattuna kokeen osaan 1, ja osa mainitsi, että kuvavihje koettiin suurena apuna jotain tiettyä hankalaksi käännettäväksi osoittautunutta sanaa käännettäessä. Tätä kokemusta ei kuvailtu kovinkaan tarkasti, vaan koehenkilöt kertoivat varsin suorasanaisesti, että kuvat vain yksinkertaisesti meidän mielestään helpottivat kääntämistä.

Vain neljä kaikista vastaajista ei ottanut kuvavihjeisiin ja niiden mahdollisesti tarjoamaan apuun kantaa suoraan. Nämä koehenkilöiden 2M35 ja 8N33 pohdinnat (5) ja (6) kuvavihjeistä kuvaavat varsin hyvin sitä, miten niihin yleisesti ottaen suhtauduttiin. Niiden perusteella voidaan ajatella, että koehenkilöt kokivat kääntämisen jonkinlaisena valintojen tekemisenä, eli heillä saattoi olla mielessään joitakin käännosvaihtoehtoja, joiden pohjalta he vastauksiaan antoivat. On mahdollista, että kuvavihjeet koettiin niin, että ne helpottivat näiden vaihtoehtojen karsintaa ja jonkinlaista paremmuusjärjestykseen asettamista:

5) Ne kuvathan siinä vaikutti selkeesti, että siinä ei enää ollu oikeen valinnan varaa sillä lailla [kuin kokeen osassa 1]. Se konteksti siinä tuli niin selkeesti siinä niin ku esiin sitte siitä kuvasta.
(2M35, ohjelmistosuunnittelija)

6) Niin totta kai se toi sit siihen tavallaan sit sen oman lisänsä että. Sitten totta kai sen perusteella, jos oli menny ekassa ihan totaalisen pieleen, niin ku jotkut meni, niin sitten sai ehkä vähän enemmän vihiä siitä mistä voi oikeesti olla kyse.
(8N33, projektipäällikkönä työskentelevä kauppatieteiden maisteri)

Mutta kuten todettua, suhtautuminen vihjeisiin vaihteli. Vaikka kaikki asiaan kantaa otaneet mainitsivat, että ne vähintäänkin jossain määrin olivat avuksi, niin he kaikki eivät kokeneet kuvavihjeitä hyödyllisiksi jokaista sanaa käännettäessä. Tällaiset huomiot, kuten koehenkilö 6N27:n kommentti olivat kuitenkin vähemmistössä: ”– – ku mä katsoin sitä kuvaa, nii sit mä mietin, että tää mene vieläkin enemmän pieleen varmaan tää mun”. Tällaiset kommentit koskivat pääsääntöisesti sanoja, jotka olivat kaikille koehenkilöille haastavia ja jotka melko usein käännettiin väärin. Toisaalta osa koki kuvat tärkeinä juuri haastavia sanoja käännettäessä, kuten (7) 10N34 kertoi:

7) Ne missä ei ollu mitään hajua, niin kuva oli ainut hyvä vinkki.
(10N34, rakennusinsinööriopiskelija)

Haastatteluissa kuitenkin tuli ilmi, että monet koehenkilöt olivat kokeen osassa 1 kokeneet jonkin tietyn käännettävän sanan haastavaksi, mutta osassa 2 samalle sanalle annettu kuvavihje teki kääntämisestä heidän mielestään paljon helpompaa, kun tunne siitä, että käännös- vaihtoehtoja voisi olla useita ei ollut enää niin voimakas. Näin (8) vihjeistä saadun avun koki 2M35:

8) Sitte ku näki sen kuvan siitä kahvikupista ja mainoksesta [Kuvavihje oli mainos, jossa oli teksti *Hea kohvi*, ’hyvä kahvi’, ja siitä oli käännettävä sana *hea*.] ni sitte siinä ei ollu kyllä enää hirveesti arpomista.
(2M35, ohjelmistosuunnittelija)

4.3.3 Kielisukulaisuuden tiedostaminen

Tutkimuksen hypoteeseissa esitettiin, että osa ihmisistä on jaettavissa eri luokkiin sen perusteella, miten he suhtautuvat sukukieliä puhuviin kansoihin. Tämän lisäksi odotettiin, että he osa heistä omaa murreidentiteettinsä ja äidinkielellisen identiteettinsä jälkeen vielä taipumuksen samaistua sukukielen puhujiin; toiset lähes huomaamattoman, toiset ajoittain esiin tulevan ja toiset jokseenkin selväpiirteisenkin. Hypoteesi näyttäisi pitävän paikkansa, eli koehenkilöitä pystyttiin ryhmittelemänä näillä perusteilla. Tulos vaikuttaisi liittyvän Garrettin, Couplandin ja Williamsin (2003: 3) teorioihin koskien kielen ymmärtämistä, asenteita ja niiden eri luokkia, erityisesti affektiivista luokkaa (ks. alaluku 2.1.3).

Tämän tutkimuksen tulosten osalta kyse voi olla paikoin tiedostamattomasta, mutta vahvastakin henkisestä ominaisuudesta, ja toisinaan vasta asiaa pohtiessaan koehenkilöt toivat tämän sukukiel(t)en puhujiin samaistumisensa esiin. Osa toi samaistumisensa heti esiin, osa sitä mukaa, kun he asiaa pohtivat.

Seuraavissa lainatuissa haastatteluvastauksissa eräät koehenkilöt kertovat samaistumisestaan virolaisuuteen tavalla, joka on oleellinen tämän tutkimuksen kolmannen tutkimuskysymyksen kannalta, sillä he puhuvat esimerkiksi kiinnostuksestaan viron kieleen ja Viroon maana, virolaisten ystävällisyydestä sekä myötätunnostaan heitä kohtaan. Tässä yhteydessä katsotaan, että nämä seikat osoittavat samaistumisen tunnetta. Kun koehenkilöitä pyydettiin kuvaamaan suhdettaan tai muistojaan Viroon, virolaisiin tai viron kieleen liittyen, he kertoivat monenlaisista kokemuksista ja mielikuvista. Näin (9) suhdettaan kuvaili 12M33, jonka vastauksesta näkyy kiinnostus viron ymmärtämiseen, mutta myös myötätunto sukukielen puhujia kohtaan:

9) No, ei mulla... En mä voi väittää, et mulla mitenkään hirveen läheinen suhde olis. En oikein tunne virolaisia sillein, mutta kuitenkin oon... Oon aina jotenkin tykänny kuitenkin siitä kielestä, et se kuulostaa kivalta. Ja... ja sitten joskus aikasemminkin harrastanut tämmöstä just, että yrittäny... yrittäny ymmärtää, että mitä tarkoittaa. Ku se on kuitenkin suomen sukukieli. [– –] Estonian onnettomuus tietysti tulee [mieleen]... Sehän oli hirveä tragedia Virolle. (12M33, humanististen tieteiden kandidaatti, meänkieltä harrastava germanisti)

Eräs parhaiten kokeessa menestyneistä koehenkilöistä oli tutustunut virolaisuuteen jo hyvin nuorena. Hän osoitti (10) myös mielenkiintoa viron kieltä ja virolaisuutta kohtaan:

10) Pienempänä, siis ihan lapsena... Mä en ihan niitä ensimmäisiä reissuja muista. Niin papalla oli toi mökki Saarenmaalla, Kuressaarella. Niin käytiin siellä aina kesällä pari viikkoa käymässä. Sitten siellä hengailtiin, ja sitte pappa hankki jossain vaiheessa tota virolaisen vaimon. Sitte hänen kanssaan on tullut kanssa juteltua totta kai. [– –] Ehkä siitä tuli kans jotain semmosta, että haluaa oppia jotain viroa, että siks mulla oli pienenä se [viron kielen] sanakirja. (7M25, informaatioteknologian ylioppilas)

Toisaalta osalla koehenkilöillä haastatteluvastauksista tuli ilmi se, että myönteinen suhtautuminen virolaisuuteen oli tietyllä tapaa omaksuttu jo omilta vanhemmilta ja tietyt virolaisuuteen liittyvät tapahtumat kytkeytyivät ainakin jossain määrin haastateltavan omiin elämäntapahtumiin. 13N58 olikin eräs niistä koehenkilöistä (11), jotka kutsuivat virolaisia sukulaiskansaksi tai veljeskansaksi:

11) No, ihan hyvin myönteisiä [kokemuksia on]. Ajattelen, että se on semmoinen sukulaiskansa kyllä, ja muistan, että jotenkin olen niin ku... Se historia tuli niinku lähelle sillä lailla, että nuorinta lasta... lapsen sain, kun tuota Viro itsenäisty. Nii mä siitä niin ku muistan, että se on niin lähellä se. Ja sillain ajattelen, että meillä on yhteinen vihollinen. Jos tämän nyt saa ihan näin provosoivasti sanoa. [– –] Ja että olen hyvin asenteellinen niin ku kyllä tuonne Venäjän suuntaan. Ihan jo siitä johtuen, että minun isäni on ollut siellä rintamalla. [– –] Niin, äiti sano ihan viimesillään – se on ollu hauassa kyllä jo kohta kaksikymmentä vuotta. Se sano, että vielä se venäläinen tulee siitä rajan ylite. Niin tuota ehkä siks mulla on tähän Viroon semmonen... Tämän takia niin kun hirmu sympaattinen... Mää niin ku ajattelen, että ne on ihan oikeasti klaaranneet sieltä niin kun... Että se ei oo ollu itsestään selvää, että se on itsenäinen maa tänä päivänä. Tiedän olevani hyvinkin asenteellinen.
(13N58, terapeutti)

Kun tarkastellaan 6N27:n vastausta (12) suhteestaan virolaisuuteen, voidaan siitä huomata omanlainen kiinnostus viron kieleen. Lisäksi hän piti virolaisia mukavina ja Viroa maana hauskana ja hänellä oli siitä myönteinen kuva. Hän kertoi, että viron kieli kuulostaa lupsakalta, hauskalta ja myös siltä, että siinä on jotain samaa suomen kanssa. Nämä mainitut seikat ja oletettavasti niistä kummunnut mielenkiinto oli innostanut häntä matkimaankin viroa useaan otteeseen ja leikittelemään kielellä. Se lieneekin kieltä osaamattomalle, mutta siitä kiinnostuneelle eräs helpompia tapoja lähentyä vierasta kieltä:

12) Se [viron kieli] kuulostaa hauskalta. Ja sit se painotus, miten he puhuu, kuulostaa semmoselta lupsakalta. [– –] Torstainahan mä taas sinne [Viroon] menen yöpymään taikka siitä ohi kuljen, ja oltiin me nyt kesälläkin tuolla käymässä. [– –] Ihan vaan siis Tallinnassa käytiin. [– –] Sisarusten kesken oltiin siellä. Ja siinä kun vähän tota kaljoteltiin... [– –] ...ja sitten saatiin – tällasii hyvii ideoita – että, no, mepäs sitten koitetaan niin kun imitoida tätä niin kun tätä kieltä ja tota niin puhua omia juttujamme vähän niin kun, että tota tollasella niin kun virolaisella painotuksilla ja kaikkea tota läppää siinä heitettiin. Ja se kuulostaa siis äärimmäisen hauskalta. Ja kerran [– –] baarissa tuota itse asiassa mä oon ihan läpällä niin kun mukamas puhunut tällasella virolaisella painotuksella ja vähän niin kun suomen kielen kuuloisia sanoja sillä tavalla, että se kanssa... tota niin kaveri siinä luuli, et mä osaan sitä kieltä oikeesti puhua. Se on tota niin minusta hauska [kieli] ja tota paikka itsessään. Tai niin kun hyvin niin ku pintapuolisen raapasun mä nyt olen saanut Virosta näin ylipäätään, että en oo nyt niin ku siellä hirveesti hengailtu. Mutta ihmiset on ainakin ihan mukavia ja näin, että positiivinen kuva on kyllä mestasta. Haluaisin kahlata hieman enemmänkin. Onhan se tossa lähellä.
(6N27, asiantuntijatehtävissä työskentelevä tradenomi)

Kuten oletettavaa olikin, eivät kaikki myönteisesti virolaisuuteen suhtautuneet nähneet myönteistä suhtautumistaan kokonaisvaltaisena asiana. Silti myönteisiä muistoja ja mielikuvia

oli, ja ne olivat muotoutuneet esimerkiksi harrastusten kautta. Koehenkilöllä 8N33 ne (13) liittyivät kulttuuriin, mutta myös itse virolaisiin, jotka hän koki ainakin oman harrastuksensa puitteissa iloisina ja hyvinä laulajina:

13) Mä oon siis kerran tosiaan käynyt [Virossa] niin ku pidemmän aikaa ja sit oon käyny siis ihan pienenä joskus siinä Tallinnan satamassa. [– –] En oo ihan hirveesti siellä käynyt, mutta yhen reissun kuorolaisten kanssa siellä käytiin. Ja siellä oli sitte... Totta kai kuuli sitä kieltä ja näki näitä, mut tavallaan niin kun muut kielet on niin paljon tutumpia, et tää oli jotenki turhauttavaa, koska sitä ei niin kun vaa jotenki hoksannu kaikkia sanoja sieltä. Mutta mitenkään muuten ei oo mitään oikeestaan... ei oo plussaa eikä miinusta, ihan niin kun neutraali suhtautuminen viroon [Viroon?]. [– –] Meillä on ystävyyskuoro Tartossa meiän kuoron kanssa, niin me käytiin siellä sitten tässä varmaan joku viitisen vuotta sitten laulamassa siellä pitkin Tarton kujia ja kyliä sitten sen toisen kuoron kanssa. Ja ne on myöskin käyny sitten täällä [Suomessa] vierailemassa myöskin se kuoro. Hirveen ilosta porukkaa ja kovia tyttöjä laulamaan. [Haastattelija: Ihan sellaset myönteiset muistot ainakin tästä?] Kyllä! On, joo. Ne oli ihan hauskat.

(8N33, projektipäällikkönä työskentelevä kauppatieteiden maisteri)

Myös asenteet voivat vaikuttaa keskinäiseen ymmärrettävyyteen, vaikkei niitä tässä yhteydessä olekaan tarkasteltu. Aiheesta tehdyt tutkimukset koskevat länsigermaanisiksi kieliä. Niiden osalta on todettu, että myönteinen asenne sukukieleen, sen puhujiin tai alueisiin, jossa sukukieltä puhutaan, ei merkittävästi paranna ymmärrettävyyttä – mutta spekuloidu sillä, että motivaation puute voi ehkä huonontaa keskinäistä ymmärrettävyyttä (van Bezooijen & Gooskens 2007: 254).

On kuitenkin syytä huomata, että eri kielikuntien välillä voi olla eroja siinä, miten sukukieliin suhtaudutaan ja niiden puhujiin samaistutaan. Esimerkiksi Brown (2010: 272–273) toteaa, että monet suomalais-ugrilaiset kansat kokevat tietynlaista pienuuden ja haavoittuvuuden tunnetta ja ajattelevat näin toisistakin suomalais-ugrilaisista kansoista. Ylipäättään suomalais-ugrilaisien kielten puhujien maailmankuvia pidetään samankaltaisina (Fenno-Ugria b). Samaistumisen tunne voi puolestaan synnyttää halun yrittää ymmärtää sukukieltä. Tästä syystä suomalais-ugrilaisien ja länsigermaanisten kielten puhujia koskevat tutkimustulokset voivat poiketa toisistaan – mikä on tärkeä seikka mahdollisten jatkotutkimusten kannalta.

4.3.4 Koehenkilöiden tiedot virosta ja muista suomen sukukielistä

Sen lisäksi, että koehenkilöiden kanssa keskusteltiin heidän suhteestaan Viroon ja virolaisiin, heiltä kysyttiin myös mitä he tietävät suomen sukukielistä. Koehenkilöitä myös kehoitettiin nimeämään suomen sukukieliä, niitä puhuvia kansoja tai näiden kielten puhuma-aloja. Taulukko 10 kuvaa niitä tietoja, joita koehenkilöt osasivat kertoa näistä kolmesta aihealueesta. Paikoin keskustelua käytiin muistakin sukukieliin ja niitä puhuviin kansoihin liittyvistä aiheista, mutta tässä taulukossa keskitytään näihin kolmeen piirteeseen yhtenäisen linjan luomiseksi. Kuitenkin sellaisten henkilöiden, jotka eivät tienneet viron olevan suomen sukukieli, osuus jäi liian pieneksi, jotta määrällinen tarkastelu olisi ollut tämän seikan ja keskinäisen ymmärrettävyyden suhteen mahdollista.

Koska sukukieliä ja niitä puhuvia kansoja koskevaa keskustelua käytiin myös haastattelun muissa vaiheissa – ennen kuin sukukieliä koskevia kysymyksiä ehdittiin esittää – on koehenkilöiden jo tuolloin etukäteen mainitsemissa tietoja myös liitetty mukaan tähän taulukkoon. Tällaiset koehenkilöiden tekemät maininnat ovat kuitenkin vähemmistössä ja Taulukko 10:n sisältö on pääosin kerätty nimenomaan siitä vaiheesta haastattelua, jossa koehenkilöiltä kysyttiin heidän tietojaan sukukielistä. Taulukossa esiintyvät tiedot, kuten ”suomalais-ugrilaiset kielet”, jonkin (tavallisesti koehenkilölle tuntemattoman) sukukielen puhuma-ala tai jonkin kansan nimi, on mainittu taulukossa yleensä vain niissä tapauksissa, joissa koehenkilö ei juurikaan osannut nimetä kieliä. Tällöin häntä on nimittäin kehoitettu kertomaan jotain muuta sukukielistä kuin niiden nimiä, ja tuolloin tällaiset maininnat olivat tavallisia. Näin (14) asiaa pohti 6N27:

14) Niitä on opiskeltu joskus äidinkielen tunnilla yläasteella viimeks näitä suomen sukukieliä. Unkari on jostain syystä kuulemma suomen sukukieli, vaikkei se oo lähelläkään sitä minun mielestä. [Haastattelija: Osaatko jotain muita suomen sukukieliä nimetä?] Apua, niillä oli niin omituisia nimii. Niitä jossakin tuolla Siperiassa solkataan, että enhän mä muista. Siitä on varmaan 15 vuotta aikaa, kun mä oon niitä tapaillu. Ei oo tarvinnu niin ku tätä ainakaan siis minun alalla. Varmaan sit, jos mä oisin kielitieteilijä, niin se vois olla hyvinkin, et niit tulis sieltä. [– –] [Haastattelija: Sulla oli kuitenkin sellanen mielikuva. Missä sanoitkaan, että missä päin niitä puhutaan?] Jossakin tuolla, tota noin, niin Venäjän siellä. [Haastattelija: Pystytkö tarkentaa yhtään tai tuleeko mitään, niin kun, vaikka kansan nimee mieleen, joka puhuis jotain suomen sukukieltä siellä päin?] Varmaan siellä niin ku. Mitä näitä niin ku? Karjalan seutuvilla siellä. Sanotaan näin, että näin, että tämän vuoriston niin kun meidän puolella ja ehkä sit siellä, ehkä siellä pohjoisemmissa osissa Venäjää, mut Ural-vuorten tällä puolella. [Haastattelija: Mut ei tuu niin kun nimee mieleen, minkään kielen?] Ei, nyt en tiiä.

(6N27, asiantuntijatehtävissä työskentelevä tradenomi)

Koehenkilöistä 13 osasi mainita viron suomen sukukieleksi, mutta neljä heistä mainitsi sen sukukieleksi vasta, kun sitä kysyttiin erikseen. Tämä tosin saattoi näillä neljällä johtua siitä, että he pitivät asiaa tilanteen, eli juuri tehdyn kielikokeen, vuoksi niin itsestään selvänä, että kieli jäi siksi mainitsematta. Yhteensä 12 koehenkilöä osasi nimetä unkarin suomen sukukieleksi. Kaksi koehenkilöä, joista toinen epäröi, osasi kertoa, että saame on sukukieli suomelle. Kumpikaan ei osannut kertoa, että kyseessä on itse asiassa oma kieliryhmänsä, johon kuuluu 12 eri kieltä. Kolme koehenkilöä mainitsi Inkerin alueen tai inkerinsuomalaiset, mutta ainoastaan yksi heistä (2M35) muisti, että kyseessä ei olekaan kieli, vaan alue ja eräs omaleimainen suomalaisryhmä.

Neljä koehenkilöä osasi nimetä Karjalan suomen sukukielten puhuma-alueeksi, mutta yksikään koehenkilö ei osannut nimetä Karjalassa puhuttavia kieliä. Kaksi koehenkilöä mainitsi Ural-vuoriston suomen sukukielten puhuma-alueita kuvatessaan, mutta kumpikaan ei osannut kertoa tarkasti, miten kielten puhuma-alat sijoittuvat siihen nähden. On mahdollista, että Uralvuoriston nimi on jäänyt heidän mieleensä siitä, että suomen sukukieliä nimitetään myös uralilaisiksi kieliksi.

Yksi koehenkilö mainitsi haastattelussa liivin kielen, ja toinen kertoi, että suomen sukukieliä puhutaan Latviassa, mikä voisi sekin viitata liivin kieleen. Toisaalta tämä koehenkilö mainitsi myös Liettuan alueen vastauksessaan. Ehkä siis Latviakin oli vain silkka arvaus. Eräs koehenkilö osasi kertoa, että suomen sukukieliä puhutaan Volgan rannoilla – yhtäältä toinen koehenkilö osasi nimetä yhdeksi suomen sukukieleksi marin, jota (Koehenkilö ei tiennyt, että marin kieli jakautuu kahteen kielimuotoon.) tällä alueella nimenomaan puhutaan. Kukaan koehenkilöistä ei osannut nimetä yhtään samojedikieltä. Myös Siperia mainittiin suomen sukukielten puhuma-alueena, ja lisäksi koehenkilö 15M21 osasi nimetä selvästi muita enemmän ja melko paljon sukukieliä puhuvia kansoja, kuten udmurtit, marit ja mansit.

Koehenkilöille tehdyissä haastatteluissa tuli ilmi, että kaksi heistä ei tiennyt viron olevan suomen sukukieli. Tämä osajoukko jää kuitenkin niin pieneksi, ettei sen perusteella voida vetää johtopäätöksiä asian tietämisen tai tietämättömyyden vaikutuksesta keskinäiseen ymmärrettävyyteen. Näyttäisi kuitenkin siltä, että vaikka sukukielen käsite on maallikolle osin epäselvä, he voivat silti nähdä kielten välillä yhtäläisyyksiä. Maallikoilla voinee olla monenlaisia käsitteitä siitä, miksi kielet ovat toisiaan muistuttavia. Tällaiset henkilöt voinevat esimerkiksi ajatella, että jokin kieli on saanut paljon lainasanoja jostain toisesta kielestä. Esimerkiksi (15) koehenkilö 7M25 totesi haastattelussa näin, kun häneltä kysyttiin, että mitä hän tietää viron kielestä ja kun häneltä myöhemmin kysyttiin, että onko viro suomen sukukieli:

15) [viron kieli] on ottanut vaikutteita niin ku suomesta. [- -] Ei se vissiin niin ku lingvistikseen tai niin ku kielitieteiden meiningeissä oo [sukukieli], mutta kyllähän niissä niin ku vaikutteita on.

(7M25, informaatioteknologian ylioppilas)

Taulukko 10. Koehenkilöiden mainitsemat sukukielet, niiden puhuma-alat tai kieliä puhuvat kansat.

Koehenkilö	Ensimmäisenä mainittu	Toisena mainittu	Kolmantena mainittu	Neljäntenä tai sen jälkeen mainittu
1N27	viro	unkari	saame	liivi
2M35	unkari	[jokin] Uralin suunnalla, Volgan rannalla	Inkeri tai inkerin-suomalaiset	viro
3N27	viro ¹			
4N20	unkari	viro ¹		
5M51	unkari	”Venäjän puolelle varmaan”	suomalais-ugrilaiset kielet	Karjalassa, Venäjän puolella
6N27	viro	unkari	”omituisia nimiä, Siperiassa Venäjällä”	”Karjalassa, Uralvuorten tällä puolella”
7M25	suomalais-ugrilaiset kielet	unkari		
8N33	viro	suomalais-ugrilaiset kielet	Latvian ja Liettuan alue	unkari
9M33	viro	unkari	saame mahdollisesti	
10N34	viro	”Inkeriläiset puhuneet [suomen sukukieltä], venäjä tullut tilalle”		
11M37	suomalais-ugrilaiset kielet	unkari	”Eivät ole lähelläkään germaanisia kieliä”	viro ¹
12M33	viro	meänkieli	unkari	Karjalassa puhuttavia kieliä
13N58	viro ¹	– [tekninen ongelma]		
14N26	viro	unkari	Venäjällä alkuperäiskansat, vähemmistöjä	”Siperiassa, ei suurissa kaupungeissa, syrjäseuduilla”
15M21	viro	udmurtit	marit	mansit; unkari; Inkeri; Karjalan kansas; alueet Viron lähetyvillä; komi

¹Vastaus on saatu erikseen kysyttäessä, että onko viro suomen sukukieli vai ei.

Eikä ole tavatonta, että maallikot sanovat viron kielessä olevan paljon suomen sanoja, vaikka kielitieteen näkökulmasta kyse on usein yhteisestä kantakielestä periytyneistä sanoista. Lausunnostaan huolimatta 7M25 käytti ensisijaisimpana viron ymmärtämisen strategianaan suomeen vertaamista. Huomion arvoista on, että koehenkilöt havaitsivat samankaltaisuuksia viron ja suomen välillä ja menestyivät kokeessa, vaikka he eivät välttämättä tienneet suomen ja viron olevan sukukieliä. Tähän saattoi vaikuttaa jokin muu tekijä, esimerkiksi kiinnostus viron kieltä kohtaan, matkailu Virossa tai toisen sukukielen (esimerkiksi unkarin) opiskelu, eli ne ominaisuudet, joita koehenkilöt 7M25 ja 5M51 omasivat. Kuitenkaan tämän perusteella uskottavia johtopäätöksiä ei voida tehdä, koska sukulaissuhteesta tietämättömiä oli niin vähän tilastollisten merkitsevyyksien laskemiseksi.

4.3.5 Koehenkilöt ja suhtautuminen virolaisuuteen

Haastateltavat voidaan jakaa eri ryhmiin sen mukaan, mikä on heidän suhteensa virolaisuuteen ja viron kieleen. Päämääränä on kerätyn aineiston kuvailu, joissa pääryhmiksi on jaoteltu myönteisesti, kielteisesti ja neutraalisti virolaisuuteen suhtautuvat ryhmät, joista voidaan erottaa edelleen eräitä alaryhmiä. Selkeimmin erottuva pääryhmä on neutraalit suhtautujat. He eivät erityisemmin samaistuneet virolaisiin, mutta heillä ei myöskään ollut virolaisuuteen liittyen mitään kielteistäkään sanottavaa. He (2M35 ja 9M33) tosin mainitsivat, että Viro tuntui heidän sinne tekemiensä matkojen perusteella hyvin samantapaiselta maalta kuin Suomi, minkä toki voisi todeta myönteiseksi suhtautumiseksi. Tämän lisäksi koehenkilöt eivät osanneet kertoa suomen sukukielistä paljoakaan. Näin (16) suhdetaan, joka tulkittiin neutraaliksi, kuvaili 2M35:

16) Sillon, kun mä kävin Virossa, mä en ollu vielä niinkään käynny muualla Euroopassa tai maailmalla. [– –] Sillon se kumminki tuntu, että Virossa oli aika lailla samanlaista kuin Suomessa. Että se vaan oli kyllä pitkälti sitä, että ei siellä tullu juteltua kyllä virolaisille juurikaan. Että se meni hyvin pitkälti omassa seurueessa.

(2M35, ohjelmistosuunnittelija)

Toisena selkeänä ryhmänä erottuivat koehenkilöt, joilla oli kielteisiä mielikuvia virolaisista. Mielikuvat eivät olleet kovin vahvoja, mutta ne erottivat nämä kaksi koehenkilöä muista. Toisella heistä (14N26) oli tosin eräitä myönteisiäkin kokemuksia, kuten ihmisten ystävällisyys – joka kuitenkin ei toteudu kaikissa tilanteissa. Toisaalta hän rajasi Viron ja virolaiset suomalaisista erilliseksi ryhmäksi, kun taas esimerkiksi eräs myönteisesti suhtautunut (11M37)

nimitti virolaisia veljeskansaksi. Kielteisesti suhtautuneiden ryhmään kuuluivat 3N27 ja 14N26. Näin (17) suhteestaan ja mielikuvistaan kertoi 14N26:

17) Ei mulla oikeestaan sillain niin ku oo ollu varmaan oikeen minkään näköstä suhdetta. Mä oon käyny Virossa tyyliin ehkä kolmesti muutaman päivän kerrallaan ja pelkästään Tallinnassa. Et ei oo ihan kauheesti kosketusta siihen. Mut niin ku ehkä ajatuksen tasolla, mä jotenkin liitän niin kun Viron ja Baltian maat ja Venäjän tavallaan sillain, et niissä on jotakin samaa. Sillein niin ku ei nyt ehkä pelkästään kielen kannalta, vaan ihan siinä, miltä ihmiset ja millanen kulttuuri siellä on. Myös ehkä se kieli, mutta niin kun, ehkä se on enemmän kulttuurillinen juttu. [- -] Ehkä se, että se niin ku jonkunasteinen köyhyys. Se voi olla, et mä olin vasta Latviassa, ja mulla nyt tulee se Latvia sieltä vähän liikaa, mutta tota, jonkun näkönen köyhyys tulee mieleen. Sit toisaalta niin ku, se että ihmiset on niin ku ystävällisiä, mutta niillä ei ehkä palvelukulttuuria oo ihan samalla tavalla niin kun Euroopan muissa maissa. Se on ehkä vähän enemmän semmonen niin ku venäläistyypinen tuntemattomille ei hymyillä -kulttuuri jollain tavalla.

(14N26, yhteiskuntapolitiikkaa opiskeleva restonomi)

Ryhmä kolme on kaikista suurin sekä monitahoisin, ja eniten sitä määrittää sen myönteinen suhtautuminen virolaisiin ja osalla siihen kuulujista myös sukukielten tuntemus. Näillä 11:llä koehenkilöllä saattoi esimerkiksi olla tärkeitä muistoja Virosta ja virolaisista. Ryhmä on jaettavissa moneen osaan. Suurimman osan ryhmästä muodostavat ne koehenkilöt, joita määrittää ainoastaan tämä edellä mainittu ominaisuus; myönteinen suhtautuminen ja mieluisat muistot. Heihin kuuluivat 1N27, 4N20, 6N27, 8N33, 10N34, 11M37, 12M33 ja 13N58. Toisaalta heidätkin voidaan ryhmitellä vielä edelleen sen mukaan, mihin virolaisuuden osa-alueeseen he erityisen myönteisesti suhtautuivat. Ryhmät olivat myös osin päällekkäisiä, eli sama henkilö oli mahdollista lukea osaksi useaa eri ryhmää. Esimerkiksi 4N20, 6N27, 10N34, 12M33, 13N58 kertoivat, että he olivat kiinnostuneita viron kielestä ja osa heistä oli joskus lukenut ja yrittänyt ymmärtää viroa erilaisia tuoteselosteita lukemalla. Toisaalta osa heistä 13N58 tunsu 11M37:n kanssa varsin voimakasta yhteenkuuluvuutta virolaisten kanssa nimitäten heitä sukulaiskansaksi ja veljeskansaksi. Näin (18) suhteestaan puhui 11M37:

18) [Viron] kieli, no, en nyt oikeen osaa kielestä. Se nyt tietysti, että se nyt on hauskan kuulosta, kun on paljon samoja sanoja. Huvittavaa. Ja mulla on jonkun verran virolaisia ystäviä, niin kyllä suhtaudun heihin oikein positiivisesti, että veljeskansa. (11M37, ohjelmistosuunnittelija)

Tietyllä tapaa ristiriitaisimman alaryhmän muodostavat 5M51 ja 7M25, sillä he eivät tienneet viron olevan suomen sukukieli, mutta he silti osoittivat kiinnostusta viron kieltä kohtaan ja suhtautuivat myönteisesti Viroon ja virolaisiin. Koehenkilö 5M51 oli lisäksi opiskellut hieman unkarin kieltä, ja hän oli aikaisemmin ollut jonkin verran tekemisissä virolaisten kanssa. Siitä huolimatta (19), että hän oli opiskellut alkeistasolla toista sukukieltä ja matkailut Virossa, hän ei tiennyt suomen ja viron sukulaisuussuhteesta:

19) No, kielestä voin sanoa sen verran, et muistan ekan kerran, kun istuin linja-autossa [Virossa]. [– –] Se ei ollut mikään tämmönen turistibussi, vaan ihan oikea bussi, paikallisliikenteen. Ja siellä oli radio päällä, niin yritti niin kun kuunnella sitä ja poimia sieltä, niin täytyy sanoa, että kyllä siinä aika hukassa oli. Että eipä sieltä paljoo tarttunut siitä kielestä. [Haastattelija: Tää tapahtu Tallinnassa?] Tallinnassa, joo. Mutta sitten mul on tosiaan niin, mulla on siellä Võryssä [sic] ystäviä, mutta heidän kanssaan suurimmaks osaks puhuttiin suomee. He osas sen verran hyvin suomen kieltä, että eipä tarvinnu itte viroo opiskella, tai eestin kieltä. [– –] Viron kieli ei varsinaisesti ole suomen sukulaiskieli, vaikka se muistuttaa suomen kieltä paljon. (5M51 erikoisammattitutkinnon omaava unkarin harrastaja, joka oli matkustellut Võrumaalla)

Tältä osin myös koehenkilö 7M25 muistutti koehenkilöä 5M51. Hän nimittäin oli matkailut huomattavan paljon Virossa, ja kokeen aikana tuli myös ilmi, että hän oli lapsena opiskellut viroa omatoimisesti sanakirjan avulla. Saatu oppi oli hänen mukaansa kuitenkin lähes täysin unohtunut, mutta hänen haastattelustaan oli tulkittavissa, että asia vähintäänkin hieman harmitti häntä.

Oman ryhmänsä muodosti koehenkilö 15M21. Hän tunsi Viron ja virolaisten historiaa todella monipuolisesti. Hän myös osasi kertoa virolaisten historian traagisimmista vaiheista. Kuitenkin hänet voidaan erottaa muista kolmannen ryhmän koehenkilöistä juuri asiantuntijuteen painottuvan suhtautumisensa johdosta – esimerkiksi 12M33 ja 13N58 suhtautuivat virolaisten kokemuksiin tragedioihin selvästi tunteellisemmin, kun he puhuivat Estonia-onnettomuudesta, toisesta maailmansodasta ja Viron uudelleenitsenäistymisestä. Tämän lisäksi 15M21 tunsi (20) myös suomen sukukieltä verraten laajasti. 15M21 kuvaili laajaa Viron historian tuntemustaan seuraavin sanoin:

20) Virolaisista en tiedä paljoakaan tai siis en oo ainakaan ystäväystynyt [– –] Viron kielestäkään en hirveesti, muuta kun sitten, että korkeintaan jossain tullut jutelleeksi just jostain sanasta, mikä voi olla sama ku joku suomen sana, mutta tarkoittaa eri asiaa tai joku suomen sana, mikä kääntyy viroks hauskan kuulosesti suomeks. No, Virosta jonkin kautta sitten tiän kyllä jonkin verran,

kun opiskelen historiaa. [Haastattelija: Minkälaiset tapahtumat sulla nousee sieltä mieleen, kun ensimmäisenä joku ottaa puheeks Viron historian? Onko jotain semmosta tiettyä, mikä tulee?] Saksalaiset ritarit ja sitten tulee mieleen tää tanskalaisten [– –] tanskalaisritarit tai tanskalaiset, jotka perustivat Tallinnan ja sitten tää tietysti Neuvosto-Viron kaappaaminen tai tää valtaus ja jonkin verran jopa tsaarin ajaltakin. [– –] Aika myrkysä historia siellä on ja paljon just konflikteja ja muuta. [Haastattelija: Minkälaisia ajatuksia se herättää, että Virossa on ollu myrskysä historia, paljon konflikteja? Herättääkö mitään ajatuksia ylipäätään? Onks se semmonen, et sä oot joskus sitä miettiny?] No, tota niin, ehkä mitä tulee eniten mietittyä, ja yhteydessä varsinkin Suomeen, niin ehkä sitten kuitenkin se sisällissodan aika Suomessaki ja se, miten niin kun Venäjän sisällissota [– –] levis Viroon ja se, että varsinkin se aikakaus on niin ku molemmilla sellanen verinen ja konfliktinen.

(15M21, historian opiskelija, jolla verrattain laajat tiedot suomen sukukielistä)

5 PÄÄTÄNTÖ

Tämän maisterintutkielman tulokset jakautuvat näkökulmineen kolmeen osaan. Niistä ensimmäinen on uusi näkökulma suomen ja viron keskinäisen ymmärrettävyyden tutkimisessa, joka kattaa yleiset sananmuodot ja samaa alkuperää olevan yhteisen sanaston käytön sekä sellaisten koeasetelman pilotoinnin, jossa jäljitellään tilanteita, joissa suomalaiset saavat ensikosketuksia viroon vieraana kielenä. Toisena huomiona on ollut tutkia viron ja suomen sukulaisuussuhteen tietämisen tai tietämättömyyden merkitystä taustamuuttujana suomalaisilla koehenkilöillä, jotka pyrkivät ymmärtämään viroa. Kolmanneksi tulokseksi nähdään sellaisten erilaisten suhtautumistapojen kartoituksen, joilla suomalaiset kuvaavat suhdettaan toisen sukukielen puhujiin, eli virolaisiin.

Tämän tutkimuksen tulosten perusteella voidaan uutena tietona todeta, että suomalaiset koehenkilöt kokivat suomen ja viron keskinäisen ymmärrettävyyden selvästi nousevan, kun ymmärtämisen apuna käytetään kuvallisia pohjustimia. Ilman kuvien käyttämistä koehenkilöt käänsivät viron sanoista oikein keskimäärin 58 %. Kun heille esitettiin kuvia, joissa käännettävät sanat esiintyivät, kuten kuvia, joissa oli mainoksia ja liikennemerkkejä teksteineen, he saivat sanoista 67 % oikein käännetyksi. Tämän ei tosin voida katsoa todistavan sitä, että kuvalliset vihjeet parantavat keskinäistä ymmärrettävyyttä, sillä tutkimuksen laajuus ei soveltunut sellaisen verrokkiryhmän kokoamiseen, joka olisi tehnyt kokeen kahdesti ja molemmilla kerroilla ilman kuvallisia vihjeitä.

Joka tapauksessa tulokset paranivat riippumatta siitä, mitä ymmärtämisen strategioita koehenkilöt käyttivät. Tutkimusta varten tehtyjen käännöskokeiden ja haastattelujen pohjalta havaittiin, että tieto suomen ja viron sukulaisuudesta ei välttämättä suoraan vaikuta niihin strategioihin, joita suomalaiset käyttävät yrittäessään ymmärtää viroa. Tätä tarkemmin asiaan ei voi kantaa ottaa, sillä asiasta tietämättömien joukko jäi liian pieneksi. Lienee kuitenkin niin, että kielet voidaan kokea samankaltaisiksi ja suomea voidaan käyttää apuna viron kääntämiseksi, vaikka henkilö ei tietäisikään näiden kielten olevan toisilleen sukua.

Tehtyjen haastatteluiden perusteella voidaan olettaa, että suomalaisilla voi olla murre- ja kieli-identiteetilleen jatke, joka ilmenee myönteisenä suhtautumisena ja taipumuksena samaistua sukukielen puhujiin. Vaikuttaa siltä, että myönteisen suhtautumisen ollessa vahvaa, siihen kuuluu myös jonkinasteista samaistumista virolaisuuteen, esimerkiksi sen kautta, että eräät asiat Virossa, mutta myös viron kieli muistuttavat Suomea ja suomen kieltä. Samaistumisen tunne

voi puolestaan synnyttää halun yrittää ymmärtää viron kieltä. Myönteinen suhde tuli ilmi esimerkiksi myötätuntona virolaisia ja heidän kokemiaan tragedioita kohtaan. Sukukielen puhujiin myönteisesti suhtautuvat olivat usein myös kiinnostuneita viron kielestä.

Lienee myös oletettavaa, että viroa osaamattomat suomalaiset näkevät keskimäärin enemmän samankaltaisuutta viron ja suomen osalta esimerkiksi sanoissa *või* ja *voi* tai *isa* ja *isä* kuin *vaid* ja *vain*, vaikka Levenšteinin etäisyyden mukaan eroa on näissä kaikissa tapauksissa yhden muutoksen verran. Itse asiassa ero on kahdessa ensimmäisessä tapauksessa ainoastaan yhden tarkkeen verran, eli \sim :n ja $\ddot{}$:n. Tällaisten puutteiden korjaamiseksi on jo olemassa Kaivapalun ja Martinin (2014) kehittämä menetelmä Index of Perceived Similarity (IPS), jonka avulla voidaan mitata kuinka läheiseksi tai etäiseksi kohdekieli koetaan kielen käyttäjien näkökulmasta. Työtä tulisi jatkaa ja kehittää muitakin mittareita sukukielten samankaltaisuuden havaitsemisen tutkimiseksi.

Tutkielmaa voidaan tarkastella myös kriittisesti. Eräänä ongelmana voidaan nähdä, että tutkimusta varten teetetty käännöskoe oli määrällinen menetelmä ja puolestaan sen jälkeen tehty haastattelu laadullinen menetelmä. Tosin haastattelun suhtautumista koskevia tuloksia ja niistä muodostettuja luokkia ei yhdistetty käännöskokeen tuloksiin, joten ne eivät heikennä tutkimuksen uskottavuutta. Haastatteluiden perusteella kootut tiedot siitä, tiesivätkö koehenkilöt viron olevan suomen sukukieli, ovat binäärisiä tietoja, ja niitä olisi voitu soveltaa ja yhdistää myös koetuloksiin sen toteamiseksi, että vaikuttaako asian tietäminen keskinäiseen ymmärrettävyyteen. Tässä ongelmaksi kuitenkin muodostui liian pieni otanta, sillä sellaisia koehenkilöitä, jotka eivät sukulaisuussuhteesta tieneet, oli liian vähän. Joka tapauksessa käsillä olevassa tutkimuksessa todettiin, että suomalaiset voivat kokea viron kielen suomen kaltaiseksi, vaikka he eivät tietäisikään viron olevan suomen läheinen sukukieli. Tämän tutkimuksen koehenkilöt, jotka eivät tietäneet sukulaisuudesta, suhtautuivat kuitenkin myös myönteisesti virolaisuuteen.

Jatkotutkimus voisi pyrkiä selvittämään, miten tässä tutkimuksessa pilotoidut kuvalliset vihjeet todella vaikuttavat keskinäiseen ymmärrettävyyteen. Tällöin tutkimus täytyisi toteuttaa niin, että siinä hyödynnettäisiin kahta koeryhmää. Ensimmäinen tekisi kokeen niin, että toisella kertaa se käyttäisi kuvallisia vihjeitä, kun verrokkiryhmä ei taas käyttäisi niitä kokeen missään vaiheessa.

Lisäksi voitaisiin tutkia, miten suomalaiset menestyvät tämänkaltaisessa käännöstehtävässä, jos heidän suhtautumisensa virolaisuuteen otettaisiin huomioon. Toisaalta voitaisiin tutkia, miten koehenkilöt menestyvät silloin, jos he eivät tiedä tai tietävät kielten sukulaisuudesta.

Tällöin koehenkilöiden joukon täytyisi olla riittävän iso. Tässä yhteydessä voitaisiin myös tarkastella heidän suhtautumistaan virolaisuuteen toisena muuttujana. Näin voitaisiin tarkkailla sitä, kuinka paljon myönteinen suhtautuminen oikaisee käännettäessä sen tiedon puutetta, että suomi ja viro ovat sukukieliä. Vai onko silti niin, että tällaiset koehenkilöt menestyvät keskimäärin samoin kuin muutkin neutraalisti ja kielteisesti asiaan suhtautuvat? Ehkä on mahdollista, että he menestyvät muita neutraalisti tai kielteisesti suhtautuvia heikommin – esimerkiksi siksi, että tietämättömyyden vuoksi he käyttävät toisenlaisia ymmärtämisen strategioita. Toisaalta myös asenteiden ja sukukielen puhujiin samaistumisen vaikutusta muidenkin sukukielten ymmärrettävyyteen tulisi selvittää.

Erilaisten edellä mainittujen mittareiden lisäksi toinen tärkeä tutkimuskohde – jota voitaisiin nimittää jopa tutkimusalaksi – olisi rakentaa suomen ja sen sukukielten keskinäisestä ymmärrettävyydestä erilaisia malleja ja verkostoja, jotka kuvaisivat sitä miten hyvin suomalaiset ymmärtävät tiettyjä sukukieliä suhteessa toisiin sukukieliin. Suomen kielen tutkimuksen näkökulmasta reseptiivistä monikielisyyttä voitaisiin tutkia ensin lisää suomen ja muiden itämerensuomalaisten kielten välillä – tietenkään suomen ja viron välistä tutkimusta unohtamatta. Tutkimukset voisivat näkökulmasta riippuen toki olla myös suomen ja muidenkin kuin itämerensuomalaisten kielten välisiä.

Vastaavaa työtä tulisi ilman muuta tehdä kaikkien suomen sukukielten osalta, jolloin saataisiin asteittain selvitetynksi, millaista on niiden reseptiivinen monikielisuus. Tutkijat voisivat tuottaa lopulta hyvin laajan, kattavan ja jatkuvasti täydentyvän verkoston, joka kuvaisi kaikkien suomalais-ugrialaisten kielten keskinäistä ymmärrettävyyttä. Kun suomen sukukielten lukumäärä on kuitenkin laskutavasta riippuen noin 40 kieltä, on selvää, että erilaisia lähde- ja kohdekielten yhdistelmiä on todella suuri määrä, sadoittain. Siksi tutkimus olisi mielekästä aloittaa aina kunkin kielen lähimmäistä sukukielistä: reseptiivistä monikielisyyttä voisi tutkia vaikkapa eri saamelaiskielten välillä tai esimerkiksi eri permiläisten kielten välillä.

Tämän tutkimuksen tuloksia voidaan soveltaa esimerkiksi viron kielen sanaston opetuksessa. Tutkimukseen osallistuneet koehenkilöt suhtautuvat enimmäkseen myönteisesti viron kieleen, virolaisiin ja Viroon maana. Se lienee hyvä lähtökohta kielen oppimiselle. Ehkä viron kielen opiskelijoille olisi syytä antaa opetusta myös viron kulttuurista ja historiasta – miksei myös muista suomen sukukielistä ja niitä puhuvista kansoista. Muutenkin olisi syytä pohtia, mitä muuta voitaisiin tehdä viron kielestä kiinnostumisen aikaan saamiseksi kuin tämänkin kokeen haastatteluissa toistuvasti esiin tullut sekaannussanojen esittely. Koehenkilöt kertoivat, että olivat kuulleet sekaannussanoista tavallisesti eri medioissa, jopa kouluopetuksessa. Jo tehtyjen sekaannussanakirjojen sijaan tulisi laatia sellaisia oppimista tukevia sanakirjoja, joissa

osoitetaan, että on olemassa tuhansia viron sanoja, jotka ovat loppujen lopuksi samankaltaisia suomen sanojen kanssa – siitä huolimatta, että joskus niiden tuottama ensivaikutelma voisi antaa toisin olettaa. Myös kuvien käyttöä sukukielten sanaston opetuksessa voisi kehittää. Koki-vathan koehenkilöt, että pohjustimina olleet kuvat nostivat heidän ymmärrystään käännösko-keessa.

Haastatteluiden valossa olisikin varsin luontevaa, että suomalaisia Viron-matkailijoita kannustettaisiin tutustumaan matkoillaan viron kieleen esimerkiksi kääntämällä sanoja ja tekstejä julkisilla paikoilla. Olisihan iso osa heidän tekemistään käänöksistä mitä luultavammin oikein. Arvattavasti se tieto, että merkittävä osa heidän käänöksistään olisi oikeita voisi kannustaa joita kuita innostumaan viron kielestä, ehkä jopa sen opiskelusta.

Edelleen tutkimusta olisi hyvä johtaa suuntaan, jonka lopputuloksina voitaisiin antaa sukukieltä osaamattomille, mutta sitä ymmärtämään pyrkiville erilaisia avaimia kielen ymmärtämiseksi. Opetusta ja ohjausta voitaisiin antaa esimerkiksi juuri sanastoa koskien: millainen sanasto on yleensäkin sukukielille yhteistä tai miten vaikkapa vokaalit tapaavat esiintyä sellaisissa viron sanoissa, joilla on sama alkuperä kuin suomen vastaavilla sanoilla ja niin edelleen. Onnistuessaan tällainen ohjaus voisi kannustaa opiskelijaa huomaamaan, että tietyt viron ja suomen sanaston eroja koskevat ilmiöt ovat toistuvia – mutta ratkottavissa niin, että sanat tulevat ymmärretyiksi. Parhaimmillaan tämä johtaisi tilanteeseen, jossa opiskelija voisi oppia kieltä varsin itsenäisesti.

LÄHTEET

- Alekseeva, Irma 2016: *Vienankarjalan ymmärtäminen suomen kielen pohjalta*.
Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- Alhoniemi, Alho 1997: *Fennougristiikan monet kasvot*. –
http://www.suomenkielenseura.fi/wp-content/uploads/sj39_007-015_alhoniemi.pdf
23.9.2017.
- Alonso Alonso, Rosa & Odlin, Terence 2016: Preface. – Rosa Alonso Alonso (toim.),
Crosslinguistic influence in second language acquisition s. xiii–xvi. Second language
acquisition 95. Bristol: Multilingual Matters.
- Beerens, Roos 2010: *Receptive Multilingualism as a Language Mode in the Dutch-German
Border Area*. Zivilgesellschaftliche Verständigungsprozesse vom 19. Jahrhundert bis zur
Gegenwart; Bd. 4. Münster: Waxmann Verlag GmbH.
- van Bezooijen, René & Gooskens, Charlotte 2007: Interlingual text comprehension –
Linguistic and extralinguistic determinants. – Jan D. ten Thije & Ludger Zeevaert (toim.),
Receptive Multilingualism: Linguistic analyses, language policies and didactic concepts
s. 249–264. Hamburg studies on multilingualism 6. Philadelphia: John Benjamins
Publishing Company.
- Blees, Gerda J. & ten Thije, Jan D. 2017: Receptive Multilingualism and Awareness. – Jasone
Cenoz, Durk Gorter & Stephen May (toim.), *Language Awareness and Multilingualism*
s. 333–345. Encyclopedia of Language and Education volume 10. Singapore: Springer
Singapore.
- Bolotova, Natalia & Rakin, Nikolay 2007: Lähtökielenä sukukieli ja
venäjä: Venäjän suomalais-ugrilaisten kielten puhujien kokemuksia
suomen ja unkarin oppimisesta. – *VIRSU 2007: Abstraktit/Abstracts*. –
http://www.univie.ac.at/virsu/index.php?option=com_content&view=article&id=19%3Avirsu-2007-abstraktitabstracts&catid=8%3Aconferenceworkshop-abstracts&Itemid=12&lang=fi 27.5.2018.
- Borin, Lars 2013: Introduction – The why and how measuring linguistic differences. – Lars
Borin & Anju Saxena (toim.), *Approaches to Measuring Linguistic Differences* s. 1–28.
Berlin: Walter de Gruyter.
- Braunmüller, Kurt 2007. Receptive multilingualism in Northern Europe in the Middle Ages.
A description of a scenario. – Jan D. ten Thije & Ludger Zeevaert (toim.), *Receptive*

- Multilingualism: Linguistic analyses, language policies and didactic concepts* s. 25–47. Hamburg studies on multilingualism 6. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Brown, Kara D. 2010: Transnational Vitality of the Finno-Ugric Identity in Estonia. – Iveta Silova (toim.), *Post-Socialism Is Not Dead – Reading the Global in Comparative Education* s. 271–298. International Perspectives on Education and Society. Bingley: Emerald Group Publishing Limited.
- Budovičová, Viera 1987: Literary languages in contact. A sociolinguistic approach to the relation between Slovak and Czech today. – Jan Chloupek & Jiří Nekvapil (toim.), *Reader in Czech Sociolinguistics* s. 156–175. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Cenoz, Jasone & Gorter, Durk 2017: Volume Editors' Introduction to "Language Awareness and Multilingualism". – Jasone Cenoz, Durk Gorter & Stephen May (toim.), *Language Awareness and Multilingualism* s. ix–xv. Encyclopedia of Language and Education volume 10. Singapore: Springer Singapore.
- Conti, V. & Grin, F. (toim.). 2008: *S'entendre entre langues voisines: Vers l'intercompréhension*. Chêne-Bourg: Georg.
- Dechert, Hans-Wilhelm & Raupach, Manfred 1989. Introduction. – Hans-Wilhelm Dechert & Manfred Raupach (toim.), *Transfer in Language Production* s. ix–xvii. Norwood: Ablex Publishing Corporation.
- Doetjes, Gerke 2007: Understanding differences in inter-Scandinavian understanding. – Jan D. ten Thije & Ludger Zeevaert (toim.), *Receptive Multilingualism: Linguistic analyses, language policies and didactic concepts* s. 217–230. Hamburg studies on multilingualism 6. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Dufva, Hannele; Aro, Mari; Suni, Minna & Salo, Olli-Pekka 2011: Onko kieltä olemassa? Teoreettinen kielitiede, soveltava kielitiede ja kielen oppimisen tutkimus. – E. Lehtinen, S. Aaltonen, M. Koskela, E. Nevasaari & Mariann Skog-Södersved (toim.), *AFinLA-e Soveltavan kielitieteen tutkimuksia* 3 (1) s. 22–34.
- Dufva, Hannele 2014: *Vieraasta kielestä omiksi sanoiksi: Mitä Vološinov sanoi kielen oppimisesta ja opettamisesta?*. – <http://www.kieliverkosto.fi/article/vieraasta-kielesta-omiksi-sanoiksi-mita-volosinov-sanoi-kielen-oppimisesta-ja-opettamisesta/> 23.9.2017.
- Edwards, John 2009: *Language and identity – an introduction*. Cambridge: Cambridge University Press
- Eesti Teadusinfosüsteem [julkaisuajankohtaa ei saatavilla]: *Annekatrin Kaivapalu*. – https://www.etis.ee/Portal/Persons/Display/cfc94cc-2d29-48a1-aebc-f4d76f96586a?tabId=CV_EST 8.1.2018.

- Faroeislands.fo 2018: *The Faroese Language*. – <https://www.faroeislands.fo/arts-culture/language/> 29.1.2018.
- Fenno-Ugria [julkaisuajankohtaa ei saatavilla]a: *Board of the NPO Fenno-Ugria Asutus (2013–2015)*. – <http://ftp.eki.ee/index.php?id=11137> 1.2.2018.
- [julkaisuajankohtaa ei saatavilla]b: *The Finno-Ugric Peoples*. – <http://ftp.eki.ee/index.php?id=10947> 1.2.2018.
- Garrett, Peter; Coupland, Nikolas & Williams, Angie 2003: *Investigating Language Attitudes – Social Meanings of Dialect, Ethnicity and Performance*. Cardiff: University of Wales Press.
- Gass, Susan M. & Selinker, Larry 1983: *Language transfer in language learning*. Issues in second language research. Rowley: Newbury House.
- Halmesvirta, Anssi 2010: *Rakkaat heimoveljet: Unkari ja Suomi 1920–1945*. Joensuu: Historietti Oy.
- Hauksdóttir, Auður 2016: The Role of the Danish Language in Iceland. – *Linguistik online* 19 (5). – <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/3335/5100> 29.1.2018.
- Ház, Éva 2005: *Deutsche und Niederländer – Untersuchungen zur Möglichkeit einer unmittelbaren Verständigung*. Philologia 68. Hamburg: Kovač.
- Heikkilä-Kopperoinen, Elina 2003: *Violaisten suomenoppijoiden demonstratiivinvalinta*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos.
- 2004: Virolainen suomenoppija ja demonstratiivin valinta. Helena Sulkala & Heli Laanekask (toim.), *VIRSU II. Suomi ja viro kohdekielinä Lähivertailuja* 15 (15) s. 88–102. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 24. Oulu: Oulun Ylipisto.
- Heinonen, Maria 2015: ”Koska virossa kaikki on nurinkurin” – Kyselytutkimus eräiden luettujen ja kuultujen vironkielisten sanojen ymmärtämisestä suomen kielen pohjalta. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopiston Filosofisen tiedekunnan Humanistinen osasto.
- Heinsoo, Heinike 2010: Adjektiivide tajumine ja õpetamine. – *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 20 (20) s. 120–135.
- Herkenrath, Annette 2012: Receptive multilingualism in an immigrant constellation: Examples from Turkish–German children’s language. *International Journal of Bilingualism* 16 (3) s. 287–314.
- Hoydal, Marita [julkaisuajankohtaa ei saatavilla]: *Tietoa Pohjoismaista – Kielet*. – <http://www.norden.org/fi/tietoa-pohjoismaista/kielet> 23.1.2018.

- Häkkinen, Kaisa 1996: *Kielitieteen perusteet*. Tietolipas 133. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2013: *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. Helsinki: WSOY.
- Härmävaara, Hanna-Ilona 2013: Kielten samankaltaisuus monikielisen suomalais-virolaisen vuorovaikutuksen resurssina. – *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 23 (23) s. 60–88.
- Jantunen, Jarmo Harri & Brunni, Sisko: Morfologinen priming ja fraseologia vieraan kielen oppimisessa: korpustutkimus oppijansuomesta. – *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 22 (22) s. 71–100.
- Jensen, John B. 1989: On the mutual intelligibility of Spanish and Portuguese. – *Hispania* 72 s. 849–852.
- Junttila, Jaakko 2006: ”Koomista lasten kieltä”. *Jyväskyläläisten ja tarttolaisten opiskelijoiden asenteista sukukieleen*. – *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 17 (17) s. 135–154.
- 2007: *Jyväskyläläisten ja tarttolaisten yliopisto-opiskelijoiden kielellisistä asenteista*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos, suomen kieli.
- Kaivapalu, Annekatrin 2004: Kui sarnane on sarnane? Eesti ja soome mitmusevormide psühholingvistilisest reaalsusest. – Helena Sulkala & Heli Laanekask (toim.), *VIRSU II. Suomi ja viro kohdekielinä Lähivertailuja* 15 (15) s. 62–71. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 24. Oulu: Oulun Yliopisto.
- 2005: *Lähdekieli kielenoppimisen apuna*. Väitöskirja. Jyväskylä Studies in Humanities 44. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- 2009: Vironkielisen suomenoppijan äidinkieli – ongelma haaste vai voimavara?. – *Virittäjä* 103 (4) s. 382–401.
- 2013: Kielten järjestelmien vertailusta kieltenvälisen vaikutuksen tutkimukseen. – Leena Kolehmainen, Matti Miestamo & Taru Nordlund (toim.), *Kielten vertailun metodiikka* s. 293–323. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1387. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kaivapalu, Annekatrin & Eslon, Pille 2011: Onko lähisukukielen vaikutus suomen ja viron omaksumiseen symmetristä? Korpuspohjaisen tutkimuksen tuloksia ja haasteita. – *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 20 (20) s. 132–153.
- Kaivapalu, Annekatrin & Martin, Maisa 2014: Measuring Perceptions of Cross-Linguistic Similarity Between Closely Related Languages: Finnish and Estonian Noun Morphology as a Testing Ground. – Heli Paulasto, Lea Meriläinen, Helka Riionheimo & Maria Kok (toim.), *Language Contacts at the Crossroads of Disciplines* s. 283–318. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

- Kaivapalu, Annekatrin & Martin, Maisa 2017: Perceived similarity between written Estonian and Finnish: Strings of letters or morphological units?. – *Nordic Journal of Linguistics* 40 (2) s. 149–174.
- Kaivapalu, Annekatrin & Muikku-Werner, Pirkko 2010: Reseptiivinen monikielisyys: miten suomenkielinen oppija ymmärtää viroa äidinkieltensä pohjalta?. – *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 20 (20) s. 68–97.
- Kunnas, Niina 2007: *Miten muuttuu runokielten kieli. Reaaliaikatutkimus jälkitavujen A-loppuisten vokaalijonojen variaatiosta vienalaismurteissa*. Väitöskirja. Asta Universitatis Ouluensis B Humaniora 78. Oulun yliopiston Humanistisen tiedekunnan Suomen kielen, informaatiotutkimuksen ja logopedian laitos. Oulu: Oulun yliopisto.
- Laakso, Johanna 2007: Suomi ja viro rinnakkain ulkomaanfennougristiikassa. – Pirkko Muikku-Werner, Ossi Kokko & Hannu Remes (toim.), *VIRSU III – Suomalais-ugrilaisia kohdekieliä ja kontakteja*. Studies in Languages 42. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Laalo, Klaus 1992: *Huویتav lugu – kiinnostava juttu. Suomen ja viron välinen sanaston riskiryhmä ja sen taustaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Suomi-sarja 164. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lappalainen, Hanna 2008: Vaihteleva kieli. – Tiina Onikki-Rantajääskö & Mari Siironen (toim.), *Kieltä kohti* s. 66–85. Helsinki: Otava.
- Lehtinen, Tapani 2008: Sukukielet syynissä – Uralilaiset kielet ja niiden tutkimus. Tiina Onikki-Rantajääskö & Mari Siironen (toim.), *Kieltä kohti* s. 233–258. Helsinki: Otava.
- Lepajõe, Kersti 2008: Personaalpronoomenite variandi valikust. – *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 18 (18) s. 95–107.
- MacWhinney, Brian & Bates, Elizabeth 1989: *The Crosslinguistic Study of Sentence Processing*. New York: Cambridge University Press.
- Mantila, Harri 2000: Meänkieli, yksi Ruotsin vähemmistökielistä. – *Kielikello* 33 (3) s. 9–12.
- Martin, Maisa 1999: *Suomi ja viro oppijan mielessä. Näkökulmia taivutusmuotojen prosessointiin*. Esitelmä symposiumissa VIRSU – Viro ja suomi kohdekielinä. AFinLAN syysseminarium Jyväskylässä 12.–13.11.1999.
- McNamara, Timothy P. 2005: *Semantic Priming. Perspectives from Memory and Word Recognition*. – <http://dx.doi.org/10.4324/9780203338001>.
- Metsmägi, Iris & Sedrik, Meeli & Soosaar, Sven-Erik (toim.) 2013: *Eesti etimoloogiasõnaraamat*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

- Mononen, Kaarina 2013: *Inkerinsuomalaisten suomen kielen käyttö Pietarissa ja sen lähialueella*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- Muikku-Werner, Pirkko 2014: Koteksti ja viron ymmärtäminen lähisukukielen pohjalta. – *Lähivördlusi. Lähivertailuja* 24 (24) s. 100–124.
- 2015: Tekstin semanttiset sidokset ja lähisukukielen ymmärrettävyys. – *Lähivördlusi. Lähivertailuja* 25 (25) s. 191–216.
- 2016: Monitasoinen samankaltaisuus: virolaiset ja suomenkielisen tekstin ymmärtäminen. – *Lähivördlusi. Lähivertailuja* 26 (26) s. 311–338.
- Muikku-Werner, Pirkko & Heinonen, Maria 2012: Lumesadu – ‘tarina’ vai ‘lumikasa’ vai ei kumpikaan? Suomalaiset lukiolaiset viron sanoja tunnistamassa. – *Lähivördlusi. Lähivertailuja* 22 (22) s. 157–187.
- Mustonen, Sanna & Siivelt, Keaty 2013: Lähdekielen vaikutus ja kielitaitotasot: paikallissijojen kehitys oppijansuomessa. – *Lähivördlusi. Lähivertailuja* 23 (23) s. 341–370.
- Nissilä, Leena 2011: *Viron kielen vaikutus suomen kielen verbien ja niiden rektioiden oppimiseen*. Väitöskirja. Oulun yliopisto, Humanistinen tiedekunta, Suomen kieli.
- Odlin, Terence 1989: *Language Transfer – Cross-Linguistic Influence in Language Learning*. Cambridge applied linguistics series. Cambridge: Cambridge University Press.
- Omonoyi, Tope & White, Goodith 2006: Introduction. – Tope Omonoyi & Goodith White (toim.), *The Sociolinguistics of Identity* s. 1–8. Advances in Sociolinguistics. London: Continuum.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017: *OECD: Suomi tilastokärjessä koulutuksen rahoituksessa, jäljessä varhaiskasvatuksessa ja koulutustasossa*. – http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/oecd-suomi-tilastokarjessa-koulutuksen-rahoituksessa-jaljessa-varhaiskasvatuksessa-ja-koulutustasossa 13.3.2018.
- Paajanen, Ilona 2012: *Kitsas tee – ‘laiha tee’ vai ‘kapea tie’? Suomen kielen opiskelijat ja viron ymmärtäminen testissä*. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopiston Filosofisen tiedekunnan Humanistinen osasto.
- Paajanen, Ilona & Muikku-Werner, Pirkko 2012: Tee on kitsas – onko ‘tee kitkerää’ vai oletteko ‘te saita’? Suomalaiset opiskelijat viroa ymmärtämässä. – *Lähivördlusi. Lähivertailuja* 22 (22) s. 219–258.
- Paunonen, Heikki 2009: Suomalaisen sosiolingvistiikan ja kielisosiologian näkymiä. – *Virittäjä* 103 (4) s. 557–570.

- Pitkänen, Mirja 1997: Oletko ystävä, tuttava vai kaveri?. – *Kielikello* 30 (2) s. 22–25.
- Pohjoismaiden neuvosto ja Pohjoismaiden ministerineuvosto [julkaisuajankohtaa ei saatavilla]: *Tietoa lehdistölle – Pohjoismaisia uutisia monella tapaa.* – <http://www.norden.org/fi/pohjoismaiden-neuvosto/istunnot-ja-kokoukset/pohjoismaiden-neuvoston-istunnot/65.-istunto-vuonna-2013/tietoa-lehdistoelle/pohjoismaisia-uutisia-monella-tapaa> 23.1.2018.
- Pool, Raili 2012: Tähenduslääbirääkimised ja vestlust toetavad strategiad algajate eesti keele õppijate ja emakeelekõnelejate interaktsioonis. – *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 22 (22) s. 259–286.
- Priiki, Katri 2017: *Hän, se, tää vai toi? Vuorovaikutussosiolingvistinen tutkimus henkilöviittauksista Kaakkois-Satakunnan nykypuhekielessä.* Väitöskirja. TURUN YLIOPISTON JULKAISUJA – ANNALES UNIVERSITATIS TURKUENSIS Sarja - ser. C osa - tom. 43. Kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- Raichle, Marcus E. 1994: Visualizing the Mind. – *Scientific American* 270 (4) s. 36–42.
- Rausmaa, Heikki 2013: *"Kyllä kulttuurin nimissä voi harrastella aika paljon": Suomen ja Viron poliittiset suhteet keväästä 1988 diplomaattisuhteiden solmimiseen elokuussa 1991.* Väitöskirja. Helsingin yliopiston Humanistisen tiedekunnan Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos.
- Rehbein, Jochen & ten Thije, Jan D. & Verschik, Anna 2012: Lingua receptiva (LaRa) – remarks on the quintessence of receptive multilingualism. *International Journal of Bilingualism* 16 (3) s. 248–264.
- REMU [julkaisuajankohtaa ei saatavilla]: *REMU – mikä se on? (suomeksi).* – <http://www.uef.fi/web/remu2015/remu-mika-se-on-suomeksi-> 11.1.2018.
- Ringbom, Håkan 2007: *Cross-linguistic similarity in foreign language learning.* Second language acquisition 21. Clevedon: Multilingual Matters.
- Sajavaara, Kari 1999: Kontrastiivinen kielen tutkimus ja virheanalyysi. – Arja Piirainen-Marsh & Kari Sajavaara (toim.), *Kielenoppimisen kysymyksiä* s. 103–128. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- 2006: Kontrastiivinen analyysi, transfer ja toisen kielen oppiminen. – *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 17 (17) s. 10–25.
- Siivelt, Keaty 2009: *Korpuspohjainen tutkimus vironkielisten suomenoppijoiden sisäpaikallissijojen käytöstä.* – <http://publications.tlu.ee/index.php/philologia/article/download/359/246> 17.7.2018.

- Spoelman, Marianne 2011: The use of partitive predicatives by Estonian learners of Finnish at different levels of L2 proficiency. – *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 23 (23) s. 280–304.
- 2013: *Prior linguistic knowledge matters – the use of the partitive case in Finnish learner language*. Väitöskirja. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 111.
- Sulkala, Helena 2007: Viro ja venäjä suomenoppijan lähdekielinä. – *Virittäjä* 101 (1) s. 135–141.
- Sukukansojen ystävät ry 2013: *Yleistä järjestöstä*. – <http://sukukansat.mafun.org/tietoa.html> 30.1.2018.
- Tilastokeskus 2014: *Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön koulutus rakenne – 2013, Liitetaulukko 1. 15 vuotta täyttänyt väestö koulutusasteen ja sukupuolen mukaan 2013*. – http://tilastokeskus.fi/til/vkour/2013/vkour_2013_2014-11-06_tau_001_fi.html 16.3.2018.
- 2017: *Keskivertosuomalainen - se keskimääräinen ja tyypillinen*. – <http://tilastokeskus.fi/keskivertosuomalainen.html> 7.3.2018.
- Tuomainen, Laura 2017: *Vironkielisten sanojen ja sananmuotojen tulkinta tekstistä ilman viron opintoja*. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopiston Filosofisen tiedekunnan Humanistinen osasto.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2013: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Uola, Mikko: Johdannoksi. – Mikko Uola (toim.), *AKS:n tie* s. 7–14. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.
- Vaurio, Leena 1998: *Lexical inferencing in reading in English on the secondary level*. Väitöskirja. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 145. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Verschik, Anna 2012: Practising receptive multilingualism: Estonian–Finnish communication in Tallinn. *International Journal of Bilingualism* 16 (3) s. 265–286.
- VIRSU 20. aastapäeva konverents 2017: *Teesid*. – http://www.tlu.ee/UserFiles/Konverentsikeskus/VIRSU_teesid_kogumikuks.pdf 30.5.2018.
- Virtanen, Katja 2015: *Maasika – 'mansikka', 'maasika' vai 'maahanmuuttaja'?* Koherentin vironkielisen tekstin ymmärtäminen suomen kielen pohjalta. Maisterintutkielma. Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto.
- Wichmann, Søren; Holman, Erik W.; Bakker, Dik & Brown, Cecil H. 2010. Evaluating linguistic distance measures. – *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications* 36 (17) s. 3632–3639.

Wirén, Ulvi 2007: *Hääd pulmapäeva! (Hyvää hääpäivää!) Ja yli 1000 muuta viron kielen riskisanaa.* – Helsinki: Gummerus Oy.

——— 2008: *Huvittavat raamatut ja lähes 2000 muuta viron ja suomen riskisanaa.* – Helsinki: Gummerus Oy.

Zeevaert, Ludger 2007: Receptive multilingualism and inter-Scandinavian semicomunication. – Jan D. ten Thije & Ludger Zeevaert (toim.), *Receptive Multilingualism: Linguistic analyses, language policies and didactic concepts*. s. 103–136. Hamburg studies on multilingualism 6. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Zeevaert, Ludger & ten Thije, Jan D. 2007: Introduction. – Jan D. ten Thije & Ludger Zeevaert (toim.), *Receptive Multilingualism: Linguistic analyses, language policies and didactic concepts*. s. 1–22. Hamburg studies on multilingualism 6. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Aineistolähteet

Tartu Ülikooli arvutilingvistika uurimisrühm 2015a: *Eesti keele koondkorpus.* – <http://www.cl.ut.ee/korpused/segakorpus/index.php?lang=et> 14.2.2018.

——— 2015b: *Eesti Kirjakeele Sagedussõnastik.* –

<http://www.cl.ut.ee/ressursid/sagedused1/index.php?lang=et> 29.11.2017.

LIITTEET

Liite 1. Taustatietolomake

Taustatietolomake

Näitä tietoja käytetään ainoastaan koehenkilöiden taustatietojen keräämiseen. Vastaajien nimiä ei julkaista eikä vastaajia voi yksilöidä.

1. Nimi _____

2. Ikä _____

3. Ammatti _____

4. Koulutus _____

5. Mitä kieliä olet opiskellut? Entä mitä kieliä osaat? Kerro kaikista kieliopinnoistasi tai muualta hankkimastasi kielitaidosta. Mainitse nekin kielet, joista ymmärrät vain joitakin sanoja. _____

6. Kuinka usein olet käynyt Virossa tai Neuvosto-Virossa? Rastita oikea vaihtoehto.

a) En koskaan __

b) 1–4 kertaa __

c) 5–9 kertaa __

d) 10 kertaa tai useammin __

7. Kauanko matkasi Viroon ovat tyypillisesti kestäneet? Oletko koskaan oleskellut

Virossa kerralla esimerkiksi viikkoa pidempää aikaa? _____

Liite 2. Tehtävän ohje, osa 1

Käännä seuraavat viron kielen sanat suomeksi. Älä käytä apuvälineitä, vaan yritä päätellä sanat parhaasi mukaan. Laitathan puhelimesi äännettömälle. Vastaathan jokaiseen kohtaan.

Käännettävä sana voi olla lyhyen lauseen osana. Tällöin käännettävä sana on alleviivattu. Sanoja voi olla kaikista sanaluokista: substantiiveista (esimerkiksi *laev*, 'laiva'), adjektiiveista (punane, 'punainen'), verbeistä (*jooksema*, 'juosta'), adpositioista (*peal*, 'päällä'), adverbeista (*homme*, 'huomenna') ja niin edelleen.

Sanat voivat olla myös taipuneessa muodossa, esimerkiksi: *laevadeks*, 'laivoiksi' ja niin edelleen. Kirjoita tällöin vastauspaperiin taivutettu muoto.

Jos arvelet, että sanalla voi olla useita merkityksiä, voit kirjoittaa molemmat vastaukset.

Jokainen vastaus on perusteltava. On hyvin tärkeää, että kerrot, mikä sai sinut kääntämään sanan juuri sillä tavalla kuin teit. Miten päättelysi eteni? Vastaustilan loppuessa voit vastata koepaperin kääntöpuolelle tai pyytää lisää vastauspaperia.

Liite 3. Tehtävakaavake, osa 1

NIMI JA PÄIVÄMÄÄRÄ: _____ Koe, osa 1

1. Ära jäta asju nähtavale!

2. Too alati ostukäru tagasi kärumajja.

3. Eesti eest

4. Ära jäta asju nähtavale!

5. Uus Skyr

6. tasuta

7. maad

8. Vaenlane võib sind kuulda.

9. Ära pargi värava ette.

10. Maja, kus elas...

11. Parkimiseks helista või skaneeri Tallinna ühiskaart.

12. Nelja õllega küüslauguleivad poolmuidu!

13. Maja, kus elas...

14. Hea kohv

15. Vaata hinda!

16. Kaitse all

17. tee

18. Kaitse all

19. Mine otse

20. Too klaas siia!

Liite 4. Tehtävän ohje, osa 2

Käännä seuraavat viron kielen sanat suomeksi oheisten kuvien avulla. Kuvat ovat samassa järjestyksessä kuin käännettävät sanat. Älä käytä muita apuvälineitä, vaan yritä päätellä sanat parhaasi mukaan. Yritä kuvitella itsesi Virossa katsomassa näitä sanoja ja kuvia todellisessa tilanteessa, jossa sinun on saatava sanojen merkitys selville. Vastaathan jokaiseen kohtaan.

Käännettävä sana voi olla lyhyen lauseen osana. Tällöin käännettävä sana on alleviivattu. Sanoja voi olla kaikista sanaluokista: substantiiveista (esimerkiksi *laev*, 'laiva'), adjektiiveista (punane, 'punainen'), verbeistä (*jooksema*, 'juosta'), adpositioista (*peal*, 'päällä'), adverbeista (*homme*, 'huomenna') ja niin edelleen.

Sanat voivat olla myös taipuneessa muodossa, esimerkiksi: *laevadeks*, 'laivoiksi' ja niin edelleen. Kirjoita tällöin vastauspaperiin taivutettu muoto.

Jos arvelet, että sanalla voi olla useita merkityksiä, voit kirjoittaa molemmat vastaukset.

Jokainen vastaus on perusteltava. On hyvin tärkeää, että kerrot, mikä sai sinut kääntämään sanan juuri sillä tavalla kuin teit. Miten päättelysi eteni? Vastaustilan loppuessa voit vastata koepaperin kääntöpuolelle tai pyytää lisää vastauspaperia.

Liite 5. Tehtävakaavake, osa 2

NIMI JA PÄIVÄMÄÄRÄ: _____ Koe, osa 2

1. Ära jäta asju nähtavale!

2. Too alati ostukäru tagasi kärumajja.

3. Eesti eest

4. Ära jäta asju nähtavale!

5. Uus Skyr

6. tasuta

7. maad

8. Vaenlane võib sind kuulda.

9. Ära pargi värava ette.

10. Maja, kus elas...

11. Parkimiseks helista või skaneeri Tallinna ühiskaart.

12. Nelja õllega küüslauguleivad poolmuidu!

13. Maja, kus elas...

14. Hea kohv

15. Vaata hinda!

16. Kaitse all

17. tee

18. Kaitse all

19. Mine otse

20. Too klaas siia!

Liite 6. Puolistrukturoidun haastattelun runko ja aiheet, jotka pyrittiin ottamaan esille

1. Sujuiko koe ongelmitta?

Oliko kokeessa jotain epäjohdonmukaista ja olivatko ohjeet selkeät?

2. Kohdassa X et ole perustellut vastaustasi/olet jättänyt kokonaan vastaamatta/olet antanut useita vastausvaihtoehtoja. Mikä on lopullinen vastauksesi ja perustelu sille?

3. Käytitkö jotain tiettyä lähestymistapaa kääntäessäsi? Mihin tärkeysjärjestykseen asetat nämä keinot? Muuttuivatko keinot tai niiden tärkeysjärjestys osan 1 ja osan 2 välillä?

4. Mikä on suhteesi Viroon, virolaisiin ja viron kieleen?

5. Mitä tiedät viron kielestä?

6. Mitä tiedät suomen sukukielistä? Osaatko nimetä yhtään kieltä tai niitä puhuvaa kansaa?

7. Onko viro suomen sukukieli?

8. Käytitkö suomea apuna käännöstehtävässä?

Liite 7. Kokeen osassa 2 käytettyä kuva-aineistoa

